Dr. Lilik Ferencné Badacsonyi Márta:

Gyermekélet az Alsó-Tápió forráskörnyéki tanyákon, Forró-pusztán és Baky-tanyán a 20. század elején

Badacsonyi Ferenc (1919-1997) elbeszéléséből

A Magyar Néprajzi Társaság 2024. évi XII. Tradíció Gyűjtőpályázatán minősített pályamunka kivonata.

Tartalomjegyzék

Bevezetés....5
A Tápió forrásvidéke....5
Badacsonyi Ferenc visszaemlékezésének szó szerinti leírása....7
Forró-puszta....7
Édesanyám....8
Hogy szopik a boci?....8
Én is ettem, mint a boci....9
A Tápió forrása....9
A tanyaépületek elhelyezkedése....11
Az uradalom szakemberei....11
Nagy forrás halakkal....13
A szérűskert....14
Tyúkólak....14
Pincék....15
Galambdúcok....15
Kukoricagórék....16
Tüzelés télen....16
Őserdők, bozótosok....17
A tölgyes....18
Gyerekek a tanyában....18
Obonyosok....19
Játékok az erdőben....19
Hogy szaporodik a sás?....21
A patakban....21
Kígyós hegy....22
Verjük a földet: holnap szél lesz....22
Fiús játékok....23
Görcsös fa....23
A kanász kísérgetése....24
Egérfészek....24
Állatcsapdák, rókacsapda....25
Munkálkodás, nyúltartás....26
A fekete nyúl....27
Tyúkültetés....27
Fácánültetés....28
Az iskola....30
A tanítónő és családja....31
A tanyasi gyerekek tekintélytisztelete....31

Locsod....32
Iskolába járás mezítláb....32
Első osztály....33
A napi tanítás kezdete....33
Összevont osztályok tanítása....33
Fegyelmezés az iskolában....34
Színielőadás....35
Gyerekek egymás közt az iskolában....36
Elsőáldozás....36
Gyónáspróba....38
Hátraállás a sorban....38
Az elsőáldozás napja....39
Az apácák....39
Gyónás utáni reggeli....40
Peches ember reggelije....40
Költözés Baky-tanyára....41
Hurcolkodás....42
Sok gyerek a tanyában....43
Az iskolába vezető út Baky-tanyáról....44
Gyerekmunkák....44
A teniszpálya rendben tartása....45
Labdaszedés....45
A tanya kútjai....47
A vadászsegéd....47
A péceli diák....48
A korabeli Pécel....48
A péceli rendszabályok....49
A falu attribútumai....49
Járművek a faluban....50
Ilonka néni nevelése....51
Vallások a faluban....51
Az evangélikus vallás....51
Baptisták....51
Reformátusok....52
Polgári iskolában....52
A péceli piacon....53
Piaci cukorkaárus....53
Első polgárista....53
A Bugyi név....54
A nevem keservei....55
Ókori!....56
A kiadott vadászterület....59
Rádió a tanyán....59
Kórházigazgató....60
Vadászkunyhó építése....60
Vízhordás a vadásznak....60

Szarvasfotózás....61
Félkommención....62
Gazda bácsi....62
Nyári munka....63
Cselédkanász....63
Nem gyereknek való munkák....65
Éjszaka az istállóban....66
Az ökör emésztése....67
Harc az ökörtolvajjal....68
Inasnak állás....70
Inasi „kelengye”, hentesi munkaruha....70
Képek....72
Felhasznált irodalom....73

Bevezetés

Badacsonyi Ferenc (1919—1997) hentes és mészáros mester Sződön született, négy éves korától a Tápió környékén élt. Gyermek- és ifjúkorát a forrásánál és földjein töltötte, a felnőtt korát Mendén. Hetvenöt éves korában kérésemre magnóra mondta élete történetét. A felvétel kb. négy hónapon át tartott külső befolyástól mentesen, saját ütemezésében, felmerülő emlékei sorrendjében.

A hangzó anyagot sokkal később írtam le, amikor már nem volt lehetőségem értelmező, kiegészítő kérdésekre. Elbeszélését szó szerint írtam le, igyekeztem tartani magam a kiejtett szöveghez.

Jelen munkában az eredetileg mozaikos szövegből a gyermekkorára vonatkozó témákat válogattam ki, megkísérelve időrendi vagy tematikus sorrendet felállítani. Helyenként hiányzik egy-egy logikai láncszem, melyet szándékosan nem pótoltam, de reménykedem abban, hogy a tágabb szövegösszefüggés segíti a megértést.

A Tápió forrásvidéke

A Tápió a Duna–Tisza közének észak-nyugati részén, a Cserháthoz tartozó Gödöllői dombvidéken ered. Két ága közül a Felső- vagy Nagytápió az Isaszeghez tartozó Szentgyörgy-pusztán, az Alsó- vagy Kistápió Forró-pusztán ered. Kelet felé egyesülve folynak a Zagyvába, az pedig a Tiszába. Az Alsótápió forrásától mintegy 14 falunak nevet is ad, pl. Tápiósáp, Tápiósüly, Tápiószecső, Tápiógyörgye, stb. Néprajzi kistáj, népességének nyelve magyar és tót. Vallásuk zömmel katolikus és evangélikus, hagyományaik, építészetük, öltözködésük, dalaik, táncaik hasonlók.[1]

„Az egész Tápióvidéken túlsúlyban van a nagybirtok, ahol a törökdúlás utáni időktől a magyarokon kívül felvidéki betelepített tótok éltek és dolgoztak.”[2]

A következő visszaemlékezés az Alsótápió forráskörnyékének tanyavilágáról szól, melynek közigazgatási területe keleti irányban elnyúlt Dányig, Sülysápig, központja Pécel volt.”[3]

Forró-puszta, Cicka-puszta, Locsod-puszta akkori emberi életének mára már nyoma sincs, a táj arculata is megváltozott. A folyamat a Tápió szabályozásával kezdődött, amikor azt 1924-1926 között a vizenyős, lápos területet lecsapolták. Ennek következtében lassan megváltozott a terület

1 Barna Gábor: Jeles napok szokásai a Tápió mentén. In. A Tápiómente néprajza. Studia Comitatensia/ Szerk: Ikva Nándor, Szentendre, 1985. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_PEST_Studia_16/?pg=157END JEL=S
2 Fecske Sarolta: A Tápióvidék földrajza, 1938
3 A Pécelre vonatkozó helytörténeti adatok közlője Erdős Szabolcs, a Péceli Értéktár elnöke.

vízrajza. A háború után nyomás nehezedett társadalmára is: a modernizálódó társadalom- és agrárpolitika megszüntette a magántulajdont. Az államosítással Magyarország többi tájához hasonlóan nagyüzemi művelés alá kerültek a dombos-völgyes területek, az emberi életet addig szolgáló kis-és nagybirtokok, tanyák, kétkezi műveléssel hasznosított árterek.[4] A tanyák népe felszívódott a környező településeken: Pécel, Kóka, Mende, Tápiósüly, Tápiósáp, Dány, Gödöllő, Isaszeg stb.

***

Az 1920-as, ’30-as években Forró-puszta egyetlen tulajdonos magántulajdona volt. Szomszédja, Cicka-puszta mint földrajzi egység önálló, magántulajdonú bérelt vagy kisebb tanyákra osztódott, „kis törpebirtokoknak volt tanyája.” (B. F.)[5] Badacsonyi Ferenc életében ezek legnagyobbika volt a Baky-tanya (500 hold). Tulajdonosa dr. Baky Imre volt, akiről az ottani emberek szóhasználatában a tanya is a nevét kapta.

Forró-puszta is és Baky-tanya is cselédes tanya volt, ahol a cselédek családjukkal soklakásos cselédházakban laktak egész évben. A budapesti tulajdonosok csak nyáron laktak a tanyán, vagy még akkor sem. A bérlők vagy a megbízott gazdasági vezetők egész évben jelen voltak. Lakásukat a cselédség „kastélynak” nevezte, mert nagyobb, szebb, gondozottabb volt a cselédházaknál. A gazdasági munkát a „gazda”[6] vezette, aki a cselédlakásokhoz tartozó, de különálló házban, ún. „gazdalakásban” lakott. A tanyán folyó munkát irányította és felügyelte.[7]

Az ottani emberek szellemi értelemben Locsod-pusztát tartották legjelentősebbnek, mivel már a múlt század óta tanyai iskola működött benne. Ebbe az iskolába jártak azóta is a pusztai gyerekek. Szinte falunak tekintették, mert „parasztok”, azaz önellátó gazdák lakták.[8]

Az elbeszélő kisgyermekkorában az egész országban nagy volt a munkanélküliség. Munkalehetőséget jelentett az uradalmi mezőgazdasági idénymunkásnak, cselédnek szegődés.

4 Erdei Ferenc: Magyar tanyák. Hasonmás kiadás, 1975
5 Badacsonyi Ferenc elbeszéléséből való idézet
6 A cselédség szólította így.
7 A tanyák jellemzését Erdei Ferenc megállapításaival vetettem össze.
8 A tanyai cselédemberek őket parasztoknak hívták. Az idézőjeles kifejezések Badacsonyi Ferenc elbeszéléséből valók. A jellemzéseket az elbeszélés alapján írtam.

Badacsonyi Ferenc visszaemlékezésének szó szerinti leírása

„… a cselédség is annak köszönhető, hogy szegény volt az ország. Óriási szegény volt, azért nem tudták, hol lehet... hát szegődj el cselédnek, legalább a kenyerünk meglesz. Hogy a kenyérnek valót megkapja. Eljöttek például Kerepestarcsáról, ha jól emlékszem, odavaló cselédek voltak, meg hát ilyen beugró gyerekek, 14-15 éves forma gyerekek. Kaptak kosztot, meg az istállóban aludtak. Én is aludtam ott is".

Forró-puszta

Egyszer csak arra eszméltem, hogy Forró-pusztán lakunk. Forró egy olyan 1000 holdas forma birtok, ami a Polgár testvéreké[9], budapesti lakosoké volt, és egy sápi úrféle nagygazdának, úriembernek adták ki ezt a birtokot bérletbe. Forró-puszta bérlője Bognár Mihály volt.

Attól a helytől nyugatra, egy olyan két-három kilométerre ott volt a Korona-erdő[10]. Az egy nagy, hatalmas tölgyes, több ezer holdas erdő, nagy, évszázados tölgyfák meg különböző fák, vadászni való állatokkal. Nyulak, szarvasok, őzek, vaddisznók, lapinyulak, ezen a kis üregi nyúl értendő, és sok ilyen állat volt ottan. Fácánok, fogoly, meg … szóval mindenféle kis állatok. Legnagyobb állat volt a szarvas meg a vaddisznó, ami ebben létezett.

Egy olyan öt-hat kilométerre volt Sáp[11], szlovák község. Az volt mitőlünk, a tanyától keletre. A másik vége az nyugatra volt, Pécel, az 10-15 kilométerre, északra meg Locsod-puszta Trencsénből jött tótokkal.

A birtokon Safranyik sógor[12], édesanyám testvérének a férje volt tehenész. Ez odahozta magához a svájcerájba[13] édesapámat is, de ő nem sokáig maradt tehenész. Apám katonakorában a kertészeti seregben, az Albertfalván lévő kertészszázadban dolgozott. Na, ott ragadt rá valami. Édesapám nem nagy műveltségű ember volt, két osztálya lehetett, írni-olvasni éppenhogy akadozva tudott. De jó

9 A leírás és az adatok az elmondott szövegből valók. Sok helyen nem kimerítőek, néhol hiányoznak is, csak belső szöveg-összefüggésekből lehet következtetni rájuk. Ez nem befolyásolja az elbeszéltek tartalmi összképét.

10 Hagyományosan királyi vadászterület volt, ma is állami tulajdon.

11 Tápiósáp. A szakirodalom is több helyen tévesen Tápióságnak említi, még maga Fecske Sarolta is idézett művében, a Tápióvidék felszíni viszonyai c. ábráján. (Fecske, 48. o.)

12 Sződi majd pomázi lakos.

13 Tehenészet, tejgazdaság

eszű, ügyes ember volt. Odament tehenésznek a sógorához. Aztán kertész lett, megbeszélte az úrral, hogy ő lesz kertész; gyönyörű földek voltak ott, jól termő kerti földek**.**

A svajceráj az tehenészet volt. A svejci marhák, svejci tehenek akkor jöttek be az országba, lehetett hallani, ilyen svejci olyan svejci. Olyan fekete-fehér-tarka tehén volt, svejci. Volt annak rendes szakneve, de ezek a tanyások svejci marhának hívták. Mindjárt az édesapám vett is egy fajin tehenet, nem is tudom már, talán Katinak hívták azt is, mint a sógorasszonyt, a pécelit, és aztat szeretgettük, mikor végre megellett.

Édesanyám

Édesanyám szeretni való, kedves asszonyka volt. Kivitt az istállóba, ahol a tehenet mutogatták nekem. Az istálló egy nagy terem volt, két sorban álltak a tehenek, ahogy vissza tudok emlékezni, homályosan, egy sorban olyan 10-10 tehén lehetett, és ott volt a mi tehenünk[14] is. Mikor beléptünk az istállóba, balra volt az első sor, jobbra a második, nohát balra a második lehetett a mienk, ahogy emlékszem, 70 éve, a lelki szemeim előtt van, csodálatos, hogy vissza tudok emlékezni ezekre a dolgokra. Többször foglalkoztam vele életemben, és megmaradt bennem. Tehát balra a második vagy harmadik tehén volt a mienk, azt etetgettük a mamával, és fejte, míg végül (az) meg is ellett.

Hogy szopik a boci?

Még kis boci is volt, ahogy az emberek a világra segítették húzva, és mikor kijött a világra, az anyja elé tették, az szépen megnyalogatta, törölgette. És akkor az fölállt és szopott. Két három nap múlva már szépen fickándozott, meg is volt kötve, hogy ne keveredjen a többi tehén alá. Én olyan gyermeki ésszel elnéztem ezt a tehenet, ahogy szoptassa ezt a bornyát, olyan édes volt, aranyos, kidugta azt a viszonylag nagy nyelvét, ami olyan volt, mint a tenyerem kinyújtva három ujjammal, kb. akkora nyelve lehetett. Aranyosan begörbítette, olyan vályúcskát képezett ki a nyelve közepébe, és abba helyezte a tehénnek a csöcsit. Az egyik csöcse olyan nagy volt, hogy éppen belefért abba a vályúcskába. Ahogy szopta, lehetett hallani a cuppogást. Amikor nem jött kellően a tőgyből, akkor a fejével erősen meglökte. Azért, hogy a tej jöjjön? Vagy csak ösztönből? Én, kisgyerek fejjel elnéztem, milyen csodálatos, ahogy a nyelve mellett lehetett látni a tejet. Ejnye, ejnye, micsoda dolog ez a szopás!

14 A szarvasmarha-tartás az uradalom bizonyos alkalmazottjait illette meg a javadalmazásuk részeként, megegyezés szerint.

Én is megpróbáltam szopni, még a nyelvit is kifigyeltem, hogy hogy teszi oda, mikor aztán túlzásba vittem már a hülyeséget, olyan négy éves forma lehettem, talán öt is, mert ahogy a tehén nézte, hogy én mit vacakolok ott a tőgyivel, szép nagy tőgye volt neki, volt egy nagy nyalábbal, furcsa lett volna, ha átnyaláboltam volna, meg is tettem már magamban, mikor elkezdtem a tehénnel való babrálást. Mikor egyedül voltam az istállóban, ahol volt 50-60 tehén, belopakodtam és a mi tehenünkhöz mentem, a második volt, most is emlékszem rá, ahogy bementem, a második volt, akkor megsimogattam, megszeretgettem, adtam neki valamit enni, aztán mindjárt mentem a tőgyihöz.

Én is ettem, mint a boci

Lehajoltam, a tőgyit megkerestem a nyelvemmel, bevettem a számba a csöcsit, szívtam talán vagy nem szívtam, de tej nem jött, és akkor úgy meglöktem a fejemmel. A kisgyerek nem nagyot lökhetett, de a tehén már ezt nem tűrte, hanem engem olyan kaszáló mozdulattal a hátsó lábával úgy kirúgott, hogy olyan 3-4 métert repülhettem, mert a szemben lévő tehenek mellett találtam magamat. Hú, nem is tudtam, mi történt. Azt sem tudtam, hol vagyok! Hogy fordulhatott elő ez a rettenetes baleset. Sírtam ottan, nyomogattam a testemet, dörgölgettem, mi történt énvelem. Aztán hamarosan rájöttem, hogy mi történt, úgyhogy a szopást egyszer s mindenkorra befejeztem, nem nagyon foglalkoztam vele többet.

Meg arra emlékszem még, hogy néha elmentünk az erdőbe, vagy a földszélekről, határszélekről szedtünk a tehénnek füvet. Nekem kis batyut csinált a mama, őneki meg nagyot. És akkor fölvettük a hátunkra, és úgy 2-3 km-t ballagtunk haza. Ottan letettük, a mama elvette az enyémet is, és akkor adott a tehénnek is, meg félre is tett. Szóval ilyen dolgok voltak abban a tanyában a tehénnel.

A Tápió forrása

Forró-puszta környékén ered a Tápió egy olyan négy-öt kis erecskéből. Egyszerűen kibugyog a földből, akkor elkezd folydogálni egy lejtős irányba, réten. Úgy Kelet felé.

Hát az egy csodálatos dolog volt, az a forrás. Ez folyt, ez körülbelül olyan vastagon folyt, mint egy olyan 3 literes befőttes üveg, aminek nincsen szája… szóval szája nélkül vastagsága lehetett tizenkét-tizenöt centi, olyan vastagon ömlött abból a forrásból az a jéghideg, gyönyörű színű, gyönyörű ívű, jó, igazi forrásvíz. Jó vastagon folyt, az belefolyt egy tóba. Amit már a cselédség, a munkás emberek áshattak ki, belefolyt egyik felébe, és akkor megtelt az a tó, a túlfelin meg volt egy másik kifolyónyílás. Abban a tóban mindig friss víz volt. Egyik felét, ottan magasabb volt a partja, a

töltése, ahogy ott a kimélyítésnél összejött, a másik fele olyan mélységű volt, ahol kifolyt a víz. No és az folyt le, az a víz a rétbe szép, gyönyörű rét volt, háromszáz, négyszáz (*méter*), esetleg egy kilométer szélességű rét is, egészen a Korona erdőtől, Locsodból, az a nyugati része volt ennek a tanyavilágnak. Az egész tanyavilágnak a hossza lehetett olyan … ennek a Forró-pusztának a hossza az lehetett olyan… a cselédlakásoknak olyan 2 kilométer, aztán a kastélynak, a gazdalakásnak meg az istállóknak a hossza meg talán 3 kilométeres lehetett, de ez olyan enyhe hegyoldalban volt. A cselédházak azok meg laposon. Lényegében ez mind kis magaslaton volt, mert amikor felhőszakadás volt, árvíz vagy hóolvadás, akkoriban nagy telek voltak, és mikor gyors hóolvadás jött, akkor olyan víz jött, az egész rét tele volt vízzel, meg nemcsak a réten, hanem egész följött a tanyasi házakig, a gangig. Volt olyan eset is, hogy már attól félt mindenki, hogy beömlik a lakásokba a víz, a hólé, és akkor ottan már kapával húzták a sarat, hogy egy pár centi előnyt nyerjenek, hogy ne bírjon a víz bemenni a lakásokba. És akkor egyszer csak kezdtük látni, hogy apad, mert ott figyelték emberek. No aztán az már nagy boldogság volt! Nohát ott nem öntötte el az árvíz. Laktunk ottan három, négy, öt évig. Lehetett vagy négyszer-ötször. S akkor ott a gangon néztük ezt a borzalmat, hogy hogy folyik az a hatalmas víz. Hát akkor kezdett körülbelül fogalmam lenni a tengerről.

Nagyon szép tanya volt ez! Ahogy elképzelem, magam előtt látom lelki szemeimmel ezt a tanyát, dombos terület volt. A lakóház, amiben laktunk, É-D-i irányú volt, a nap mindig szembe sütötte a házakat, azok elején volt gang. A háztető kiért addig, hogy a gangot is betakarta. Ezeket a gerendákat élőfából kivájt oszlopok tartották. Mint egy jó 110-es vastag kályhacső, olyanformák tartották a gerendákat. Minden házban, épületben 4-5 család lakott. Szoba-konyhás, földes padozatú lakásban. A ház padozatát úgy tartották tisztán, hogy fölsöpörték minden nap a szemetet, kidobták a szemétdombra. Néha csináltak sármasszát, az ilyen malterféle volt vödörben, és azt ronggyal rákenték a földre. Mintha fölmosták volna, de azt a folyékony sarat kenték rá. Fölmázolták. Az egy fél óra, egy óra múlva megszikkadt, és akkor homokkal fölszórták. Nagyon katonás volt, aztán vigyáztak rá, hogy ne legyen piszkos, minél tovább maradjon szép az a fölszórt dolog. Az embernek mindég homokos volt a talpa. Ha le akartunk feküdni, leültünk az ágy szélére, a tenyerünkkel a talpunkról lesöpörtük a homokot. Én arra nem emlékszem, hogy a lepedőn lett volna homok, de egész biztosan volt. Így éldegéltünk, a lakásban ez volt a helyzet**.** A gang nagyon jó volt, másfél vagy két méter is lehetett *(a szélessége*[15]). Ott éltünk, pihentünk, játszottunk. A tanyával szemben, a

15 Az értelmező kiegészítéseket dőlt betűvel írtam. (L. B. M.)

réten túl volt egy kis emelkedő, de a konyhakertek vége még a rétbe ért, ott képződött egy kocsiút vagy gyalogút. Aztán kitavaszodott, ahogy jött a nyár, egyre kijjebb mentünk, a sok kocsi, ami ott elment, finommá őrölte az út porát. Ha az ember tenyerébe vette a homokot, simogatta, mintha ma púder vagy hintőporszerű lenne. Az út lehetett 4 vagy 6 méter (*széles*). Volt egy sövénykerítés, líciumbokros rész, ez elzárta a konyhát a kertektől. Ott voltak a konyhakertek. Nagyon finom föld volt az a rét széle, ott gyönyörű káposzták teremtek. A túlsó felén volt egy hatalmas rét, üres, aminek a közepén folyt egy kis patakocska.

A tanyaépületek elhelyezkedése

Azon a földterületen volt öt négy-ötcsaládos ház. A házsornak az aljában volt a tanya közepe, a másik végén meg voltak az istállók. A gazdalakás, meg mellette a kastély, amiben a földtulajdonos, illetve a bérlő lakott egy több szobás, kastélyszerű épületben. Abban laktak az urak. Két, hozzám hasonló gyerekük volt, Gyurika meg a Jucika. Ezek voltak az urak. A kastélytól fölfelé volt Nyugat, lefelé Kelet, ottan voltak ezek a házak, sorban volt három, és egy meg olyan ötven-száz méterrel hátrább, de az följebb is volt. Nem a többiekkel egymás mellett, hanem följebb volt egy 100 méterrel, fölső lakás...az kisebb volt egy lakással, egy szoba-konyhával, abba egy számmal kevesebb lakás volt. És akkor jött egy házsor, akkor a mi lakásunk, akkor még egy ilyen házsor volt, aztán lefelé az utolsó háztól olyan 30-50 méterre ott volt a kastély, majd még attól is kicsit előre, olyan 20-50 méterre, hát nem biztos, hogy ennyi volt, csak ahogy én akkor kisgyerekszemmel láttam. A tárgyak, a helyek valószínű nagyobbnak tűntek előttem, mint az valójában is volt. Csak ott volt a kastély. Előre Kelet felé volt a kovácsműhely meg a bognárműhely.

Az uradalom szakemberei

Volt egy uradalmi kovács, hát az volt a lelke a cselédségnek, meg hát az uradalomnak is. Voltak ottan gazdák, ilyen mezőgazdasági szakemberek, akik vezették az egész tanyában a munkát, illetve hát a termelési munkát. Ott volt kérlekszépen mezőgazdász, Bihari. A Bihari kérlekszépen az óriási, fantasztikus, hát én csak úgy tudom mondani, hogy csavargó, mert ő mirólunk, gyerekekről az csak rosszat tudott : Takka-roggy! És hát gyerek, öt-hat éves gyerek, négy-öt-hat éves gyerek az csak ottan rosszat tudott csinálni! A park mellett, a park is be volt kerítve olyan formásabb kerítéssel, ott általában csak bokrok voltak. Bodzafák meg ilyesmi. Voltak ott nemesebb fák is, cserjék, no ahogy mentünk volna keletnek, elhagytuk a kastélyt, ott volt egy bognárműhely meg egy kovácsműhely. Egy épület volt, egy szoba nagyságú hely, egyik a kovács volt, a másik a

bognár. Ezek a kocsikat meg a szerszámokat, a nemesi készülékeket javították, tartották karban. Lovaskocsikat, ökrös-szekereket, hogy üzemképesek legyenek. Ha elromlott bármi, bevitték a kovácsműhelybe. Ott nem szabad volt, hogy azért álljon a fogat vagy a kocsi, mert elromlott a szerszámja! Ha elromlott valami, bevitték oda, ott voltak tartalékok és egy-két nap alatt rendbe hozták ezek az iparosok. Hát én csodálattal néztem a kovácsműhelyt. Mint a világgal ismerkedő, kíváncsi kisgyerek, leültem a kovácsműhely ajtaja mellé közvetlenül, és néztem be. Végül a kovács, ha olyasmit csinált, elzavart, hogy menj innen Ferike, mert rálépsz valami tüzes vasra, aztán akkor ez lesz meg az lesz. Akkor arrébb mentem egy méterre, oszt addig-addig odamerészkedtem, míg meg nem untam ezt az elzavarást.

Kétméteres vasak voltak ottan. Új vasak, abbul csinálták a patkót. Direkt erre vették az uradalomnak. Akkor azt a vasat betette a kovács a tűzbe. Beizzította. Azt a részit bemelegítette olyanra, hogy az fehér lett. Nem piros, fehérre izzott, akkor lecsapott belőle a kovács egy akkora darabot, amibül patkó lesz. Ezeket a műveleteket szerettem én nagyon nézni. Beálltam az ajtóba, hogy ne legyek láb alatt, oszt néztem, hogy hogy csinálják. Olyan fajinul levágta a izét, a vas végit, amekkora köllött neki patkónak. Levágta és akkor ő fogta egy vassal, ott volt egy nagy kád, fél hordó víz. És avval lehűtötte azt a részit, ami köllött neki. A patkónak a végit meg levágta olyanra, annak majdnem hegyesnek köllött lenni. Nem derékszögbe vágta le, hanem hegyesszögbe. És onnan lekerűt olyan kis háromszög vasdarab. Mire levágta, az fekete lett. A pirosság elmúlt, fekete lett. Ami meg lerepűt, vigyázni köllött, hogy rá ne lépjen senki. Volt olyan is, hogy valaki rálépett, én nem léptem rá, hanem a Bihari az zavargázta onnan a gyerekeket. Takka-roggy!

A kovács meg mondta: vigyázzatok, mert forró. Nehogy megfogjátok, az anyátok errearra! De még így is megfogtunk olyant. Ahogy hozzáért az ember jujjujjujjuj! Az égést meg lepisáltuk. A meleg pisi égette, csípte. Be se mentünk vele. No ereggy, ad egy pendöldarabot! – mondta, aki látta. A kovács vagy valamelyik. A pendöldarab az ..az asszonyok ingben jártak, alulra inget vettek föl, nem kombinét. Az vót a pendöl[16]. Oszt ha valamelyik asszony meglátta, jaj hogy néző ki! Gyere majd bekötöm, jajjajjaj! És akkor bekötötték.

Ott volt a forrás olyan 10 méterre, vót, aki abba mártotta bele. Jó is vót, hideg vót, még benne vót! De aztán … nem az vót az igazi! A lepisilés az hatásosabb vót. A vége az lett, hogy meggyógyút, mit csináljon szegény.

16 Pendely: ruha alá való, vászonból varrt, hosszú ing.

Nagy forrás halakkal

Ennek az erdőnek a keleti végén, inkább hosszúkás erdőcske volt, a konyhakert és az erdő szélén volt egy jó nagy forrás. Hogy a nagyságát is leväzoljam, lehetett olyan, négyzetméterre olyan 5 négyzetméter, jéghideg vizű kis tavacska volt. Ujjamnyi halak úszkáltak benne, sok, csoportosan, mint ez a kis dohányzóasztal, ami előttem van. Ekkora csoportokban úszkáltak benne a halak. Átlátszó víz volt, elnézegettem, milyen rendszerben tudtak azok menni, mint később, most itten a televízióban szoktam látni esetleg a tengert, ezek a halak is olyan csoportosan tudnak mozogni. Egy varázsütésre egyszerre megfordulnak, vannak vagy 30 ezren, de mintha egy volna, ezek a kis halak is éppen úgy forognak. Hogy kellene ebből fogni?

Volt édesanyámnak egy kis vödörje, bádogvödör. Elmeséltem mamának, hogy mi van ottan, ott a tölgyes erdőnél, adja ide a vödröt, én fogok halat. Bementem abba vízbe, de még olyan hideget! Hamar ki is mentem, a kezemmel kezdtem melegíteni a lábam, hogy helyrejöjjön a vérkeringés benne, és aztán addig próbálgattam, addig próbálgattam, míg bementem, a közepe felé mennyi lehetett? Hatvan centi? Kisgyerek voltam nagyon. Olyan friss, jéghideg vizecske volt, ahogy bementem, a halak ott tekeregtek a lábam körül. Néztem őket, majd lemerítettem gyorsan a vödröt és kiemeltem. Nem volt abban egy hal se! Megpróbáltam vagy ezerszer. Mikor fázott a lábam, kimentem, majd újra merítettem, végül aztán fogtam én egy kishalat. Akkora volt, mint egy felnőtt ember középső ujja. Lehetett olyan 5-6 centi. Az egész talán két deka lehetett, hát úristen, benne volt a vízben! Talán az ezredik merítésre jött össze ez a halfogás. Nagy örömmel hazavittem. Leöntöttem a víz felét, és akkor vittem ezt az egy halat. Jaj, nézze meg édesmama, mit fogtam én! Jaj kisfiam, milyen ügyes vagy! De ne menj abba a hideg vízbe, mert megfázol oszt meghalsz. Így lebeszélt, talán többször nem is mentem abba a hideg vízbe. Mert próbáltam én halat fogni többször, nem sikerült. Eszem ágába sem jutott volna, mint felnőtt koromban már eszemben volt, hogy sokkal jobb lett volna, ha kosárral meregetem, hogy a víz kifolyt volna, a hal meg benne maradt volna. De tényleg, igaz is, most jutott eszembe, hogy rostával, fogtam! Édesmama meg megpucolta és megcsinálta kis halpaprikásnak! El lehet képzelni, mekkora volt! Megfőzve egy kis lábasban odaadta nekem édesanyám és mondta nekem, hogy az halpaprikás.

A szérűskert

A Méhes-hegy[17] a tanyának a felső, keleti részén olyan koporsószerű hegy volt, idenyúlt az egyik vége a tanyákhoz. Az emberek a lankás végét lefaragták, csináltak olyan falszerű dolgot az oldalába. Aztán belevágott mindenki magának pincét, volt vagy 20–30. A ház mögött közvetlen volt ilyen bozontos, bokros, parajos rész. Mindenki kicsapott magának egy pár négyzetméteres tisztást, odaépítette a tyúkólat, azt be lehetett zárni. Az uraknak volt vagy 100 tyúkjuk, száz azért nem volt, de 50-60 volt, és falból, olyan téglából épített tyúkól, azt hiszem kettő ilyen ól volt.

Tyúkólak

Itt voltak a tyúkólak sorban építve. Akkorák voltak, hogy egy férfi vagy egy nő ellakhatott volna bennük. Szűk ki szobácska. De mivel baromfiól volt, úgy össze volt piszkolódva, a baromfitrágya úgy össze volt gyűlve benne, hogy már olyan 30 centis rakás volt, mert volt egy galamblétra, egy falhoz támasztott eszköz, létraszerűen volt megcsinálva, de hosszabb volt, és a tyúkok arra ültek. Alul a földhöz volt támasztva, a földtől egy méterre volt az első foka, egyre lejtősebb volt, arra ültek a tyúkok. Egymásra nem kakiltak, hanem mindig a földre, édesapámnak lett volna ez a munkaköre, de az is olyan ritkán pucolta ki, nem is ő, hanem elkapott egy-egy nagy gyereket, hogy gyere Jóska, pucold ki az izét, a tyúkólakat, kapsz almát. Volt ottan gyümölcsöskert, be volt kerítve az is, volt mindenféle gyümölcs, mikor mi érett. A Jóska vett egy lapátot, akadt ottan egy szűk lovaskocsira való trágya, vett egy ilyen taligát és abban elhordta, volt egy vízmosásszerű szakadék az erdő szélén, oda beleborogatta. Apa meg adott neki egy szakajtó almát. Dehát ritkán volt kipucolva, a tyúkok meg szerteszét tojtak, volt ott rendes tojó is, de mivel a tyúkok szélnek voltak eresztve, úgy 50–60% a tojóhelyre tojt, a többi meg szerteszéjjel a bozótos erdőcskeszerűbe. És aztán amikor jött a szakácsné vagy a szobalány, a kötényükbe összeszedték, amit megtaláltak, amit nem, azt nem. Minden este, mikor beültek, bezárták a tyúkokat, reggel kiengedték. A tyúkok szétszéledtek a bozótba, oda nem mert bejönni ragadozó, a róka. A vércse az gyakran le-lecsapott, meg a szarka. Mikor ezek az állatok fészkeltek, a szarkák elhordozták a csirkéket. Ahogy a tyúk köré csoportosultak a kiscsirkék, közéjük szállt a szarka, a tyúk elkezdett vele harcolni a csirkékért, a szarka meg fölkapott egyet, oszt elvitte. Megosztotta a családjával valószínű a szarkafészekben. De azért kikelt 10-15, esetleg 17, 18 kiscsirke, azok fölnőttek. Akinek szerencséje volt, még több is. Ezek hébe-hóba, ezek a nagyon szegény emberek egy-egy csirkét is levághattak, olyan fél kilóst. El

17 A Pécel környéki földrajzi nevek közt ilyen név nem szerepel. Lehetséges, hogy helyi elnevezés volt. (E. Sz).

kellett telni olyan három hónapnak. Akkor minden csirkének egyik ujjáról levágták a körmét hússal együtt, amint megszülettek. A kikelt csirkét először beletették egy szakajtóba, egy ruhaszerűvel betakarták, és ott gyűlt, ahogy keltek. Mindet betették oda, két-három nap alatt kikelt egy tyúkalja csirke. Mire mind kikelt, akkor ezek a kis, gyámoltalan jószágok annyira megerősödtek, hogy a mama kirakta tyúk alá őket. Egy leterített zsákdarabra csinált nekik rendes helyet, tett oda darát nekik meg vizet, és ahogy vette ki a kezével, a hátulsó, nem is tudom, a jobbot vagy balt, azt a sarkantyút, elöl van három körme, egy meg hátul, mintha a nagyujjamat látnám a kezemen, az úgy hátra nőtt, édesanyám azt vágta le, annak az ujja hegyét körömmel együtt, és amikor elcsavargott, vita támadt, hogy kié ez a tyúk? No, melyik körme van levágva? Hát ez a hátsó. Nahát akkor az a Bugyinéé. A Bugyiné az én édesanyám.

Pincék

A pincébe lehetett tenni krumplit télen, hogy ne fagyjon meg, marharépát tehénnek meg ilyesmit; úgy meg volt csinálva, hogy be lehessen zárni. Fölül meg csináltak egy árkot, hogy ha esik, a víz ne folyjon a pincékbe, hanem folyjon le oldalt, ahol nem csinál semmi kárt. Ez az árok lassan bekopott, befüvesedett, de azért maradt benne olyan hajlat, hogy a pincékbe nem folyt soha. Olyan mély volt, hacsak nem jött olyan felhőszakadás, de lent is megvolt az óvintézkedés, hogy ezeket is ki tudja védeni.

Galambdúcok

Volt két galambdúc, a bognármester szépen megcsinálta, egy-egy dúcban volt 20-30 galambnak a helye, olyan lyukféle, kis ketrecke. Szépen meg volt csinálva a galambdúc, egy oszlopfélén olyan gömbszerű, olyan, mint most a törpevízmű, fából való galambdúc körben lukakkal. A földtől olyan három-négy méterre kezdődött az alja. A fa olyan villanykaró vastagságú, vagy annál vastagabb fatörzs volt, annak a közepébe olyan esernyőszerűen volt odaszögezve egy pléh. Oda a macska nem bírt fölmászni, mert a pléh úgy volt fölszerelve, mint egy esernyő kinyitva, és ha a macska mászott, beleütközött a pléhbe, a széléhez meg nem tudott kiérni. Szóval nem tudott a galambokhoz fölmenni a macska, és a galambok ott elszaporodtak. Szép galambok voltak, postagalamb volt a legtöbb, de volt azok között fehér, fekete, mindenféle színű. Nagy csoport, egy falka. Kutyaólak is voltak, éjjel elengedte őket a szakácsnő, nappal meg meg voltak kötve.

Kimentünk a galambdúchoz a Gyurikával meg a Jucikával: »vezess ki minket Ferike a baromfiudvarba.« Időnként áthívtak engem a Jucikához játszani. Volt a parkban homokozó, abban

gyűrűs hinta, ilyen hinta, olyan hinta, és mehettem a Jucikához játszani. Én, a tanyasi kis fickó mehettem játszani a Jucikához. Engem a Gyurika meg a Jucika ... úgy... szerettek. Úri gyerekek. Én magáztam őket, ők meg tegeztek. Megmondták a szüleim, hogy azokat magázni kell. El is fogadtam, nem tudtam én, mit jelent, mit nem akkoriban még. Később kaptak ezek német nevelőnőt, ott lakott a Mária néni velük, és tanította őket németül. Mikor hívtak engem oda, akkor én odamentem, vagy néha odavetődtem magamtól is, amikor nem hívtak.

Kukoricagórék

Ottan, ahol az ólak voltak, a galambdúc a szérűskertben, ott voltak kukoricagórék is. Jó 100 m-es kukoricagórék, olyan 5–6, lécekből összeállított építmény, a földtől még egy méter is volt, de ahol sima volt a talaj, egyenletes, akkor a földtől olyan 50–60 cm-re volt az a góré. Lécekből összeállítva, és amikor volt a kukoricatermés, az emberek abba hordták be. Úgyhogy lehetett az a góré egy méter széles, és behordták az emberek abba a még eléggé nyers kukoricát, és a hegy… mert egy hegytetőn volt ez a góré végeredményben, egy kis dombtetőcske, és azon a dombtetőn a szél mindig fújt, és a kukorica ott lassan kiszáradt. Betették szeptember, októberben, még meleg is volt sokáig, szél is lengedezett sokszor, vihar is volt, és akkor ott megszáradt. Télen, mikor nem volt már úgy munka, akkor mentek az emberek, és morzsolták le. Mikor hideg volt nagyon, lehetett a górétól olyan 50–60 méterre a gazdalakás, szoba-konyhás, abba behordták a kukoricát és ottan morzsolták. Géppel, no kézzel kellett azt hajtani. Egy ember hajtotta, egy meg etette, kettő meg, ahogy jött ki a kukoricaszem meg a csutka, egy-két szem a csutkán mindig maradt, azt leszedték, úgy mondták: csutkázzák. Egyet megfogott a tenyerében, azon egyet fordított, és már el is dobta. Mikor eldobta, már a tenyerén az át volt húzva, és az a két, három szem az lejött róla.

Tüzelés télen

Ahogy eldobták a ház másik sarkába a csutkákat, ott már egész kazal csutka volt, lehetett vele tüzelni. No, a tanya gyerekei hordták el a csutkát, mindenki vihetett, amennyit bírt. És az ember, a tanyasiak elhelyezték a csutkát, hogy ne ázzon meg ágy alá, tyúkólba, jó volt az tüzelni. A tüzelő ilyesmiből állt: a levél nélküli kukoricaszárat ízíknek, szárízíknek hívták, meg csutkával tüzeltek. Az ízíket össze kellett vágni, a csutkát nem, az már el volt vágva, hamar elégett az is, ellobbant. Télire kaptunk gallyakat is, tuskókat meg ilyesmiket. Gallyat vágtunk a fákról, amit lenyestek, azokat aprították az emberek. Mindenkinek a háza elé leborítottak egy rakás gallyat, és evvel tüzeltek télen. Hát abban az egy szobában, abban főztek is meg abban laktak is. A konyha az

olyan volt, hogy abban csak a víz volt meg krumpli, ez meg az zsákban kitéve, ott nemigen laktunk. Mert egy lakáshoz két család tartozott.

Őserdők, bozótosok

Mikor anyáink kiküldtek a lakásból játszani, ezekkel a két- három év múlva iskolába kerülő gyerekekkel töltöttük el az időnket. Az ember az erdőket azt nemigen bántotta, nem volt ottan olyan káros pusztítás. Olyan helyek alakultak ki erdőknek, bozótos részeknek, amit nem lehetett művelni. Nagy hegyek, nem olyan magas, hogy 1 km vagy kettő, hanem olyanok, amiket éppen nem lehetett művelni. 100 méteres, 200 méteres kis dombocskák, amit már ekével szántani nem lehetett. És aztán… hát ottan nem is jártak így emberek. Volt olyan része, ami még embert nem tapasztalt. Úgy nőtt ki, burjánosodott olyan kis, gyönge, ahogy most már felnőtt fejjel így belegondolok… hogy dzsungelt láttam már tévében és el tudom képzelni. Hát úgy is el tudtam képzelni magamtól, hogy milyen lehet, na ezek a kis, elbozótosodott részecskék olyanok voltak, hogy volt, ahol az ember be se tudott menni. Olyan bozótok, liánok, tüskék, kökény, galagonya, meg más; értékesebb fák is nőttek benne. Ott laktak a madarak, ott lakott a földnek, annak a területnek az állatvilága. Nyulak. A nyúl az nem nagyon szeretett benne lenni, esetleg az üregi nyúl. A lapinyúl, a mezei nyúl azok kinn a szabadban, a földek között száguldoztak, szegény nyulak, míg nem jött a vadász, aki lelövi.

Hát az egy csodálatos dolog volt. Ott aztán! Oda kimentünk, volt tisztás, oda lepakoltuk a szerszámokat, botocskákat meg ezt-azt, és aztán szétszéledtünk az erdőben. Két-hármas csoportokban. Nem lehetett ottan menni! Hogy fogom magam, osztan megyek! Hanem azon a vadjáráson, általában sok lián volt, be volt futva Az a lián olyan futónövény, amilyenen a Tarzan lóbázta magát az őserdőben, egyik fáról a másikra röpült. Az persze nem lián volt, de olyannak volt álcázva, a Tarzannak az eszköze. Az kötél lehetett, a színészeknek amit megcsináltak. És ottan mi bujkáltunk, azt a meztelen testünket összevissza szurkálta. Na, mi ilyesmivel nem törődtünk.

A ház mögött, a bozótosnak az első 50-60 méterén volt egy fennsík, ahol voltak a tyúkólak. Ott olyan kopasz, sík, síkár fű volt, hogy akin cipő volt, nem bírt felmenni a hegyre.

Mint az árvalány… nem árvalányhaj, de olyan volt, mint a selyem. Kiszáradt selyemfű, aztat megfogta az ember, szorította, úgy csúszott ki a kezibül. Az olyan selymes vót. Olyan vastag vót körülbelül, mint a házicérna. Amivel lekötik a befőttet. Ha az megszáradt, óriási síkos volt. Úgy csúszott, pedig vót közötte rendes fű. Hú, ez olyan, mintha hó lenne! Szánkózzunk! Szánkózzunk! Nyáron ott szoktunk szánkózni. Kinek milyen szánkója volt, az olyan szánkó volt csak, amilyet úgy

összekalapáltak. Az én apám értett a famunkákhoz, meg a műhelyben lődörgött, amikor nem volt munkája, ottan dolgozgatott, a kastélynak fát vágott, fát készített. Csinált nekem egy igazi szánkót. Arra a meredekre nehezen bírtunk fölmászni, de ha fölmásztunk, akkor már jó helyen voltunk, ott kezdődött aztán az erdőség. A bozótos. A szabadság. A bujdosás meg a csavargásunk.

A tölgyes

Volt egy két-három holdas, gyönyörű magas tölgyes. A tölgyfák makkot teremtek. Amikor a hízónk megnőtt akkorára, hogy már nem bírt elszaladni, lehetett hajtani, akkor én többször kihajtottam abba az erdőbe makkot enni. A disznó biztos tudta, mit kell csinálnia, szedegette a makkot, mikor jóllakott, visszahajtottam. Ezt minden nap megcsináltam, vagy csak hébe-hóba, de ki-kihajtottam a disznót.

A túlsó felén volt egy hatalmas rét, üres, aminek a közepén folyt egy kis patakocska. Nyugat felől jött az a kis ér, ott folydogált. A tanya területén is volt ilyen öt-hat kis forrás, mint az ujjam folydogált a lejtő felé, végül ott ért össze kis patakocskává, ami földuzzadt a forró-pusztai hatalmas nagy forrás vizétől. Ott eredt a Tápió, ezek táplálták. Az már a térképen is rajta van, olyan mint a Rákos-patak, azért attól kisebb volt még ottan. Ez volt a tanya előtti helyünk.

Gyerekek a tanyában

Hanem aztán volt ott rengeteg gyerek! Egy-egy cselédnek volt két, három gyereke, de volt olyan, hogy öt is. Közöttük volt sok felnőtt is, 14, 15, 18, 20 éves legényfiúk is.

De mi, kisgyerekek, 3, 4, 5 évesek is voltunk vagy 30-an. A legfölső házban, a tanya nyugati felén lévő legfölső házban volt a tanyának a lelke, a legrosszabb, égetnivaló kölkök.

A Szűcséknek, meg még két családnak, de csak a Szűcsékre emlékszem, borzasztó rossz gyerekeik voltak. A Szűcs Pista, a Szűcs Misi. Ez a Pisti akkora lehetett, mint én, a többi egy-egy évvel mindig kevesebb. Azt hiszem, összesen hatan lettek. Ezekkel a Szűcs gyerekekkel sok bajunk volt. Édesapám előteremtette azért a jobb ruhákat, volt egy olyan kabátom, amelyiken sok cérna volt. Szépen felöltöztem, úgy ki-kimentem, ez a kezdet kezdetén volt, később aztán trehányabban jártunk. Ez a Szűcs Pisti meglátott engem, nézett a Jancsijukkal: Nézd, nézd milyen szőrös kutya! Hát nekem nem is kellett több, szégyenkezve elsomfordáltam. Volt egy fehér kabátom, akkor azt vettem föl. Mentem arra, hogy lássa a Pista, hogy nem vagyok szőrös kutya. Akkor azt kajbálták: Gatyás tyúk! Gatyás tyúk! Annyira voltam, hogy már ez se jó? Az se jó? Arra kényszerített engem, hogy ne is menjek feléjük. Lehetőleg ezt a házat kerültem sokáig.

Obonyosok

Nekünk ottan, ezeknek a gyerekeknek adott az anyjuk tavasszal ilyen ingszerűt, úgy hívták, hogy obony. *M*ondjuk csak az alsó lábszárig ért az alja, fölvette magára az ember, se bugyi, se gatya, sehol semmi- se semmi, csak az volt rajta, azt tavasszal ráadta az anyja, őszkor már igencsak leszakadt, amíg lehetett összevarrta, ha nem lehetett, akkor csak úgy lukasan hordta a szegény kisgyerek; a jobb módú szülők azok vettek neki másikat. De az már gazdag gyerek volt! Kitüntetve érezte magát, amelyik két obonyt kapott egy nyár alatt.

Akik még iskolába nem jártak, négytől hat évesig, vagy aki már tudott a csoporttal menni, az addig ment, ameddig tudott. A két-három éves az nem messzire tudott, meg az anyja azért vigyázott rá, nem engedte. Amelyik meg ellopakodott, olyan is volt, hogy elveszett, úgy kereste az egész tanya búzában meg benőtt földeken, kultúrnövényekkel be volt… úgy keresték a kisgyereket, aludt ottan a bozótban vagy sírt, és megtalálták azért mindig. De nemigen fordult az elő, esetleg az én kis életem alatt egyszer-kétszer, hogy nem találták a gyereket.

Az egész életünk úgy alakult, hogy ha a nap kelt, mindenki fölkelt. A gyerek mindjárt evett volna. Hát az anyja adott neki egy kis kávét vagy teát, amit reggel meg tudott adni, aztán zavarta ki: eredj eprezni! Sok eperfa volt ottan, hatalmas nagy fák! Öten-hatan értük át a törzsét. A korona átmérője lehetett még 100 méter is, ráfért vagy harminc gyerek. Nemesített eper, szép nagy szemű eprek voltak ottan. Az ember levett olyan 20-30 darabot, olyan volt, mint a dinnye, ahogy ette az ember, úgy ürült is, pisilt, fölvette a szervezete az embernek ezt az epret. Avval is elütötte nagyjából az éhségét. Már a nyári hónapokban kezdett, májusban, és akkor egy-két hónapig… úgy sajnáltuk, amikor már lefogyott.

Játékok az erdőben

Bujkáltunk az erdőben. Madárfészket .. erre, csak elöl még, arra beljebb már be nem bírt menni senki se! Abba a kis dzsungelbe! És madárfészket vagy ilyen üregi nyulakat kilestünk, kiültünk egy tisztásra, és akkor 50-60-100 méterre volt egy kis tisztás, ahova vadak, állatkák, ilyen nyuszifélék azok ott kijöttek a lukból, az üregből és akkor játszadoztak ottan, futkároztak, és amarról a másik tisztásról meg mi néztük, gyerekek. Hát általában itt töltöttük el azt az egész nyarat ezek között a bokrok között, ágak között. És ha baj volt, vagy valami köllött, akkor a mama elkiáltotta magát, hogyhát Ferikeeee! Mint a sziréna! Meghallotta az ember, akkor spuri haza! Ottan nem volt olyan, hogyha hazaért, ne kapott volna egy-két fülest! »Má' megin hol voltál? Megint

csavarogtál, megint az erdőben voltál, hogy egyszer ez lesz veled, meg az lesz veled, valami baj ér, meghalsz vagy valami!« De azért szerettünk másnap is elmenni, máskor is kapunk egy-két fülest, ha hazahívtak, ha nem hívtak haza, akkor hazament az ember.

(*Mikor*) kezdett éhes lenni, akkor megettünk mi mindenfélét, hogy nem halt meg az ember! Csodálatos. Az az erdőben lévő föld attól a sok lombtól meg az avartól az már átpuhult, olyan humuszos lett, olyan tápdús. Ott már jó volt járni is, a fű se volt olyan goromba vagy nem is volt, olyan kis paréjféle és puha föld, aztán ha valaki ültetett egy virágot, vagy el akart téliesíteni valamit, virágcserépbe olyan helyről szoktak hozni egy kis virágföldet és abba tették el azt a növényt, ami nyáron kinőtt a kertben. Ilyen virágféle. Amit el szoktak télre tenni. Tavaszra. Aztán újra kiültették a kertbe. Onnan szoktak fődet hordani. És volt ottan kökény. Galagonya. Meg különböző bogyós növények. A többinek nem volt jó íze, ennek a kökénynek meg galagonyának se volt jó íze; már amikor megért a galagonya, jó volt, de a kökény csak akkor volt ehető, amikor már a dér megcsípte. Akkor már nem volt olyan savanyú. Savanyú volt, kimondhatatlan savanyú volt, különösen, ha zöld volt! De ha már kezdett úgy kékülni, no már érik a kökény! Már akkor rágtuk azt a hihetetlen rossz gyümölcsöt! Rágtuk, ettük, eleinte még a magját is összerágtuk, később már csak azt az egy milliméter kis részecskét, amit meg lehetett enni. Aztat tudtuk így fogyasztani. De megettünk mi sáshagymát, kígyóhagymát, úgy is hívták … volt olyan növény, ha leásott az ember a kezivel, fúrt egy lukat mellette, és akkor képződött olyan, mint a tulipánhagyma. Olyanszerűség, aztán megettük. Vagy erős volt vagy keserű, de egy se volt jó. De azért megettük. Még olyan jószágot nem teremtett az Isten, mint az a gyerek, az a tanyasi gyerek!. Ahogy mink a kezünket meg magunkat össze tudtuk piszkítani! Ránk izzadt az az obony, de az arcunk meg ahol az obony nem takarta, az izzadság meg a por meg a piszok mindenhol rajtunk volt. Nem is láttuk, nem is vettük észre egymáson, hogy milyenek vagyunk! Csak mentünk, csináltuk, mikor már két-három csoport ment egyenkint szét, aztán mikor össze akartunk jönni, akkor a tisztáson, ahonnan kiindultunk, oda kellett visszamenni, és akkor ottan találkoztunk. Megbeszéltünk, rosszalkodtunk, pisiltünk egy helyre mind a tízen, akkor belemásztunk, összeugráltuk a mezítlábunkkal az a pisit, összevissza tapostuk szerte-széjjel. Mikor már aztán olyan piszkosak lettünk, hogy már nem is lehetett tudni, hogy ember-e ez vagy mi, ez a ..ez a… ami itt előttem van, ez a piszkos valami, hát akkor lementünk a rétre.

Hogy szaporodik a sás?

Ott folyt a Tápió, még akkor csak olyan kicsike volt, kicsike erecske, de néhol kiképződött olyan nagyra is, hogy már fürödni lehetett benne. Összegyűlt benne egy olyan 30 centis víz, kiképeztünk ott olyan terecskét, kiástuk, kitapostuk, elrekesztettük, és amikor az telefolyt, olyan 30-40 centis víz, esetleg volt 20 négyzetméterre is, előfordult, hogy akkorára csináltuk, néha már egész komoly, már méteres víz is volt benne. De az a patakvíz ugye amíg mint egy hajszál, vagy gyufaszál elkezdett ott csörgedezni azon a réten, az olyan lápos kis izé, víz volt, olyan gyékény meg ilyesmi termett rajta. Ilyen vízinövény, sás meg buzogány, onnan szedtük a buzogányt, az is ilyen vízinövény, a sásnak a termése. Mikor már megérik, akkor olyan pehelyszerű lehullik róla, az a magja. Azt széthordja a szél az egész világba, és akkor ha talajt talál magának, olyan vizes helyet, akkor kikel. Hát legföljebb egymillióból vagy tízmillióból egy szem, de annyi se! Egymilliárdból egy szem ha gyökeret tud verni, az életben marad, a többi elpusztul. Az úgy szétmegy a világba, és így szaporodik a sás.

A patakban

És akkor ebbe a patakba bementünk, jót ittunk, jó langyos volt, mert amikor ott a kis növények között lehúzódik egy helyre, ahol esik a talajnak a magassága, akkor elkezd folydogálni. És akkor folyik egy-két kilométert, akkorára mint a karom, olyan vastag ér van benne. Akkor képez magának egy kis medret, és mikor odaért hozzánk, akkor már hal is volt benne. Akadt benne. Kutyahal az sok volt, a békák ahogy letojtak, kikeltek, ebihal az sok volt, de akadt még rák is, meg hal is, de az nagyon ritkán. Inkább arra lejjebb, már Sáp felé, ahol már ki volt az a kis patakocska képeződve, hogy majdnem már nem is lehetett átmenni gyalog. Olyan nagy patakká szélesedett ki. Majd oszt aztán amarra, lejjebb, Tápiószecső meg amarra lent, hát ottan már jó patak volt. Patakká képződött.

Hát ottan aztán lemosakodtunk, ittunk, megmosdottunk, még piszkosabbak lettünk, megint játszottunk, összevissza sároztuk egymást, attól függ, hogy mit találtunk ki. Ha háborút rendeztünk, sárral dobáltuk egymást. Kivettünk a patak medréből két ilyen kis sárgombócot, kezünkkel kinyomtuk belőle a vizet, és akkor összeállt. Puff! A másikhoz vágtuk. Az arcához, hátához, ahogy csak bírtuk. De olyan is volt, hogy levetettük a obonyt. Fiúk, lányok. Mindenki levetette és akkor meztelen hancúroztunk ott a rétben.

Míg aztán jött a gazda vagy valaki, ilyen urasági hatalmasságocska, ez a, ezek a parancsnokféle emberek, s hazazavartak. »Micsinátok büdös kölkei? Hogy mennyi bajom van evvel a sok rohadt kölökkel! Hogy mi csinájja? Gép csinájja? Hogy honnan az istenből van ez a rengeteg sok gyerek!« Csunyát is mondott, ilyen meg olyan… hajjajjaj! Mérgelődött, szaladtunk szerteszét, mikor a gazda elment, újra összejöttünk, és csináltuk tovább a kis munkánkat.
Egyszer elkezdték kiásni az árkot a cselédek, lecsapolták a Tápiót.[18]

Kígyós hegy

A Méhes-heggyel szemben volt egy másik hegy. Az már komolyabb erdőcske volt, ott tölgyfák is voltak, nem nőtt az meg akkorára, legalábbis akkor még nem volt akkora, mint egy igazi tölgy, századokat megélt tölgy, hanem olyan ötven-hatvan éves lehetett, olyan 10-12 méter magas, elég jó lombos egy-kettő, meg sok ilyen bozót. Oda jól odasütött a nap, azt nem is tudom, milyen hegynek… de a Méhes-hegynek szembe volt ilyen 2-300 méter, de lehet, hogy 500 is tőle, és akkor oda is el szoktunk menni, ottan sok kígyó volt. Nem sok azért annyira, de lehetett látni néha kígyót. Ahogy ott össze volt tekeredve és ott melegedett. A nap odasütött, jó, erős nap, és ott volt a kígyó. Akkor elkerültük szép halkan, nehogy fölébredjen. Fölébredt az szegény, de nem is törődött (velünk), nem is akart elmenni, lusta volt és nem is tudott volna.

Verjük a földet: holnap szél lesz

Az a sok rossz kölök, néha úgy felfegyverkeztünk, olyan botokkal, hogy szerteszéjjel vertük. Azért tiszteltük, nem mertük, de amikor valamelyikből kitört az idegesség, és akkor tört egy botot magának, ha talált. Gyertek a kígyót verni! Akkor mentünk, szerteszéjjel vertük. Foszlányokká. Nem is volt semmi se, még nedvesség se, szegényke, a testecskéje, olyan méteres kígyó, 40 vagy 50 centi. Azt úgy szét tudtuk verni a földön, hogy a földdel egyenlővé vált. Kipusztult az ütéseink nyomán a növény, a mindenféle, csak az összevert sima föld maradt. Akkor meg bűntudatunk volt. Lássátok ugye, milyen rosszak vagyunk! Most is vertük a földet, milyen bolond módon vertük, mint akinek nincs esze. Meglássátok, hogy holnap szél lesz! Ha volt szél, akkor azért van, mert a földet vertük. Nem szabad a fődet verni, nem megmondta édesmama, hogy a fődet ne verjétek meg, mert szél lesz. Meg ez lesz meg az lesz. Bánkódtunk, jól összebánkódtuk magunkat, összeültünk egy rakásra lányok, fiúk, kis piszkos kölkök, jaj de kár! Többet nem verem. Én is már mondtam is, most is, hogy én nem verem a fődet! Nem mondtam én semmit. Örömmel vertük a többivel, alig fértünk

18 A Tápiót 1924–26 között szabályozták. Fecske: 47

oda. Bodzafa. Az volt, sok bodzafa, nem volt tüskés, meg hosszúra megnőtt, s avval a bodzafa botocskákkal vertük piff, puff, mint a hős vitéz a háborúban. A katonák egymást… hőjj, de nagyon erősek voltunk! Egymásnak a hőstetteitől meg a saját maga hőstettétől az ember úgy tűzbe jött, olyan izgalomba, olyan bátor vitézek voltunk! Úgy el tudom képzelni, aki valahonnan látott, ha lett volna akkor olyasmi… hát volt, de nem nekünk! Ilyen fényképezőgép, vagy felvevőgép. Hát az csodálatos volt, amikor az a sok rossz kölök, sok piszkos gyerek ott verte egymást, hancúrozott, mert háborút is rendeztünk.

Fiús játékok

Kijelöltünk rablót, csendőrt. Ez a rabló, öt-hat, ez a csendőr, öt-hat. Akkor kerestük. Aki tudott, elbújt az erdőben. Kerestük, akik nem kaptak szerepet, se rabló nem volt, se csendőr, akkor azok pedig ilyen közönség volt. Azok megmondták, csendőr bácsi, erre ment az a gonosz rabló! Amarra ment az a gonosz rabló! Aztán végül megtaláltuk, akkor hoztuk. Egy rablóra öt-hat csendőr akaszkodott, meg a közönségből. Azok a munkanélküli gyerekek. Tóták, tépték, szaggatták obonnyát, kaparták. Akkor összeült a bíróság, ahogy hallottuk, hogy van bíróság, meg ítéletet hoznak meg ez történik, az történik, mi is próbáltuk lejátszani. Olyan is volt, hogy halálra ítéltük. Fölakasztottuk**.** Hojjaj! Kerestünk egy olyan fát, amin olyan ág van, amire föl lehet akasztani, meg mi is föl tudunk mászni. Rendszerint a törzse nem volt nagyobb, olyan két-három-öt centi vastag, ha fölakasztottuk, az úgyis lehajlott, meg föl se akasztottuk, csak imitáltuk, mutattuk, a hóhér fölmászott rá, nyakába akasztottunk egy tökszárat, a hóhér ott fönn kötözte, de meg se bírta kötni, meg elszakadt meg minden, no akkor el… no ez meghalt, föl van akasztva, le is feküdt, becsukta a szemit, meg van halva, jól van. Körül… szidtuk, sirattuk meg foglalkoztunk vele, mikor már jól elsajnálgattuk, akkor abbahagytuk, fölkelt és ő is játszott tovább.

Görcsös fa

A tölgyes erdő széle ritka vót, aztat már nem vágták ki, a görcsös fa ott lent vót. Lehetett látni a kocsiútról. A törzsén, körülbelül olyan 30 centiméterenként vagy még közelebb képződött olyan görcs. A izé, a bognár vagy az ács tudta volna olyan fajinul használni. Mert levágta volna, akkor belül talált volna olyan körkörös fa… Csomót. Lehet, hogy később aztán föl is használták, de gyerekkoromban csak onnantól kezdődött, amikor észrevettük. Jaj, görcsös fa, görcsös fa, mi lehet ez? Először csak azon csodálkoztunk, hogy mi lehet annak az oldalán. Nem is gondoltuk, hogy görcs! Gyerünk, tördöstük a bodzafákat, egyévi hajtást, tudod, olyan egyenesen nőtt, tudod, első

éves hajtás. Már aztán a következő évben az megvastagodott, meg nőtt is még. Először tördöstük ezt a bodzákat, aztán gyerünk oda! Egyik hősebb volt mint a másik! Annyira izéltünk ott. Mikor odáig jutottunk, hát mentünk vagy másfél órát ott, arra a 200 méterre, 200 vagy 300 méterre, soká mentünk, biztattuk egymást: nehogy beszarjatok! Ne féljetek! Majd adunk mink neki! Végre odaértünk: Hát ez egy görcsös fa! Óóóh, görcsös fa? Azanyád görcsösfa mindenit! Piff, puff! Szabad neked görcsös fának lenni?! Szabad neked görcsös fának lenni?!
A görcsös fát kivégeztük, akkor valami mást kerestünk.

A kanász kísérgetése

A kanász volt a disznópásztor. Aki legeltette a disznókat, kihajtotta a mezőre. Reggel kihajtotta, akkor az ökör szarvából készült tülök, úgy hívták, hogy tülök. Lehel kürtje-szerű volt, csak primitívebb meg kisebb, meg a kanász is meg bírta fújni, meg mink is, gyerekek. Elkértük: kanász bácsi, engessen dudálni! És akkor ezeket kihajtotta reggel, és akkor dudált, akkor mindenki kiengedte az ólbul a malacot, az szaladt ki az útra, ballagott a kanász, előtte meg összejöttek a malacok. Már kezdett szaporodni, mikor egyik végétől a másikig elért a tanyának, felszaporodott a csordája. Forró-pusztán még száz ölre is kiszaporodott neki a legeltetni való állatja. Nagyon szerettünk úgy vele menni gyerekek. Ő is szerette, ha kimentünk, gyorsabban telt az idő.
Általában idős, öregember volt, de még bírni kellett magát, mert utána is kellett szaladni, meg azért elég gond volt azt a kultúrnövények között terelgetni olyan helyre, ahol nincsen mondjuk olyan, ahol kárt tegyen a disznó. Az túr, kitúrja a krumplit meg ilyen gumós növényeket, kitúrja aztán megeszi. Ha a kukorica már nagy, van rajta cső, ledönti a szárát, leveszi a csövet, megeszi, kárt csinál. Ha meglássa a gazda, akkor behívassa a kanászt, jól letolja. Ha esetleg nagyobb kárt csinált, akkor megfizetteti vele abból a kis, nyomorult keresetéből, szóval volt annak elege. De szerette, ha kimentünk, gyerekek. Meg akkor velünk úgy elszórakozott. Különösen, ha hárman, négyen kimentünk hozzá.

Egérfészek

Fogtunk ürgéket, hörcsögöt, egereket. Egereket azokat úgy tudtuk kibányászni a földből a kezünkkel. Annak nem volt csak négy-ötcentis folyosója. Kikaparta magának az a szerencsétlen kis jószág, és négy-öt méterre is elhaladt, de annak olyan rövid volt a fedele, hogy az ember, a gyerek is, ki tudta a kezivel, föl tudta szaggatni azt a földet, hogy egyik végin elkezdtük, és akkor addig piszkáltuk, míg a másik végén kiszaladt az egér. Volt, ahol úgy elágazott a luk többféle irányba.

Ahol fészket akart rakni, kicsit kimélyítette és akkor olyan puha, vattaszerű, aranyos kis fészket csinált az egérke, és abba lefészkelt. Öt-hat kis, kopasz egerek. Hát akkora volt az a kis egérke, két centi, mint a kisujjamnak az első percig tartó hegye, és akkor ott úgy be volt takarva, hogy nincs az az anya, szülőanya, aki az ő gyerekét jobban betakargassa, amikor megszületik. Úgy mozognak azok a kis jószágok benne, hogy csak arról tudja az ember, hogy ottan van valami élőlény, hogy mozog az a felső része. Ha ki bírtuk bontani, vagy máshol találtunk, termény alatt vagy kukoricaszár között vagy ilyen helyen, hát csodálatos volt aztat megnézni. S átgondolni, hogy mi is ez. Ez a természetnek ez a csodálatos összecsengése, hogy minden állatnak, minden embernek, minden növénynek megvan a maga sora, dolga fejlődni és nőni, és örömet okozni az embereknek. Gyönyörű szép a természet, az ember jár az erdőben, a határban, átnézi magának, és elgondolkozik, elmélázik azon, hogy mi is történik, mi is van, állatok, emberek és …Nahát, összeszedtük az egereket, rettentő sok volt.

Állatcsapdák, rókacsapda

Az ürgét meg ezeket a nagyobbakat már kelepcével fogtuk, csapdával. A csapda olyan eszköz, amelyet ügyes lakatosok vagy más iparos emberek kitaláltak, hogy ezeket fogdossa. Fillérekért eladták, és evvel fogdostuk ezeket az állatokat. Megfogta az a fogolyt is, a fácánt is, az erősebb, sőt olyan is volt, ami rókát megfogott. A róka gyönyörű szép, hegyes pofájú állat volt, hát mondja mindenki, hogy ravasz. Ravasz a róka. Ravasz?! Ösztönszerűen fél. Nem ravasz az. Okos. Lehetőleg okosabbnak kell neki lenni, mint az ember vagy a kutya, mert ha nem lenne okosabb, akkor kipusztulna az állat, a róka szegény. Hát a vége az, hogy csak lelövik, agyonütik vagy kiássák a gödörből. Néha ilyen rókafogó csapda is volt, az már olyan erős volt, az képes volt … gyereknek eltörte volna a lába szárát, ha isten ne adja, belelép! De úgy tudtuk az ilyen dolgokat, hogy hogy kell vigyázni, hol lehet, hogy néz ki, hogyha csapda ki van téve. Szegény róka az nemigen tudta kikerülni, hanem egy ilyen rafinált tanyasi gyerek, aki minden bajon, gondon, ágon, bogon áttörte magát, hogy élni tudjon, fölnevelődjön. Hát az megismerte a rókalukat, a róka elé tett csapdákat, úgyhogy ezeket ki bírtuk kerülni. De előfordult, amikor megfogta a … hát valaki, aki kitette, és amikor belekerült végre a szegény róka! Akkor olyan nagy csoda lett, akkor összeszaladtak a tanyában a gyerekek. *S*zaladtunk oda, asszony, gyerek, férfi, felnőtt és fiatal is és néztük a rókát. Akkorára rendszerint meg volt dögölve, de ha nem, akkor agyonütötte, aki megtalálta. Megfogta a lábát, a lába eltörött, a bőre ott volt, és akkor a csapda ahogy összecsapódik,

és rajta van a csalétek, a rókának valami állattetem vagy húsféle kitéve. Most azt megfogta, akkor a nyakát kapta el. Ha úgy akarta levenni, hogy a csalétek elkapta a nyakát, akkor az megdöglött. De ha a lábát kapta el! Akkor az eltörött, a csont az összement, akkor a csapdának a két ága, ami összecsapódott, az még összébb került, akkor nem fogta már csak a bőr. A csapda között lévő rész az eltört, az már majdnem összeért, csak a bőr volt ottan 2–3 milliméter vastagságban, onnan már ki nem bírt menni. Azt a bőrt elszakítani nem bírta, és akkor ott kínlódott, míg nem gyütt az ember, a végzete, aki agyonütötte és a szenvedéstől megszabadította. Akkor körülcsodálkoztuk. Végül aztán volt ottan egy dögtemető, az egy kis erdőcske volt, kis, bozótos erdőcske, és az elpusztult állatokat oda temette el mindenki. Oda volt köteles. Nem szabad volt a föld színén hagyni semmit, ami így elpusztult vagy szemét volt. Általában óriási nagy tisztasága volt a természetnek, a természet nyugodt volt.

Munkálkodás, nyúltartás

Divatba jött tudod a tanyasi gyerekeknél a nyúl. Házinyúl-tenyésztés. Szerette a nyúl a lucernát, a szárított lucernát télen, amikor nem volt zöld, akkor elmentünk lopni herét. A here az lucerna volt végeredményben. A szérűskertbe volt gyűjtve a takarmány meg az aljadzó a teheneknek, illetve hát lovaknak, az állatoknak. Volt ottan lucernakazal is. Akkor odamentünk és az oldalából húzgáltunk ki lucernát a nyulaknak. És a Bihari ott meglátott. Majdnem hülyét kapott[19], hát hülye is volt azért egy kicsikét! Neki is volt pedig gyereke! És mink húzgáltunk lucernát, ami száraz volt. Ahogy megfogta az ember így marokra, kihúzta, lehullott a levele. És mikor ez a Bihari azt meglátta! Vagy mink megláttuk a Biharit! Ő lóháton volt, tudod, pocakos ürge volt és lóháton, aztán »Takkaroggy onnan te ilyen, olyan anyád izéje. Takkaroggy, mer leváglak...« Mi meg szaladtunk olyan helyre, hogy ne bírjon hozzánk érni. Ha lóval elért volna, föllökött volna az erős, nagy testivel. Menekülés a galagonyabokrok alá!

Ott volt egy jó nagy hegyoldal, meg annak a völgye is, kizárólag galagonyából állt. Galagonyabokrok. És tudod, a galagonya az olyan, hogy 30-40 centire a föld fölött nincsen ága, hajtása, hanem ottan üres. Úgyhogy egy olyan kis méretű gyerek oda be tudott bújni hason, vagy beszaladt néhol állva is, de oda beszaladt, és a Bihari csak kívülről tudott káromkodni. És mikor már jól megdorgált bennünket… minél hangosabban kiabált, mi annál beljebb mentünk. Nem bírt elkapni! Haragudott a gyerekekre nagyon. Takkaroggy! Már mikor hangzott a takkaroggy valahol,

19 Az elbeszélés idején volt elterjedt szólás.

mink meghallottuk, ha 10 kilométerre is volt, már nem tudtunk hova takarodni. Hát én, mink, tik is Öcsivel, meg te is nem féltünk senkitől. De nem is bántottak, ezek már másfajta emberek voltak. De az a Bihari, a mindenek fölött lévő úr, hát az élt a hatalmával, a lehetőségeivel, és zavargázott bennünket. Mi meg bebújtunk abba az akácos.. izés galagonyás alá. »Rátok gyútom az erdőt, az anyátok erre-arra!« Hú, akkor néztünk, hogy nem baj, ha az erdőt ránk gyúccsa, csak ezt a galagonyást ne! Ne báncsa! Összebújtunk alatta. »Hát ez az erdő, Fėrike! Hát ez az erdő!« » Ez nem erdő, látod, hogy galagonyás!« »De ezt gondúta a Bihari, hogy ránk gyúccsa.« »Gyúccsa a …!« beszélgettünk magunkban. »Ha ránk gyúccsa, akkor mink kiszaladunk. Ide nem tud begyünni! Hanem kívülrül. Akkó mi kiszaladunk emerre.« Ez csak pajzánkodás volt, én olyan bátor gyerek voltam, nem bántottam tudvalevőleg senkit se, engem se bántott senki, csak a Bihari. És tudod megcsináltuk azt, hogy bebújtunk a galagonyásba, ő meg szidott, hogy rátok gyújtom; hát hogy gyúccsa ez ránk? Gondolkodtunk. Onnan fúj a szél, a Bihari meg meggyúccsa, akkor mi is megégünk itten! Hogy égnénk meg?! Hát emerre meg kiszaladunk.

A fekete nyúl

Többek között volt ottan minden cselédgyereknek, nekem is, nyula. Házinyúl. Gyurikának is volt házinyula, annak már ügyesebben meg volt csinálva, rendes téglából rakott helyen szépen ott laktak a nyulai. Édesapám hordozta, etette meg tisztította, néha mi is a Gyurikával. Volt egy gyönyörűszép, bársony, koromfekete anyanyúl. Hát hogy a csodába, egyszer csak fogta magát a nyúl, otthagyta az ólját. S kiment a bozótosba. Sajnálta mindenki, hova lett a nyúl. Hanem aztán ahogy mászkáltunk a bozótosba, hát ottan, egyszer csak ott szalad a fekete nyúl! Elterjedt az egész faluban, hogy megvan a fekete nyúl. Akkor az egész nyarunk, az életünk abból állt, hogy a fekete nyulat kerestük. De mikor meglett, akkor utána! Obonyban, mezítláb abban a tüskében, összevissza szaggattuk az obonyt, meg akartuk fogni a fekete nyulat. De hogy is lehetett volna megfogni embernek, gyereknek különösen!? Így egy nyáron meg télen kint lakott. De a következő nyáron egyszer csak elterjedt a hír: megvan a fekete nyúl. Szaladok a kastélyba érdeklődni, valóban megvan a fekete nyúl?

Tyúkültetés

Nekem támadt egy ötletem, mikor találtunk egy tyúkfészket a bozótba. Volt vagy 20 tojás benne. Hú Gyurika, erről nem tud senki se. Ültessünk tyúkot! Kotlós az volt; nem volt leültetve egy sem. Egyszer-egyszer, mikor rájött az urakra, akkor ezek a lányok, a szakácsnő meg a szobalány

elültette. Nahát ebből lettek a tyúkok. No, mikor megtaláltuk a tojásokat, hát Gyurika, ültessünk tyúkot! Volt egy nagy vízfolyás a baromfiudvar végén, de az egy határt képezett, hogy idáig van a baromfiudvar, utána meg erdő és bozót. Mi ennek a vízmosásnak az oldalába csináltunk egy kis ólacskát. Olyan ólacskát, hogy fészekkel együtt éppen tele lett. Nem ázott meg, mellette lecsorgott az eső. Oda elültettük. Bekerítettük, beszurkáltuk, hogy a tyúk ki tudott menni, ha vécézni vagy enni kellett neki menni. Mindig megnéztük a Gyurikával, hogy hogy áll. Azt már tudtam édesanyámtól, a tanyasi gyerek mindennel tisztában van, hogy mikor kel ki, három hét múlva fognak kikelni a kiscsirkék. Gyurika nagyon drukkolt. Hát miután vagy két hétig ült a kotlós, ez kitudódott. Vagy apám rájött, vagy én mondtam meg neki, hisz azt lehetett látni, hogy oda valaki építette, nem magától ment oda a tyúk. Hát aztán édesapámék fölszedték, bevitték rendes helyre. Azt mondta édesapám, most is emlékszem rá, hát ez a két gyerek milyen ügyes volt! Sokkal jobban keltek a csirkék, mint amit mi ültettünk, a kastély alkalmazottai. Itt minden tojás kikelt. Valami ilyesmit mondott, eszemben van, mert nagy esemény volt, hogy a gyerekek ilyesmit csináltak. Gyurika nagyon morgott. Hát Feri nem megfogadtuk, hogy nem mondjuk meg? Én biztos tudtam, hogy nem mondtam meg, de csak kitudódott.

Fácánültetés

Ahogy mentünk, járkáltunk, a görcsös fát kivégeztük, akkor valami mást kerestünk. Nem is kerestünk, csak játszottunk, és véletlenül valamelyik ráakadt egy fácánra. A fácán csak ült, mint a kotlós tyúk. Ült ottan egy helyen. De a fácánnak rettentő rossz a természetadta lehetősége, mert annak ki kő keeteni a teste melegével a tojásait. És azért ott ül három hétig vagy tovább is. Mer' a izé, a baj elérheti őtet, tudod. Volt ilyen kalandozások alatt felfedezett fácánfészek**.** Nem tudtam, hogy mit csináljak azzal a felfedezett fácánfészekkel, leghelyesebb lett volna, ha ott hagyom. És nem tudtam, hogy mennyi ideje ült ottan rajta a fácán, csak elég az hozzá, hogy én megtaláltam a fácánfészket, anélkül, hogy bántottam volna, ott hagyta a fácán. Hú, mondom, de ült rajta, ugyan mióta ülhetett rajta. Összeszedtem a tojásokat, hazavittem, és ott volt nekünk a sok tyúk, amelyik elült volna, oszt nem akarta a mama ültetni, és a ház mögött olyan oldalas hegy volt annak az alja. Olyan srégen gyütt le, és onnan szedték a háznak való anyagot, fődet, hogy vízszintes legyen a talaj. És ott képződött olyan meredek part, mint ez a fal. Oda meg csináltunk olyan krumplis gödröt, befúrtunk krumplis gödröt. Ott voltak olyan bokrok, a tojásokat meg leszedtem, és ott képeztem ki egy olyan gödörformát, és akkor oda, abból a síkárfűbül tettem oda, fajinul megcsináltam, és

beleraktam a tojásokat, 20-at vagy 25-öt? Amennyi volt abban a fészekben fácántojás. Hát osztán nem tudtam sokra menni vele, mert amennyi volt, annyi volt, oszt rátettem egy kotlóstyúkot. Mert volt ottan öt is, amelyik ült, de a mama már nem akarta elültetni, mert mit tudom én, mé' maradtak ottan, csak én fogtam egyet, a legszimpatikusabbat, oszt ráültettem a fácántojásokra. Azt nem tudta senki, hogy ott van, még a kutya se meg a macska se, mert az ki bírta kelteni. Az a fekete tyúk, rátettem, és az ki bírta kelteni. Nem három hétre kelt, hanem talán négyre is, és úgy jöttem rá, hogy...hát nem kel! Már kéne kelni, a fácánnak több az ülési ideje, mint a tyúknak? Nem bírtam kivárni, föltörtem egyet. Föltörtem egyet és izé vót benne. Élő fácán. Hű! Nem ott törtem föl, ahol köllött vóna, hanem a háta mögött. Nagyjából tudtam én, hogy hol lehet, mert ottan levegőréteg volt. Megnéztem valószínű gyertyával, hogy hol a levegőizé, és ottan föltörtem és láttam, hogy nem ott van a levegőréteg. És akkor tettem rá tudod erre a föltörésre, ahol a mama kiöntötte olyan fél tojást, itt is láttam.. és aztat oda rátettem, és visszatettem a kotlós alá. A fácán élt benne, már nem volt baj, hogy nem a saját levegőjit szíta, hanem aztat, amit én a butaságommal csináltam... és ki is kelt énnekem...mit tudom én mennyi. Hát mind, azt hiszem. És akkor a tyúkkal neveltettem. Mentek is utána, de tudod, mivel vad volt, az a izé, az a csemete, hát jobban félt a kutyától meg a macskától, mint köllött volna. És hát fölnőttek akkorára, mint az a hurkatöl ..mi a fene… a darálónak az a vastag része. Akkorára fölnőttek, mikor rájöttek, hogy hát ők madarak! Nem háziállat! És akkor elmentek. Nyitva volt a tanya, és ott volt a háta mögött az egyenesre levágott fal, nem volt olyan magas, mert én ha kicsit ágaskodtam, elértem. A fácánnak volt ottan olyan bokros rész, kis dzsungelféle, ők ottan jól éltek, nagy fű volt, kisebb hajtások meg nagy, magas fák is voltak, és ők ottan jól éltek. Csak az volt a baj, hogy én mindig látogatni akartam őket, megnézni, aztat nehezen tűrték. De végül a tyúk megunta a dicsőséget, ahogy nőttek, és fogta, kiballagott velük a nyilvánosság elé. Aztat meg nem bírták! És ösztönszerűen megérezték, hogy ottan fönn, körülbelül 5-600 méterre van erdő. Ösztönszerűen megérezték. Hát én visszahajtottam ötször, hatszor, már akkor nem volt meg mind, akkor már el is szöktek, meg baj is érhette, és végül, még kettő volt asziszem, úgy határoztam, hogy ezeket elengedem. És ahogy mentek, ott volt egy répaföld. És a láttam, hogy a répaföldben az erdő felé tartanak. Nem is tudta szegény állatka, hogy ott van erdő, de ennek ellenére mégis az erdő felé tartott és oda is ment. Még láttam őket egész a hegy lábáig menni.

Az iskola

Nohát onnan láttuk az iskolát, arról a kígyós hegyről, akkor rosszaságunkban elkezdtünk kiabálni. Ott volt egy szép kis iskola, jó nagy, ahol elfért a tanítólakás is meg az osztályterem is. (L. 2. kép) Abba az egy terembe jártunk mind a hatan. Hat osztály. Amikor az első kezdődött, akkor 8-10, esetleg 12, 15 első osztályos volt, aztán úgy elkoptak. Mire hatodikba jártunk, már csak 5-6 hatodikos volt. De akkorára elkoptak. Egy-kettő polgáriba is került közülünk. A negyediket kijárta, de ötödikbe már nem ment, már akkor ment polgáriba Pécelre. Aki tudta, oda tudott menni. El tudta helyezni a gyereket valahol ottan Pécelen[20]. Mindegy, egy-kettő minden évben akadt, aki odament. És a tanító néni, hát hogyha ott volt a hat osztály, olyan hosszú padok, négyen ültünk egy padban. Marha nehéz, keményfa padok voltak. Sokszor bajunk volt vele, össze kellett rakni, mikor esetleg volt valami rendezvény vagy valami, az is sokszor volt, akkor egymás tetejire fölraktuk, alig bírtuk, de végül csak fölraktuk, mert megcsináltuk azt, amit akartunk.

Na és akkor a Kígyós hegyről átkiabáltunk a tanító néninek. Láttuk, amikor ment vízért vagy valaki kijött, öreg néni kijött házból az udvarra, láttuk, kiabáltunk: tanító néniii! Tanító néniiii! Lehetett olyan 600-700 méter vagy egy kilométeres távolság. Kiabáltunk onnan, meghallotta. Mit akartok? Mikor mehetünk iskolába? Majd szólunk, csak maradjatok! Néha annyira kiabáltunk, hogy már nem győzte szegény tanító néni. Gyertek ide, integetett. Hej, szaladtunk mink, mintha mittudomén mit kaptuk vóna. Odamentünk. Álljatok csak ide a fal mellé sorba! Odaálltunk, már akkor tisztelettudóan, meghökkenve, odaálltunk. Téged hogy hívnak? Engem ennek. Engem annak. Engem amannak. Hát, engem meg úgy hívtak, hogy Bugyi Ferenc. Húú! Én nem is tudtam, hogy, Isten ne verjen meg, hogy milyen hülye nevem van![21] Hát nem szólt a tanító néni semmit, de biztos valamit gondolt, engem Bugyinak hínak? Hát rendben van, nem is gondoltam hogy az más név, mint a többi, Nagy meg Kis, meg ilyen meg olyan furcsaságú, Ubornyák meg Hovanyec meg mittudomén milyen nevek voltak, hát Bugyi is volt köztük. Bugyi Feri. És akkor: no, hány éves vagy? Ennyi! No te már fogsz járni őszre, te már jössz iskolába, aszongya, téged megismerlek majd. Nagyon jó lesz. Majd meglássátok! Ott van dobogó, meg padok, meg ez van meg az van. Magyarázta szegény tanító néni. Dobogó?! Atyaúristen! Hát az meg mi lehet? Pisti! Te tudod, mi a dobogó? Nem tudom én! Hát te? Egyikünk se tudta, mi a dobogó, mert még miközülünk nem járt senki iskolába, mert a legapróbb része voltunk a gyerekcsoportnak. Aszongya: nem tudod mi a

20 Szükség esetén a tanyasi gyerekek péceli szállásadóknál laktak.

21 Az első, nevével kapcsolatos, a további életére is hatást gyakorló rossz élmény 11 évesen, a polgári iskolában érte.

dobogó? Mi? Elbeszélgettünk vagy két-három napig: dobogó? Asztahétszázát! Katedra? Azt ki se tudtuk mondani. Katedra? Mik vannak abban az iskolában?! Majd megtudod! Meg is nyúznak! Micsinának? Hát majd meglátod, megnyúznak! Hogyhogy megnyúznak? Mi az, hogy megnyúznak? Mi az! Hát majd lehúzzák a bőrödet! Bőrömet? Megfogtam úgy a kis karomon, vagy a másik megfogta két újjal a bőrt, nézte, hogy lehet húzni. Azon is el tudtunk vitatkozni, elbeszélgetni, mi is az a megnyúzás. Ilyen is van? Megnyúzni? Bizony, láttam mikor a gazda bácsi megnyúzta a rókát. A rókát? Megnyúzta? Oszt hol fogta? Vagy hogy került oda? Azt is elmesélgettük. Csodálkoztunk. Elbeszélgettünk. Némelyik, aki nagyobb volt, okosabb, hallotta rokonoktól, már olyan kis előadást tartottunk egymásnak, egyik ebből, a másik abból, hogy úgy hallgatta a többi, tátott szájjal figyelte, hogy mi is fog történni.

A tanítónő és családja

A tanítónő, Isten áldja meg minden porát, ahol nyugszik. Hát az egy csodálatos, földöntúli képességgel ellátott ember volt. Volt legalább 180 centi, hatalmas amazon. Elég szép arca volt, de mivelhogy nagy volt, az arca is nagy volt, de minekünk szép. De szép is lehetett. Csak nő volt! Már akkor az nem járt ilyen bő szoknyában meg topisan, hanem rendesen, kulturszerűen öltözködött, kosztümbe meg ebbe meg abba, csinos ruhákban, nagy darab nő volt. Őtet Zelmának hívták. Komjáti Zelma. Szép lánya volt, olyan 13 éves, a Magdi, Magduska. Aztán öreg néni volt az anyja. A Magduska az csak nyári szünetben jött ki, és akkor ott töltötte az anyjánál. De volt, akkor már iskolába jártunk, és egyszer-egyszer egy hétre úgy kijött az anyukájához. Szeretett kijárni. Olyan kisasszonyszerű volt.

A tanyasi gyerekek tekintélytisztelete

Mi csak úgy félve mertünk hozzá szólni. És magáztuk őt, ő meg tegezett. Általában ezek a tanyasi gyerekek magázták a ...például a földbérlőnek a fia velem egyidős volt, a Jucika az kevesebb.. Én lehettem olyan négy éves, akkor a Jucika csak kettő. Hát evvel a két-három évvel mindig el volt maradva, ő kisebb volt, én arra vigyáztam, én voltam a kertésznek a fia, hát én már olyan kiváltságos voltam, már én a kastélyba be is jártam a gyerekekkel játszani, mégis magáztam őket. Ez a Magduska is olyasmi volt. Kis úrilány, azért eljött az iskolások közé, de már akkor mi megszeppenve, udvariasan, tisztességgel viselkedtünk a Magdikával szemben. Hanem amikor elkezdtünk játszani! Gyerek, hát az nemigen sokat törődik a tisztelettel, különösen a kis vad, tanyasi gyerekek, és akkor néha úgy elszabadult a pokol. Játszottunk ilyen bolondos játékot, akkor tegeztük

is a Magduskát. Mikor a Magduska elment, akkor vártuk, jobban mint a tanító nénit, hogy mikor jön újra.

Úgyhogy aztán lassan, lassan, a sok játszás meg rosszalkodás után végül eljött az iskolába menés. Jaj, mentünk nagy ijedten, már édesmama rendbe hozott bennünket, mindenkit az édesanyja úgy, ahogy iskolába illő járni. Rendbe hozott bennünket. És akkor mezítláb odamentünk, beiratkoztunk, odaültünk a padba, no még az aztán volt egy borzalmas! Édesmama elment, megcsókolt, vigyázzatok magatokra, fogadjatok szót a tanító néninek!

Locsod

Hát, ott a Méhes-hegy elnyúlt egész Locsodig. Az iskoláig ért a vége, olyan 2-3 km-re volt az iskola. Az iskolánál már másképp nézett ki, az a része, ami az iskolához ért, ott ellaposodott, de magasabbra került, mint a Forró-puszta volt, de ott lapos föld volt, kocsiút, utca, udvarok, házak. Fönt meg földek voltak, amit műveltek, a Trencsényi grófoké volt ez. Azt hiszem hét vagy nyolc család. Csúfolódtunk a locsodiakkal. Összetettük a két tenyerünket, és a hüvelykujjunkkal mutattuk, hogy jöttek a tutajjal. Úsztak, pedig nincs is ottan olyan folyó, hogy tutajjal tudtak volna jönni!

Iskolába járás mezítláb

Általában mindenki, a cselédek is, asszonyok is, mindenki mezítláb járt, cipő nem volt. Mikor már felvettük a cipőt, azt a féltve őrzött valamit, akkor már leszállt a dér, megfagyott már kicsit a teteje.

Nyolcan, tízen kimentünk a tarlóra, két-három órai járkálás után, mezítláb a tarlón mentünk. Olyan volt az, mint egy-egy kés hegye, olyanra vágva és mezítláb, hogy tudott az embernek a talpa olyan gorombára el… kialakulni, hogy nem szúrta meg a tarló! Hát volt esetleg, amikor megszúrta. A tarlóban úgy kellett menni, hogy az ember húzta a lábát. Hogy maga előtt ledöntse azt a tarlót, ami 3-4 centiből, öt, általában öt centire vágták az aratók a gabonát, hogy ne ütközzön esetleg rögbe vagy más kemény tárgyba a kasza, kicsit fölemelte 8-10 centire és azon mentünk mi mezítláb.

A locsodi iskolától Cicka-pusztára olyan földsrégen Sáp felé célozva jártak a gyerekek egy szép akácos erdő mellett. Nem voltak olyan nagy fák, inkább bokros, és villanykaró nagyságú akácfák voltak benne. És sok ibolya, virág, mikor melyik virágzott, melyiknek mikor volt ott az ideje.

Ahogy mentünk az iskolába, az olyan négy-öt kilométerre lévő iskolába mezítláb, szaladt az ember. Volt egy gyerek, Géró Bandi, vöröses fiú, alacsony termetű, inkább olyan… mit tudom én, mihöz

hasonlítsam, Cicka-pusztán lakott. Egy olyan zörgős táska volt a hátán, fatáska, dobozszerű, és azt fölvette a hátára és egyvágtában elszaladt Cickára meg vissza.
A lábunk vörös volt, mint a paprika, a tanító néni szegénykém, áldott teremtés, oda leültetett a kályha mellé és dörzsölte a lábunkat, hogy elinduljon benne a vérkeringés. Kimenjen belőle a fázás, a zsibbadás.

Első osztály

Kezdődött annak ideje, rendje és módja szerint az első osztály. Palatábla, palavessző, egy kistáskaszerű, nyakba akasztós, rongy, vászontáska, ott hordtuk, meg irkát, könyvet. Egyetlen egy könyv, olvasókönyv. Szegény tanító néni, ki volt ezzel a teljesen vad gyerekekkel! Vadon termett Isten bárányai, ahogy ottan bekerültünk az osztályba. Megtanított betűket írni. Aztán elővettük a hegy- és vízrajzi térképet, melyik osztálynak melyik kellett. Több térkép volt ottan, amit aztán a táblára akasztottunk. Egyik osztállyal a tanító néni foglalkozott, a többi osztály mást csinált. Írt vagy olvasott, de a tanító néni mindig foglalkozott valamelyik osztállyal. Így szépen lassan tanulgattuk a nekünk tudni való dolgokat. Amit az iskolában a tanító néni belénk nevelt. Belénk beszélt. Így lett vége dél után, egy óra, két óra felé. Akkor szélnek engedett, mindenki ment a maga útján.
A tanító néni szépen, lassan rakta belénk a tudományt, ahogy bírta, ahogy győzte, ahogy tudta.

A napi tanítás kezdete

A tanító néni mostan kevesebbet beszél a haza védelméről, a honismeretről. Talán nem is beszél a hazaszeretetről. Mikor bementünk az iskolába, a mi drága tanító néninknek az volt az első, köszöntünk: dicsértessék a Jézus Krisztus. Ha bejött a tanító néni, az egész osztály felállt, kórusban kiáltottuk, hogy „Nem, nem soha!” Azt jelentette, hogy nem nyugszunk bele, hogy a trianoni döntéssel ilyen igazságtalan döntést hoztak, hogy szétdarabolták országunkat, hazánkat. Nekünk milyen nagyon szép volt, egy tagban, a rajza, a határai, ahogy ránézett az ember a térképre, ez egy nagyon szép, hazafias érzést keltett minden rendes, hazafias magyarban.

Összevont osztályok tanítása

Hát aztán a Gólya néni az olyan ügyesen el tudta rendezni az osztályait, hogy amikor egyikkel foglalkozott, ott történelem volt vagy ilyesmi, akkor a többinek volt olvasás, írás, vagy ez vagy az, és akkor hát azt a félórát vagy valamennyit elfoglalkoztak, akkor amannak volt írás, és

emezekkel foglalkozott. Úgyhogy megtanította azért mind a hat osztályt úgy, hogy egy-egy polgáriba is került. De elfogytak ám! Mikor már olyan lett a gyerek, hogy el lehetett küldeni valahova, meg valamit csinálni, akkor az iskolából mindig fogytak. Kevesebb volt. Már hatodikba egy-kettő járt csak. Meg a többibe is járt egy-kettő, de csak egy nyáron kétszer, háromszor elment. Amit tudott, tudott, amit nem, nem, a tanító néni szorgalmazta, meg írt az apjának meg a szüleinek, behívatta, ha bement. Dehát azért bement, mert nagy fegyelmet tudott tartani, tisztelte, becsülte őtet mindenki. És aztán hát próbálta egyensúlyban tartani az egész bandáját, a közönséget, gyerekeket, szülőket. És időnként tanultunk ilyen színdarabot. Szerepet. Mi úgy hívtuk, hogy szerep. Szerepet tanulunk. Kiadta.

Fegyelmezés az iskolában

Ott nem volt ám olyasmi, hogy nem szabad a gyereket megütni vagy valami, mint mostan, hogy a tanítót vagy a tanárt följelentik a hatóságoknál, meg a szülőknél, meg mindenhol, ahol az a rettenetes sok rossz kölök, akik Pesten is meg városokban vannak, mindenhol, de városokban különösképpen. És akkor csak rákiáltson, gorombán rászóljon! Azok az elkényeztetett úrifiúk mennek, anyukám, engem a tanító néni megszidott, akasszátok föl a tanító nénit, majdhogynem ilyen formán. Van biztos sok is, aki azt mondja. És akkor a szülők méltatlankodnak, az ő kis csemetéjét megütötte, vagy megszidta, ne beszéljen az én gyerekemmel úgy! Azért tértem rá, mert akkor nem volt ilyesmi. Valaki csak mert volna otthon egy szót is szólni, hogy engem megütött a tanító néni, vagy rám kiabált. Isten őrizz! Akkor még a szülők: azért gazember, mert rossz voltál, mert mindig mondtam én, hogy nem lesz belőled ember! Nem lesz belőled semmi! És úgy megtanultam, hogy amit a sorsunk ránk mért, azt el kell viselni! Nem is lázadoztunk, kikapott az ember, a tanító néni, jó erős asszony volt, egy-két pofont lehúzott. Botja is volt, avval is elvert, de nem úgy vert el, mint később a polgáriban elvert az a gazember Szász tanár úr, hanem ő megvert, mint a gyereket szokás megverni. Az ember kicsit sírt vagy nem sírt, aztán el volt intézve. Mikor kimentünk szünetben, akkor a nagyobb jobban megverte. Akkor egy-két rokonszenvező haverja már odament. Pistika[22]! Hol fáj? Hol ütött meg? Megállj, büdös Gólya! Mert magas volt meg nagy volt, úgy hívtuk, hogy Gólya. Idegenek előtt nem is mondtuk, hogy a tanító néni, a Gólya néni ez, a Gólya néni az.

22 Tájnyelvi ejtés

Színielőadás

Óriási megmozdulás volt. Ottan volt a tanyavilág. Forró-puszta. Az volt a legnagyobb. Hát ottan volt vagy ötven szülő. Akkor Locsod-puszta. Ott már parasztgazdák voltak, de ott is volt húsz ház. Hát ott is volt vagy harminc szülő. Cicka-puszta kis törpebirtokoknak volt tanyája, olyan ötven-száz holdas kis tanyák, három is volt ottan arra: Molnár tanya, Kálix tanya, Újlaki ..Gyönyörű szép birtoka volt, erdők, főleg egyenes síkságok, olyan 400-500-600 holdon gazdálkodott. s ott is voltak cselédek. Minden háznak járt a gyereke, akkor feltétlen jött vagy egyik szülő, egyik biztos, de olyanok is jöttek, akinek nem járt még a gyereke vagy már régebben járt...

Például egy időben én voltam király. Általában én főszerepeket játszottam. Okosabb voltam, mint a többi, vagy a külalakom, az arcom, a megjelenésem talán azt a szimpátiát megteremtette, ami miatt alkalmas voltam királynak. Vagy egy apának. Szerepelni. Vagy tanítónak. Ötször-hatszor szerepeltem én ilyen komolyabb szerepet abban a négy évben, amikor odajártam. Feltétlenül főszerepet játszottam, ami … hát én voltam a király, akkor voltak alattvalóim, meg különböző gyerekek, akik az udvarban vagy a királynak a hatalmában dolgoztak, én meg a nagy király, ott ültem a koronával a fejemen, vagy parancsokat osztottam vagy ilyesmiket csináltam.

És akkor, mikor már mindenki jól tudott mindent, akkor volt egy főpróba, egy szombat vagy egy nap, amikor mindenkit hazaengedett a tanító néni, csak a szereplők maradtak ott. Akkor, mikor már a tanító néninek volt egy cselédlányféléje, aki segített neki takarítani a lakását vagy ilyesmit, az ott volt, meg egy-két ilyen bennfentes locsodi asszony, ezek megnézték a színdarabot. Voltak azok között a locsodiak között értelmes parasztasszonyok is, akik mondjuk értettek hozzá többet, mint amennyit a többi és véleményt tudtak mondani. Igen, tanító néni, ez jó, csak még az a gyerek ezt a részét nem jól mondja. Ezzel még valamit kell csinálni tanító néni, valamit igazítani rajta, mert tudja, ha besül, akkor ez lesz meg az lesz. Hát persze. Tudta is szegényke, és úgy kialakította, rendbe hozta, megtanította a szereplőkkel a tennivalójukat, hogy már utána olyan jól sikerült előadás lett! Nohát az előadás úgy történt, ott a katedra körül, ahol a dobogó is volt, később már megtudtuk, mi az a dobogó, akkor ott el volt egy függönnyel rekesztve, ott voltak a szereplők. Azok úgy be tudtak menni, mert szereplők kinn is tartózkodtak a tanító néni lakásában. De aki már sorra került, az már ott volt a függöny mögött, a dobogó mögött, ott várta, hogy mikor lép ki és mondja az övét. Aztán kitűződött a nap, az előadás napja.

Gyerekek egymás közt az iskolában

Gyurka a Bagi- tanyán lakott. Ezt ütötték-verték, kis piszkos gyerek volt. Névnapi köszöntés ürügyén húzgálták a fülit, egész nagyra volt megdagadva, vörös volt, szegény gyerekre már a frász rájött, amikor … Gyurikám! Isten éltessen névnapodra! Öt-hat tolakodott, az meg sírt, könyörgött, ez volt az egész iskolának a majomja, a szórakozási eszköze. Én azért tekintélyes gyerek voltam minden esetben, jó fizikumom volt és buta se voltam. Mikor odakerültem Bagi-tanyára[23], én akkor a védőszárnyaim alá vettem ezt a Gyuri gyereket. Jó tanuló voltam, egyes tanuló, a tanító néni nem nagyon követelt lehetetlen dolgokat. Ha az ember tudta az alapvető feladatokat, akkor megvolt vele. Mindig követeltek tőle, hogy hozzon valamit. Hát nem volt ezeknek semmijük, amit el lehetett volna hozni. Ha véletlenül valahol szert tett egy könyvre, olvasókönyvre vagy regényfélére, amit nem lehetett ottan, ha mégis valahol szerzett, akkor mondta nagy hangon, hogy milyen könyve van őneki! Mindjárt ütötték-verték, hozd el, hozd el; a könyv vagy volt vagy nem, de a Gyurkát hetekig azért rángatták, hogy mért nem hozta a könyvet. Ha talált valami rossz lapokat, valami könyvhöz hasonló maradványt, elhozta, akkor le volt tudva, a következő esetig, még a Gyurkának megint eszébe nem jutott valami. Azért szeretett szerepelni, a gyerekek közt valamit elkövetni, hogy ő az élmezőnyben legyen, na ezeknek az lett a vége, hogy a Gyurka kikapott, rángatták, lökdösték.
Hát a Gyuri az mindég az istállóban aludt. Volt olyan üres hely a lovak mellett, ottan szalma volt bedobálva aljadzónak, hogy meg ne ázzon meg szét ne kaparják a tyúkok, a Gyuri ebben a szalmában aludt. Csak egy zsákkal takarózott, alatta nem volt semmi, úgy aludt...

Elsőáldozás

A péceli apácák az első áldozásra készítették elő a tanyasi gyerekeket is, a falusi gyerekeket is. Így bekerültünk a zárdába[24]. Egy osztályba kerültünk, odacsaptak bennünket a falusiakhoz. Ott voltunk pár napig, illetve hát a kedves nővérek, az apácák ezek minket megtanítottak, próbáltuk együtt az áldozásnak a végrehajtását megtanulni. Magunkba szállni. Jók lenni meg satöbbi. És ottan kedves nővérek… mi kedves testvérnek hívtuk. Esetenként jártak hozzánk is a tanyába, egy-egy nővér hittanórát, egy nagyon szép arcú kedves nővér, akkor láttunk életünkben először szürke apácát. Hát kérlek szépen áhítattal néztük mint a zsidók a Messiást, még nagyobb csodának néztük. Kedves nővér… Szép, szürke ruhában voltak, és egy takaros kis kalap volt a fejükön, nővéri, kedvestestvérsapka. Gyönyörűen nézett ki. Nagyon szép arcú volt, olyan sokat veszített vele a

23 Időközben elköltöztek Forró-pusztáról.
24 A péceli zárdába vitték őket három napos felkészítésre.

szerencsétlen, hogy nem ment férjhöz, apácának adta a fejit. Lehet, hogy veszített, lehet, hogy nyert, de általában ez a sok szép lány elment apácának, hát nem tudom a vallással is, hogy mi az igaz, mi nem, de hát én nagyon kétségbe vonom ezt az egész elbeszélt históriát, amit próbáltak a fejünkbe verni. No mindegy, hát a nővérek között … ott először a Müller[25] testvér jött, tudod tanítani bennünket. Korántsem volt olyan mézesmázos, édes-kedves az iskolában, mint ahogy a tanyasi gyerekek közé kijött. Ottan ő azt tényleg tudomásul vette, hogy mink más eresztésű gyerekek vagyunk, mint a falusiak. Kevésbé műveltek, teljes egészében őszinte, eredeti rossz, tanyasi kölkök voltunk, és ő az ő kedvességével, bájosságával próbált minket, a mi kis lelkünket a Jóistenhez szoktatni. Hát nem is hallottunk mink… édesanyánk mondta, hogy Jézuska, meg Jóisten, meg ne legyünk rosszak, mert megver az Isten, ilyesmit, de tudod, a kedvesnővér, amikor kijött lovaskocsival, deszkaülésen, szegény fenekit összerázatta, az iskolában kiszállt, és ugyanúgy visszavitte valamelyik parasztkocsis az iskolájába, tehát a szállására a zárdába. Hát itt is a kedvesnővér a izé volt, a Müllertestvér, tudod. Az tanított minket, na és aztán a Müllertestvér nekem is lekent egy fülest is, mert rosszalkodtam. Bugyi Feri! Odalépett, hú, egy világ dőlt bennem össze! Verekszik is? Aztahétszencségit! Jaj, de megharagudtam rá! Mindegy. Dehát ott voltunk három napig, azt hiszem, addig tartottak ezek az előadások. Iskolában. Egy fél napot délelőtt, és akkor a nővér a Jézuskának a közelségét próbálta a fejünkbe verni. Vallásossá nevelés, halálos bűnök
Hát mi hallgattuk, próbáltuk tanulni, különösen, amikor a bűneinket kellett... hát bűne… Hát mi bűne van egy gyereknek? Ezek az egyházi emberek úgy belénk verték ezt a bűnt, hogy azt hittem, én már akasztanivaló ember vagyok, ...káromkodtál? Átkozódtál? Hamisan esküdtél? Hát én eztet mindet csináltam! Hát a káromkodáshoz nem olyan nagy dolog köllött, hogy a fene egye meg! Az Istent nemigen emlegettük gyerekkorunkban, kisgyerekkorunkban, de ilyesmit, a fene egye meg, meg ördög bújjon beléd, meg eredj a pébe! A másiknak ilyeneket mondtunk, csúnya beszéd volt. Átkozódás… az is már átkozódás, hogy azt mondtuk neki, hogy a fene egyen meg! Hát én eztet teljes egészében bevettem, hogy ez halálos bűn! Mint ahogy tanultuk: a halálos bűnök ezek, káromkodtam, átkozódtam, hamisan esküdtem, de a hamisan esküvés énelőttem az, amikor a bíróságon a elfogott, a vallatott személy vagy valami tanú megesküszik, hogy az igazat mondja. Esküszöm, hogy csakis az igazat mondom, Isten engem úgy segéljen, szívére tett kézzel, a másik kezét fölemelte az ember. De ahogy a nővérek mondták, én magamat úgy ki..hamisan esküdtél? Én

25 „Szürkeruhás” apácáknak a Jézus Szíve Népleányai közösség testvéreit hívták. A Bíró Ferenc jezsuita atya által alapított rend 1927-ben költözött Pécelre. Vezetője Müller Anna Mária volt. Leányneveléssel foglalkoztak, szakmát adtak elesett, vidéki lányok kezébe. Épületük ma is áll, nyugdíjasotthon a MOL benzinkút mellett. E. Sz.

nem is hallottam abban az időben, hogy ilyen is van! Ilyen is van, amikor a gyerekekkel beszélgettünk… igaz? Igaz! Nem igaz! De igaz! No esküdj rá! Istenbizony! Akkor a gyerek elfogadta, akár én, akár más elfogadta, hogy ez tényleg igaz, mert megesküdött rá. Hát én ezt az esküt képzeltem el! De talán úgy is volt az, tudod, hogy talán a kedves nővér is arra gondolt! Nem arra a bírósági esküre, amikor a bíró esketi a tanút vagy a bűnöst! Hát ezeket tanította, és végre eljött a nagy nap!

Gyónáspróba

A papnak köllött beszélni, jóképű pap volt, később, inas koromban haver lettem vele, vágtam náluk disznót, és ottan más lett a helyzet, de ottan, tudod, mikor ült a izé.. a gyóntatószékben ült, vagy odamentünk 200 vagy 300 gyerek gyónni. Azt a sok badarságot elmondtuk neki, ami le volt írva, hogy… nem jut eszembe az a szöveg, mit is kell mondani… gyónom neked tisztelendő atyám, hogy ezeket a bűnöket követtem el, nem ezt, de így kellett mondani halálosig, aztán a bocsánatos bűnök tömegei jöttek, amiket ezek, hát nem ezek, hanem más valakik gondoltak: átkozódtam, pénteken húst ettem, meg ilyeneket elmondtam, aztán a bocsánatos bűnt, hazudtam meg ilyesmit, és akkor no, imádkozzál három miatyánkot meg öt üdvözlégyet, de ami eszébe jutott annak a papnak. Volt, aki elmondott tíz úrangyalát meg húsz miatyánkot, meg ilyesmit, hogy a szegény kiskölök ott térdelt az oltár előtt és sorolta. Én legalábbis, elmondtam egy miatyánkot és az ujjam kinyújtottam. Elmondtam kettőt, a másikat is kinyújtottam. És ilyen formában gondoltam a rám szabott penitenciát elvégezni. Dehát sorban álltunk vagy harmincan. Hát én mindig számoltam végig, amikor odakerültem volna, hátraléptem a sorban, úgy öt-hat gyereket magam elé engedtem. Azok is úgy be voltak gyulladva, hogy nem merték azt mondani, hogy mit keresöl te itten, ott voltál, minek gyüssz ide, hanem ott volt a kedves nővér, akinek föltűnt, hogy én mindig előre engedem, aztán nem gorombán, akkor hátravonultunk.

Hátraállás a sorban

Azt mondja: mért mész te mindég hátra? Miért engeded magad elé azt a sok gyereket? Hát már te végeztél volna! Jaj, kedves testvér, borzasztóan félek. Nagyon félek. Mitől? A gyónástól meg mindentől. Hát mért félsz attól? Hát a bűneimet elmondani félek, nem is tudom, miért. No aszongya, sorold csak, milyen bűneid vannak! Fölsoroltam: káromkodtam, átkozódtam, hamisan esküdtem, már a negyediket nem tudom, mi volt. Csak ennyi volt, és én őneki ezt elmondtam. A tanítás szerint nekem nem szabad lett volna őneki elmondani, de őneki se lett volna szabad

kérdezni. Hogy engem megnyugtasson, meg hát helyrehozzon, elmondatta velem. No, azt mondja, szépen bemész a tisztelendő bácsihoz, letérdelsz, és elmondod, hogy utolsó gyónásomtól fogva, ezt ne mondd, ezeket a bűnöket követtem el. Hát én bementem a paphoz, akkor letérdeltem, úgy mondtam, hogy életemben ezeket a bűnöket követtem el. Káromkodtam, átkozódtam, hamisan esküdtem meg egy-két bocsánatos bűnt és slussz! Lezártam. Én a többit nem is mondtam, amit még elkövettem volna. Hát jól van, nem mondtam, ez volt a gyónás. Kint a kedves nővér megsimogatott: na sikerült? Hát, mondom, sikerült, kedves testvér. Sikerült. De tudod nem könnyebbült meg a lelkem, mert nem igazi gyónás volt, mert úgy tanítottak, hogy minden bűnöm el kel mondani. Meg megbánni. Fogadom, hogy többé ilyent nem vétkezek, ezzel ügyesen kellett lezárni, ezt a gyónási imát ezt nem tudom, hogy hogy volt, elfelejtettem, és hát jól van. Elvégeztem azt a pár Miatyánkot, penitenciát elmondtam, no, most már holnap lesz az első áldozás.

Az elsőáldozás napja

Vett a mama egy új fehér inget, akkor a derekánál csinált ilyen lyukat, folyosót varrt oda és azon áthúzott ilyen köpperszalag-szerű dolgot, és azt a bő inget rajtam összehúzta. Így a testemhez passzolt, és aztán ilyen buggyossá volt az az ing. Rövid nadrágban meg abban az ingben elég jól néztünk ki. Hát az borzasztó nagy cécó volt az első áldozás. Mindenki kapott a kezibe egy fehér liliomot, a legünnepélyesebben föl voltunk öltözve, ami előfordulhatott. Hát én is.

Csak az volt a baj, hogy már úgy 11 óra felé járt, mi meg nem ettünk, hát a gyerek éhes volt akkoriban. Mi meg nem ettünk aznap. Elmentünk volna a fehér apácákhoz, ott volt a reggeli megtálalva.

Az apácák[26]

Ezek a fehér apácák ezek másfajta apácák voltak, mint a szürkék. Ugyanegyet tanultak, csak más volt a lakásuk. Ott is be volt kerítve egy olyan 10 holdas hely, magas kő, betonkerítéssel, egy 3 méteres betonkerítéssel bekerítve, oda még a madár se ment be. Nem volt szabad arra a kerítésre írni, hirdetést rátenni, semmit se, az olyan szent hely volt. Az mindenkinek, aki becsülte is. A fehér apácák olyan borzasztó nagy kovbojkalap szélű fityulában vagy minek hívták azt a fejre tévő szerkentyűt, hát mindenki látott ilyen fehér apácákon lévő sapkát, ebben voltak, meg sötétkék

26 „Fehér ruhások” vagy „bóbitások” az irgalmas-rendi apácák voltak. A trianoni békeszerződés után 1921-ben Pozsonyból menekültek Pécelre, ahol az egykori Korányi-villát vették meg. Egy kisdedóvót hoztak magukkal. Később képzéseket tartottak lányoknak bentlakásod iskolájukban, szakmát adva így azok kezébe. A Szent Erzsébet Gyermekotthon a mai Szent Erzsébet Katolikus Általános Iskola és a Szemere Pál Általános Iskola helyén volt, a város közepén. (E. Sz.)

ruhában. Nagyon szépek voltak ezek. Mindig olyan ájtatosan jártak, még hogy ha a kertbe mentek is, vagy a zárdába, ott mindig össze volt téve a kezük a mellük előtt. Össze volt téve, mintha imádkoznának. És úgy járkáltak. Vagy keresztbe a mellükön. A tenyerüket a mellük elé tették, és úgy járkáltak magukba szállva, mindig ájtatosan járkáltak. Az ember nagyon megcsodálta őket. És azoknak a zárdájukban lett volna a reggeli. Hú, azt a mindenit!

Gyónás utáni reggeli

Reggeli! Hát ugyan mi lesz? Bementünk, és volt ottan ilyen, a zárdában már bent ilyen nagy terem. Ilyen aulaféle nagy hely. Mint a kultúrházban is van a nagyterem. Előadóterem. Ott is ilyen nagyterem, szép asztalkákkal, fehér terítővel leterítve, rajta csészék, kancsók, kávé, aztán zsemle meg kifli meg üreskalács tömkelegével fölrakva. És mink bementünk abba és elhelyeztek bennünket ilyen fehér asztalok, abroszok mellé. Leültettek székekre. Annyi szék volt, annyi minden volt. Leültettek bennünket és akkor adtak enni. Hát én ott is, ha akkori életemben ilyen helyre kerültem, mindig peches voltam.

Peches ember reggelije

Oda kerültem, ahol a hófehér asztalon volt egy nagymarha kávéfolt, valaki kiöntötte a kávét tartalmazó csészét. Kiborította, és pont énelőttem ilyen kávés volt. Oda nem akartam ülni! Hát azok a kedves nővérek, akik igazgattak bennünket, nem engedték, hogy én oda ne üljek! De én kerültem oda, a sorban lévő én voltam, a soron következő és én kerültem oda, hogy oda üljek. Ülj le! Ülj le ide! Az a szerencsétlen kedves nővér izgalmában, zavarában talán nem is látta azt a nagy kávéfoltot! De én csak azt láttam! Nem is törődve az én ellenkezésemmel, leültetett oda. Hatalmas nagy kávéfolt volt, rajta volt a csészém, már tele volt megint kávéval. Én megszeppenve voltam, édesanyám nem bírt utánam jönni, odakeveredni, de minden gyereknek a szülője, édesanyja ott állt a háta mögött. Ezek ettek. Hát az én édesanyám is valahogy odakeveredett, azt mondja: mit csináltál kisfiam?! Jaj, édesmama, nem én voltam, mondom, ez ilyen volt, én nem is akartam ideülni, de muszáj volt. Ez volt a lelkemben, ez a kávéfolt, hogy jaj, hogy kerültem én ide, vagy minek is... inkább ne jöttem volna reggelizni. De tudod, itt is fölborult egy csésze, amott is, már a gyerekek föllökdösték a nagy tolakodásban, leginkább a rokonok, jöttek egymás után, meglökték a gyereket, kiöntötte, aztán már volt sok ilyen folt. De az én foltom csak ott volt, és én nem bírtam zöld ágra vergődni vele. Végül megettem az üreskalácsot, amennyit csak bírtam, volt ott elég. Még amikor a kávét megittam, még öntöttek, azt is megittam üreskaláccsal vagy zsömlével, nem tudom már, és

végre jóllaktam. Aziszem már más is volt, vajas kalács vagy vajas kenyér, meg a kávé. Másra nem emlékszem, hogy lett volna szalámi vagy kolbász vagy valami más utána, de azért előfordulhat, hogy az is volt, csak arra már nem emlékszem. És akkor nagy nehezen, sokára, már 11 óra, amikor kezdtünk enni, és akkor megettük és akkor mindenkit hazaengedtek.

És akkor mi nekivágtunk hazamenni. Illetve én akkor ott laktam az Ilonka néniéknél, talán mondtam az elején, kvártélyban, befogadtak. Jött egy 18 év körüli nagylány, a tömegből kiválasztott engem meg még másik két gyereket, és elvitt az ő házukhoz. Oda Ilonka nénihez, odamentünk. Szép asszony volt az Ilonka néni, kedves, szép, vallásos asszony, és odamentünk, aztán engem édesanyám ott hagyott. Nem tudom, hogy kerültem haza Bagi-tanyára, csak még egy éjjel, vagy egy pár éjjel ott aludtam Ilonka néninél. Még a másik gyerek, aki Ilonka néninél volt befogadva az már nem volt ott, az már hazament talán. Végül is én ott maradtam egyedül, a harmadik gyerek a háznak az L alakjában lakott, a Jelinek néninél. És az egy gyerekkel lakott, mi meg Ilonka néninél laktunk.

Költözés Baky-tanyára

Bagi-tanya hivatalos neve Cicka-puszta[27] volt. De mivelhogy dr. Baky Imre volt a tulajdonosa, általában „Bakinak, Baki-tanya, kával", úgy ismerte az egész környék.[28]

Ahogy mentünk Sáp-Pécel irányban, Sáptól olyan 5 km-re, ez volt a Bagi-tanya. Forró-pusztától 5-6 kilométerre földúton hegynek föl, völgybe le, járható utakkal. Ahogy megyünk Sáptól Bagi-tanyára, ott volt egy csodálatos forrás. Az a 600-700 hold szép egybefüggő birtok volt. Ha az ember a hegytetőről szétnéz, a birtok széle gyönyörű szépen ki volt ültetve fákkal, sőt, mezsgye volt, az olyan 4-5 m bokorral, gazzal be volt nőve a széle, az egy uradalmi határ volt. Földbirtokhatár. Akkoriban úgy volt megjelölve mindenkinek a földje, akár 25 holdas volt, akár többszáz holdas… a többszáz holdas az teljesen körül volt, a 25 holdas az csak keresztben volt megjelölve egy határral, hogy eddig az enyém, innentől eddig az enyém. A másik oldalát a másik ember jelölte ki, hogy innentől eddig az enyém, oszt… Köztük az utakat rendben tartották, mert váratlan eset bármikor történhetett.

A tanyában K-Ny-i irányban feküdtek a házak. Három ilyen hosszú házsor után kicsit hátrább a többitől, ott is volt egy ház, az szalmatetős. Ez a három-négy ház kevésnek bizonyult ahhoz, hogy a

27 Írva hivatalosan Cziczka

28 Édesapám, nagyszüleim és volt cselédek is a tanya nevét mindig g-vel ejtették: Bagi-tanya. Tudták, hogy kellene, ezért hangsúlyozza, hogy kával ejtendő. Elbeszélésében keverte; én leíráskor a szokásos ejtés szerint írtam.

tanyában dolgozó cselédeknek legyen a lakása. Ez a hátrább álló ház később épülhetett, még több sokgyerekes családnak nyújtott fedelet, rettentő sok gyerek volt.

Hurcolkodás

A hurcolkodás év végén, decemberben volt[29]. Kocsik hozták a cuccot, három kocsi meg a stráfkocsi. Volt egy óriási stráfkocsija[30] az uradalomnak. Olyan fédereken lévő platóra rakodtak. Az volt aztán megrakva olyan dolgokkal, amelyik tartalmazta a szép cuccainkat, amelyek a lakószobában voltak, ágyak, szekrények. Mire fölrakták, az volt olyan 3 méter magas. A bútorok át voltak kötve rudalló kötéllel, ilyen 5-6 m hosszú vastag, erős kötéllel. Mikor nagyobb kátyú jött, nagyon megingott, az asszonyok sikoltoztak, hogy földől. De nem dőlt föl. Az emberek megfogták az oldalán. Ha feléjük dőlt, akkor megfogták kézzel, ha a másik oldalra, akkor kötéllel húzták. Katonásan meg volt az fogva. Lovaskocsin meg disznóólnak, tyúkólnak való anyagok, fák voltak. Lovaskocsi vitte az állatoknak, disznóknak, malacoknak a házát is. Volt vagy 15 darab tyúk, azok kis deszkaféle bódéban laktak, és abban is utaztak.

Volt nekem egy baknyulam, azt egy hátizsákban gyalog vittem, azt föltettem a hátamra.

Jó nagy, vörös baknyúl volt. Egyet ellett a nyulam, amit fölpároztattam, azt talán már meg is ettük, ez fiatal volt, hát már legyen nyulam, mondom, és ezt a baknyulat vittem én a hátamon egy hátizsákba. Tettem neki szénát, ott fajinul elvolt, össze sem pisilte a hátizsákot, de olyan sok széna volt beletéve, amibe csináltam egy kis fészket, beletettem a nyulat, összekötöttem a zsákot és feltettem a hátamra. Kapott levegőt is. Kb. úgy volt elhelyezkedve a szénában, mint mikor az ember ül a széken. Ez volt a hátamon, meg hajtottam egy malacot. Olyan süldőféle malac volt, madzag volt a lábára kötve, a kezemben meg egy pálcika, hajtottam. Olyan szelíd malac volt, magam előtt hajtottam, mintha kutyával mentem volna. A kutyavezetés egyszerűbb, mert a malac mindig arra akart menni, ahova nem kellett volna, akkor a pálcikával jobbról, balról kicsit megigazítottam, akkor egyenes irányba tudtam terelgetni. Az első 2-300 méter még szórakozásnak is megfelelt az olyan fiatal gyereknek…. Végül mindenféle holmink elkerült Bagi-tanyára. Még a viszonylag járható utakon odaértünk. Ottan letelepedtünk, megmutatták, melyik lakás a mienk, berakodtunk. Az asszonyok segítettek egymásnak, a teljesen idegen embereknek, elrakták a konyhát, sublótot, akkor volt minden lakásban sublót, olyan nagy, ládaszerű, kihúzható fiókokkal, abban voltak a fehérneműk, elég rossz módon összerakva, hajtogatva. Ha valakinek kellett valami, édesanyám

29 A munkaszerződések naptári évre szóltak.

30 A költözködés vagy az elhagyott vagy a következő uradalom járműveivel történt megegyezés szerint.

kihúzta, ilyen ingek, alsóneműk voltak abban a sublótban. Tetejére különböző tárgyak rakva, poharak, tányérok, esetleg ilyen kis szobrocskák, ehhez hasonlók.

Hát ottan megmutatták, melyik hely a disznóknak való, illetve disznóólnak, tyúkok lakhelyének való hely. Borzasztó nagy tuskók, öt-hatmázsás tuskók, a nagy fáknak az alsó része szolgáltatta a fának való anyagot. Kiásták az emberek, elvágták a fáknak a gyökereit. És ottan meg is mutatták valami előző cselédnek a tuskóját, nem bírta elvinni, és az maradt ránk. Lehettem úgy 8-9 éves. Akkor édesapám is lehetett olyan 30 éves, erős ember volt, meg a cselédek is. Nem volt öregember. Aki öregember volt, az pásztorember volt, meg ilyen munkásember édesapja, ha öreg volt, otthon pihent. Nem dolgozott.

Sok gyerek a tanyában

No, odahurcolkodtunk a Bagi-tanyára ezeken a rendbetartott utakon, vezettem a malackát, és ott vártak a tanyában a gyerekek. Két, három, négy gyerek mindegyik családban volt, sokszor a Burján gazda[31], mikor összejöttünk sokan a tanya közepén, hogy honnan az isten csudájából jön ez a sok gyerek? Nem bírom elképzelni, honnan lettek ezek. Mert ha valami gép csinálná? Még akkor megérteném, hogy ennyi van, de így, ahogy lenni köll, így is ennyi van?

És aztán a többi gyerekkel is összejöttem.

Lassan… akkor már harmadik osztályba jártam, mikor odakerültünk, és hát ottan volt hozzám hasonló gyerek, egy olyan idős, mint én, a Gyurka. Az egy olyan gyerek volt, hogy azt az egész iskola csak ütötte. Nem volt az rossz tanuló, inkább szerencsétlen volt, mint buta. Nem kapcsolt az agya, ha kapcsolt is, más irányba.

Ez a Gyuri énutánam következett rangban a tanyában, én voltam ott a gyerekek között a legnagyobb. Meg a legokosabb, meg a legvalamirevalóbb voltam, és mindenki nekem tartozott ott engedelmeskedni a gyerekcsoportban anélkül, hogy különösképpen terrorizáltam volna. Ha valamit mondtam, vagy kijelentést tettem, ahhoz alkalmazkodott az egész tanyaság. Voltunk tanyasi gyerekek olyan tizenketten, tizennégyen. Kisebb-nagyobb gyerekekkel együttvéve. Én voltam a legidősebb meg a Gyurka. Aztán voltak még lányok. Kovácsik Bözsi, szép kis aranyos lány volt. Meg a Papék, annak is volt vagy négy, egy gyerek, három lány.

31 Az urak télen nem laktak kint. A tanya intézője egész évben az ott lakó Burján gazda volt.

Az iskolába vezető út Baky-tanyáról

Az iskola Bagi-tanyától lehetett olyan 3-4 km hegyeken, erdőkön keresztül. Az a négy-öt gyerek elindult egyszerre, mentünk keresztül dombon, hegyen, és akkor Locsodba értünk, visszafelé megint együtt jöttünk. Akár esett, akár sár volt, akár hideg, akár meleg, még olyan darab föld is volt, hogyha az ember azon keresztülment, akkor egy kilométert is megspórolt az útból. Átvágott a termőföldeken. Hát az rossz volt, mert a szántóföld nem volt kitaposva. Én ahogy ott körülnéztem, láttam, mi a helyzet a földdel kapcsolatban, átgondoltam magamban, hogy erre megyünk, keresztülvágunk, ott kiérünk Locsodnak az első házaihoz. Az elsőt úgy hívták, Csernák, volt vagy tíz gyereke. Hosszú tanyasi háza volt Locsodnak az első felén. De ahol a Csernák bácsi lakott, ott eltért a locsodi út, elkanyarodott mondjuk olyan fél kilométerre. Ez a Locsod–Pécel kelet-nyugati irányban volt. Mi északnak mentünk olyan fél kilométert vagy többet, mire odaértünk a Csernák bácsi tanyájára, onnan az út vezetett Pécelre. Oda vezetett a tetei út is, onnan is jártak gyerekek. Hazafelé a Csernákéknál megint megcéloztuk a Bagi-tanyát olyan észak-nyugati irányba. Barázdák, vetések között mentünk, kárt nem tettünk sehol a barázdákon átvágva, oszt kitaposódott szépen, lassan, olyan szép kis gyalogút lett. Azt úgy hívták, hogy gyalogút. És mi, gyerekek, azon jártunk Locsodba, iskolába. Ha volt valami rendezvény, kellett jönni a szülőknek, azon jöttek ők is. A mi utunkon. De lehetett úgyis menni Locsodba az iskolához, osztan a tetei rész és a Bagi-tanya. Ez a kis maszek tanya, olyan 50-60-70 holdas. Patainak hívták ennek a tulajdonosát, a földtulajdonosát. Ezt a tanyás urat nemigen lehetett látni, én nem láttam egyszer se, csak a cselédjeit. Ott volt a Burján Miska bácsi, a Burján gazda testvére, annak is volt lánya a Burján Bözsi, Burján Maris, fia talán nem is volt, egyelőre csak ez a két lány jut eszembe. A Maris az nagyobb volt, a Bözsi az kevésbé, az éntőlem is fiatalabb volt talán egy évvel. Na ez is volt, velünk járt volna, ha mink arra mentünk volna feléjük, de mi amarra kerültünk, levágtuk azt a kanyart, és kiértünk a Csernákékhoz Bagi-tanyáról hegynek föl, aztán már mindég lejjebb, lejjebb. Ezek a Burján lányok odaértek szintén a Csernákékhoz, ott futott össze a mi utunk, ott találkozott, aztán már onnan mentünk Locsodba. Ott aztán jóban-rosszban együtt jártunk két évig, amíg én odajártam.

Gyerekmunkák

A kastély előtt volt egy park. Egy 10-15 hold, óriásnak tűnő tölgyfák meg japán akácok, gyorsan növő, jó nevű fák meg cserjék. Ezeknek a japán akácoknak 1-2 m átmerőjű törzsük volt. Én

mindenre vállalkozó, talpraesett gyerek voltam, mikor *(a felnőttek*) fölküldtek olyan 30 m-es japánakác tetejére a szarkafészket kiszedni.

Kiszeded, Ferkó? Hát én nem mondtam volna, úgy voltam vele, mint Ábel a rengetegben, hogy nem merte az apjának megmondani, hogy ő fél, elment mint bátor gyerek, amikor neki ott kellett maradni. Én se mondtam nekik, hogy olyan magasra nem megyek, hiszen a legfelső ága, amelyikre a nagy, súlyos szarkafészek rá volt rakva, nem volt 10 cm sem.

A teniszpálya rendben tartása

A Csepel-szigetről hozták asziszem azt a vörös sódert. Befogtak négy szekeret meg két lovat[32], hat kocsival mentek oda, oszt telerakták vörös sóderrel. Gyönyörű szépen felszórták vörös sóderral először a fő utakat a parkban, aztán a mellékutakat is, ahol mink jártunk. Szép is volt az akkor. Mielőtt jöttek volna, akkor rendbe köllött tenni a pályát. Ez a fater kötelessége volt. Hogy egyenesen, mint a padló, föl legyen mázolva. Nem mindegy, hogy milyen a földje, az agyag az sárga vagy piros, ez gyönyörű szép sárga volt. Nagyon finom agyag volt. Abból lehetett csinálni cserépkályhát, ill. hát abból csinálták a cserépkályhát. Aztán kijött a Marica[33] meg az ura. Adott a Marica ilyen irkalapszerűséget, és arra rá voltak rajzolva a ...mint ahogy látod, mikor teniszeznek, a jelek. Föl köllött meszelni, ott volt egy izé, egy meszetes, sűrű izé volt benne, és a helye már akkor meg volt rajzolva, kicsit ki kellett mélyíteni, egy centi mély árkot kellett csinálni, s aztat az ember teleöntötte ezzel a lágy masszával.

Mert a Maricáék elmentek őszkor vagy nyáron, és akkor nem csinálta senki a teniszpályát. A kertésznek lett volna a dolga a teniszpályát rendben tartani. Mikor a Marica férjhöz ment, akkor meg úgy elhanyagolta.

Elég az hozzá, hogy a Marica meg az Ernő szokott ottan teniszezni. Mikor én föltűntem a tanyában, engemet úgy megszerettek. Valahogy értelmesebbnek tartottak, mint a Gyurkát, idősebb is voltam kicsivel, engem hívtak mindég labdát szedni.

Labdaszedés

De azért leginkább ketten voltunk, a Gyurka is, vagy én meg valamelyik másik gyerek, kisebb, vagy valamelyik lány. De legtöbbször egyedül szedtem mind a két helyen. Úgyhogy a teniszhez tartozó szavakat már nagyjából tudtam, csak azt nem, mit jelent. Szörifori, szöriál, meg ilyen bemondások

32 Ökrösszekeret, lovaskocsit
33 Baky Marica, a tulajdonos lánya

voltak. Németül beszéltek, amikor meccset játszottak, de volt, amikor csak ütögettek. Én meg szedtem a labdákat. És odadobáltam nekik vagy letettem az ő helyükre. Onnan fölszedték. Én mindig azon iparkodtam, hogy mind a kettőnek ott legyen. Asszem hat labda volt, hogy ott legyen mind a kettőnek a megfelelő labda az ő helyén. Aki a labdát szedte, annak nem szabad volt... vagy gumitalpú cipőben lehetett rámenni, vagy mezítláb. Cipővel nem szabad volt ottan szaladgálni. Félig-meddig játék volt, de inkább munka azon az elvadult kis úton. Hát nem elvadult, mert volt 6-8 méter fákkal, bokrokkal benőve, de úgy a cselédek meg a fogatok járkálása az úgy rendben tartotta, mert ott egy kocsi bátran el tudott menni minden további nélkül. Vagy húsz fillért kaptam érte a labdaszedésért, de attól függ, hogy ezek mennyit teniszeztek. De volt, nem abban a kánikulában, hanem megfelelő nyári időben elteniszeztek 4-5 óra hosszát is. Ütögették a labdát.

Olyan 6 méteres drót volt kifeszítve, ha ütik a labdát, ne menjen el a fenébe. Csak ódalt nem volt kerítés, de hát nem ódalt ütik a labdát, hanem szembe. És mikor olyan lehetetlen helyre kerűt, vagy akartam egy kis pénzt keresni, őszintén szólva elég nagy fenegyerek voltam én, kitört bennem az a borzasztó kapzsiság meg élni akarás.

Kiütötték a labdát hosszában, kirepült, mert szembe magas drótkerítés volt. Figyeltem, melyik bokrot üti meg, hogy hova esett le, kimentem keresni, annak a környékin meg is találtam mindig. Híjnye, erre-arra, gondoltam magamban, pedig az urat is szerettem, meg a Maricát is. Ha megtaláltam, le se hajoltam, hanem a lábammal kapartam egy kis lyukat a labda mellett, és belekotortam a labdát, osztan betakartam. Aztán mentem keresni a labdát. De ezt, amit betakartam, megjegyeztem valamiről, a bodzafáról, nehogy oszt én se találjam meg. Kerestük. Hat labdával labdáztak összevissza. Aztán aszongya Ernő úr: Ferkó, délben keresd meg a labdát, kapsz egy pengőt, ha megtalálod. Az egy napi napszám volt. Mink lefekszünk egy kicsit, négy óra után gyere. Elmentem úgy háromnegyed négykor, kivettem a rejtekhelyről a labdát és odavittem. Megvan? Meg, persze, csak, mondom, nagyságos úr, azért nem találtuk meg, mert nem jó helyen kerestük. Mért, hol volt? Hát fönn a bokorban, három ág közé be volt szorulva. Akarattal se tudnám oda visszatenni. És akkor adott egy pengőt. Így sokszor becsaptam őket, de sokszor nem lehetett, mert akkor rágyütt volna a izére. Meg úgy is csináltam, hogy olyan helyre tettem, hogy ő találja meg. Soká kerestem, nincs meg? Nincs. Akkor gyerünk mind labdát keresni! Föltettem három ág közé, nincs sehol. Nagyságos úr, én már a fákon is nézem, hátha be van szorulva. Fölnézett, nahát Ferkó, ott van!

A tanya kútjai

Leizzadtak, volt ott pad, kicsit elfáradtak, beszélgettek, ettek, ittak, ott nagyon finom víz volt, jó friss víz, ott volt abban a parkban, ahol teniszeztek, nem a parkban, hanem a park szélén, ha kellett, akkor Ferike gyere, hozzál egy kis vizet. Volt ott valami kancsószerűség, akkor leszaladtam a kúthoz, húztam vizet, abba belemerítettem a kancsót, kristálytiszta, pompás, igazi remek víz volt. A cselédség is használta. A tanyában is volt egy ilyen kerekes kút, abból az állatok ittak, de ha valaki beleugrott, akkor se halt meg. De keményebb víz volt, a mosdást nem tűrte. Nem szerettünk abban mosdani, a szappant összehúzta, és túrósodást csinált benne. De ez az alsó kút az jó sima volt. Hát a fölső kút az volt a mi lakásunktól olyan 50 méterre, az alsó vagy 200 méterre. De onnan is ilyen vácskában hordtuk a vizet, a vállunkra vettük, mert két vödör..de az is volt, hogy erősebb emberek három vödröt vittek egyszerre. Abból mosdottak meg használták főzéshez is. Amihez szükség volt rá. Amikor meg szabadidőnk volt, akkor meg játszottunk.

A vadászsegéd

A nagyságos úr[34] néha elment vadászni. Őt én szolgáltam ki a vadászatnál, a segédje voltam. Délután fogta a puskát, meg egy idomítatlan vizslát, az Ángyit. Engem hívott, hogy Ferike! Aztán odacsatlakoztam és ballagtunk. Jó kövér ember volt, hegyen-völgyön-dombokon járt a puskával, én meg utána. Szerencsére rosszul látott és nem lőtt annyit, hogy énekem nehezemre esett volna hazahozni. Hátizsákot meg madzagokat, ilyesmit, ha esetleg lőtt annyit, akkor a madaraknak összekötöttem a lábát madzaggal és a hátamra vettem. Ha elfért, akkor a táskába tettem, szóval megoldottam én ennek a hazahozását. Nem sok bajom volt a nagyságos úrral. Adott 10 fillért. Fél napig vadásztunk, annak a fél napnak csak a felét. Elücsörögtünk, meg az öreg úgy pihengetett. Már nem is volt fiatal, ötven évesre saccoltam én akkor a Baky Imrének az életkorát. Szép felesége volt, meg Marica, a lánya, 18 éves úrilány. Vállon túl érő fekete haja, akkoriban ez volt a tanultabb lányoknak a haj, nagyon szép viselet volt, ondolált, szép hullámos haj, inkább fekete. Ebben az én korosztályomban a fekete hajú nők voltak a divatok, egy-két gesztenyebarna, de szőkét nemigen lehetett látni. Mint mostan, hogy ezek a tévébemondó nők, meg ottan szereplő nők mind világosszőke, szalmasárga, az is akad közöttük meg mit tudom én milyen, hát ezek is szépek, de azok a feketék is szépek voltak. És ez a Marica ottan kiöltözve ebbe a szép, fiatallányos ruhájában ezzel a fekete hajával… még most is előttem van abban a hintóban, olyan tündérlényi kép...egy

34 Dr. Baky Imre

fiatal gyerek lelkét úgy meg tudta fogni, csodálni, pláne, mikor már közelebb kezdtem kerülni a kastélyon keresztül meg édesapámon keresztül a kastélyhoz. Még el is mentem vele vadászni. Volt neki egy kis, leventeszerű puskája, de az a puska olyan puska volt, hogy sörétet is lőtt meg golyót is. Taníttatták, később, mikor már megnőttem, valamelyik újságban láttam, alá volt írva, hogy Baky Marica. Újságíró lett belőle. Hát nem lehetett buta lány, ha újságírónak megfelelt.

A péceli diák

Az első áldozás után ott maradtam az Ilonka néni lakójának a Községház utcában. Az a falu közepén volt, a községháza. Az volt egy rövid utca, talán 6-8-10 házból állt, egyik oldalán voltak ezek a lakóházak, a másik oldalon volt a hosszú községháza. Ez állt vagy 15 helyiségből, különböző irodák meg raktár meg ilyesmi, Ilonka nénié volt az első ház. Utána következtek még házak, és ott volt egy evangélikus templom. Ilonka nénit apámék jól kifizethették, vagy meghálálták neki az én pár napos ottlétemet, mert úgy megszeretett, mondta, hogy gyere el máskor is Ferike, ha ráérsz, gyere el. Amikor a következő esztendőben polgáriba kezdtem járni, akkor is oda szállásoltak be engem édesapámék. Adtak bizonyos dolgokat, lisztet meg ezt-azt, többek között egy malacot is, kismalacot, én nem tudom, hogy miket adtak. Ez az Ilonka néni olyan vénlányszerű volt.
Ősztől a telet ott töltöttem. Volt biciklim is. Ha jó idő volt és haza tudtam jönni a tanyára biciklivel, akkor hazajöttem. Majd oszt aztán később, mikor már másodikba jártam, tengelyt akasztottak a faterék. Kevesellték az Ilonka néniék a pénzt, a fizetséget, és a következő esztendőben már a Szabó néninél laktam. Az Ilonka néninél jó sorom volt. Nagyon jó kaját főzött, sokkal jobb volt, mint otthon. Szerettem ott lenni. Külön szobában aludtam, másikban, príma ágyon, egyáltalán nem olyan szalmazsákon, mint otthon. Majd aztán később rájöttem, hogy az otthoni ágy sokkal melegebb volt meg barátságosabb, mint … Hát ez volt a sorsom, el köllött fogadni.

A korabeli Pécel

Pécel az olyan lakosú hely volt, ahol iparos többség volt. Jobb módú község volt, de azért volt szegény ember, istenem, de sok szegény ember! Tolvaj is akadt köztük egy-kettő. Volt egy Micsaics, jó mulatós kedvű fiatalember, kicsit selypített, az er betűt eönek mondta. A gazdája az egy zsidó bádogos volt, na ennél volt ez a Micsaics Laci segéd. Jó fizetést kapott, szombaton megkapta délben, akkor már este... a Micsaics Laci nagy hangú, erős hangú fiatalember volt. A Hajnal utcában[35] lakott, ami akkor borzasztó hosszú utca volt, ronda utca már nem a központban, hanem a

35 Ma Isaszegi út

falu szélén, még nem volt kikövezve sem… megkezdte, ahogy befordult a Hajnal utcába, és azzal a jó erős, jó hallású hangjával beordította az egész falut. Aztán voltak ottan olyan velemforma gyerekek. Volt egy Papp Vili. Az ott aludt az ablaknál, olyan földszintes ablak volt, és ahogy a Micsaics Laci ott eltántorgott, a válla vagy a könyöke odaért, azt mondja: mikor meghallom a Micsaics Lacinak a hangját, már félek, ha úgy be volna rúgva, és ha nem vigyázna, be is törné rám az ablakot. Hát nyáron a fölső ablak ki volt nyitva, de a Micsaics Laci azt még a fejével sem érte el, a fölső kisablakot.

A péceli rendszabályok

Nagyon szép volt ez a falusi élet. A péceli hatóságok, főjegyző, bíró, ezek voltak a főnökök. Egy olyan … ólom betűkkel minden falurészbe olyan 10-15 ólombetűkkel kirakott tábla volt, ami a község rendjét tartalmazta. Ez hadparancsféle volt, már fejből tudtam, de még most is tudom.
Úgy kezdődött: Aki a járdán biciklizik..., ez volt az első.

A falu attribútumai

Mégis falu volt Pécel, előkelőbb falu, 10 ezer lakosú[36], főleg gyári munkásokból állt, köves utcák voltak, villany égett, és ki volt írva több helyen, a ház sarkára: Hirdetmény! Úgy kezdődött, volt egy megfelelő szöveg, hogy ez a tábla azért van, hogy mindenki, péceli lakos, köteles magáévá tenni, így végrehajtani. Hogy mit nem szabad, miért bünteti meg a törvény az embereket. Mindig elnéztem: Aki a járdán biciklizik, azok a vastagon… nem is szedett betűk, hanem mit tudom én hogy csinálták, az oda volt ragasztva jó vastag, nagy betűkkel, és volt vagy 12, 15 ilyen parancs, hogy mit nem szabad csinálni. Járdán biciklizni meg ilyesmiket nem szabad… Aki eztet nem tartsa be, a törvényt megszegi, azt a törvény ezzel meg azzal sújtsa. Becsukással meg pénzbüntetéssel, mindennel. Ez volt aláírva, ez már befejezése volt ennek a szövegnek. Hogy a Pécel községnek a lakossága tudja magát mihez tartani. Mit kéne csinálni. De volt is olyan fegyelem abban a faluban, hogy úgy tudta mindenki a dolgát, mindenki, mit szabad, mit nem. Volt ott egy csendőrörs, volt talán 12 csendőr.
A csendőrőrmester volt a főnök, az olyan nagy főnök volt, hát nagyobb, mint most a rendőrparancsnok. Nagyon, nagyon nagy fegyelem volt. Olyan fegyelem volt, hogy ha egy csendőr végigment a falun, úgy belenevelődött az emberekbe a fegyelem, a félelem, a becsülés, hogy az a

36 Valójában épphogy meghaladta a 7000-ret. KSH 1930

fiatalember, aki épp gyerekből lett felnőtt, mint én is, hogy még gyerekkorban voltam, akinek még sose volt dolga csendőrökkel, már a sok elbeszéléstől meg a hallottaktól az emberbe belejött a remegés, amikor kilépett a kapun, és látta, hogy egy olyan 200 méterre jön egy rendőr, csendőrjárőr, két csendőr. A csendőrök odanéztek, az ember röstellt visszamenni, hirtelen visszafordulni az udvarba, hanem akkor kénytelen volt velük szembemenni. Nem azt mondtam, hogy reszkettem, hát reszketni nem reszkettem, de úgy féltem, hogy majd megőrültem. Mindenki. A felnőttek is. A felnőttek pláne, mert az már lehetetlen, hogy annak nem volt valami bűne! Már az is bűn volt, hát a Koronaerdő messze volt onnan, vagy 5 kilométerre, de olyan nagy szegénység volt, hogy kénytelen volt fát lopni. A munkanélküliség is nagy volt, meg a fa is drága volt, meg a szén is, meg a napszám is meg minden. Hát télen elment fát lopni a felesége vagy ő tragaccsal vagy valahogy, ez a szegényebb réteg kiment az erdőbe, az már nagy bűn volt. Ha meglátta magát a csendőrt, mindjárt az jutott az eszibe, hogy meglátta, amikor fát loptam vagy ilyesmi, nohát mindenki megijedt, én is féltem a csendőröktől, de azért nem bántottak soha.

Járművek a faluban

Hát bicikli volt a tízezres nagyságú községben 8-10. Ilyen magamfajta gyerekeknek meg fiatalembereknek akadt bicikli. És ez emelte a község színvonalát. Még egy autó sem volt. Volt egy féllábú orvos, de az se autóval járt, hanem volt két parádés lova, egy hintója meg egy kocsisa. Ha valahova hívták hintóval, a hintó úgy volt kialakítva, hogy ő a műlábával el tudott helyezkedni, ő is egy tiszta, tipikus úriember volt. A kocsisa is két-három ranglétrán följebb volt a többi kocsisoknál. Sokkal följebb tartotta magát, meg a falu is annak tartotta. Egylovas, szép hintója volt, mikor valahova hívták beteghez, akkor az az öreg orvos, már hatvan éves korú lehetett, fölült rá és azzal az a szép lóval végigkocogott a jól karbantartott péceli utcákon. Egy-két főút köves utca volt, de ottan a mellékutak is szépen gondozott, rázásmentes utcák voltak. Ahol a hintó el tudott menni. Elvitték a Goldner doktort, ezt hordta el a kocsis. Voltak neki betegei, hozzá hasonló úriember-félék. Pécelnek a többi utcái igencsak ki voltak kövezve, ott voltak a templomok, sok bolt volt, főleg zsidó boltok. Ott volt a polgári iskola is. Az állomási utca is szép volt, voltak padok, az is rétes volt, és a Rákos patak ott folyt a falu közepén. Majd ahol elhagyta a falut, ott volt egy malom. A Rákos-patakból ki volt képződve egy szélesedés, és abban fürödtünk.

Ilonka néni nevelése

Nagy fegyelemben tartott Ilonka néni. Fiatalasszony volt, no Ferike, megtanulod a leckét, nem kérdezlek ki, mert diák vagy, szépen megtanulod. Én nem vettem ezt a tanulást olyan… inkább voltak ottan ifjúsági regények, Robinson Crusoe, meg ehhez hasonló szép könyveket adott az Ilonka néni, kimentem a ház elé, volt ott egy kis pad, nemigen jártak emberek abban az utcában. A községháza mögött volt az evangélikus templom.

Vallások a faluban

Az evangélikus vallás

Olyan cirkalmazott betűkkel volt rá kiírva, gót betűkkel: Erős vár a mi Istenünk. Nem tudtam soká megérteni, mi is lehet ez a kiírás, Erős vár a mi Istenünk. Mi az isten írás ez, mikor ki bírtam már betűzni eztet, Erős vár... Jézus Úristen, mi az ördög lehet? De aztán később, mikor megkérdeztem a gyerekektől, a polgári osztályban is volt evangélikus. Olyan piszkosabb gyerektől meg mertem kérdezni: te evangélikus vagy? Igen, azt mondja az vagyok én, evangélikus. Mondom, ott van **a** templomotok a községháza mögött. Igen, ott van, oda járunk azt mondja. Nem sokan lehettek, olyan huszan, harmincan. Több nemigen volt abban a nagy faluban, de volt egy szép templomuk nekik, kis tornyocskája volt, arra volt írva ez a szöveg. Ahogy az evangélikus gyerek megmondta, ez a mi köszöntésünk. Ez a mi mondásunk, hogy Erős vár a mi Istenünk, és mi úgy is hisszük. De olyan ez a mi Istenünk, odamegyünk, pihenünk, imádkozunk, meg kérjük ezt a mi Istenünket, tudod ez olyan családias. Az evangélikus egyház nem olyan mint a tietek, a katolikus, az viszi az egész falut, meg a reformátusok, azt mondja. A reformátusok az külön csoport is, külön népcsoport, majd meg fogod te azt tudni, tanyasi gyerek vagy**.** Fölvágás nélkül mesélte és nem is törte nagyon a fejét, hogy énnekem az volt a nevem, hogy Bugyi, (elnézést) hanem amit kérdeztem tőle, azt szépen megválaszolta, megmondta, ha találkoztunk, szólt hozzám mindég, beszédbe elegyedtünk egymással, és onnan tudtam meg, mit jelent az Erős vár a mi Istenünk.

Baptisták

Pécelen főleg katolikusok meg reformátusok laktak, szép nagy templomuk volt, de voltak baptisták is. No még az volt egy! Hát azokról semmit se tudtam, csak ott a Községház utca végén volt egy ilyen templomféle, kis, egyszerű ház. Az is nagyobb volt, mint a többi, odajártak ezek az emberek. Ez még volt egy bitang fajta! Nem is igen foglalkozott vele a többi nép, baptista, hát baptista, adj Isten! És úgy különben se a papuk, se senki más elöljáróság, senki se foglalkozott velük, hát

gyerekek, vagy… hát voltak a baptisták, megvoltak magukban, a saját közösségükben, nem bántottak senkit, őket se bántotta senki, hát megvoltak.

Reformátusok

A reformátusoknak volt egy szép, nagy, gyönyörű templomuk. Mikor már felnőttem, ott esküdtünk meg a feleségemmel a református templomban. Akkor voltam ott először. Azt a gróf Ráday építhette oda, mert ott volt a Ráday kastély. És ott a kastély össze volt építve a templommal. Úgyhogy aki a kastélyból akart templomba menni, az csak kinyitott egy ajtót és már ott volt a templomban. Ez volt a kastély és a templom között az ajtó.

Polgári iskolában

Pécelen volt egy polgári iskola, oda kerültem. Nem volt olyan, hogy én akarjak odajárni vagy valami, hanem apám elhatározta, hogy polgáriba fogok járni, énbelőlem ne legyen olyan más szolgája ember, mint ő, tanuljak és meglátom, hogy jobb lesz.

Négy osztályt elvégeztem, az ötödik, hatodik osztályt már mint polgárista jártam ki. Akkor laktam Ilonka néninél egyik évben, másik évben meg volt egy öregasszony. Mamáéknak a barátja volt, apának a barátja, a jó embere volt a családnak. Szabó néni. Csúnya öregasszony volt, hosszú szoknyás öregasszony, talán a boszorkányt erről mintázták meg, az arcát. Hajjajjajjaj jaj, de egy kacifántos öregasszony volt! Mikor jött hozzánk, mikor kiért Bagi-tanyára, egy olyan hegyről kellett lejönni, olyan dombról, elég nehezen húzták föl a lovak a kocsit, de azért nem volt az olyan nagy hegy. És akkor láttuk, az öregasszony jön, gyors léptekkel, hosszú szoknyában, jajj, gyün a ...azt úgy hívtuk, mindenki, gyerekek is, szüleim is, hogy Vén Bocskor. De nem úgy mondtuk, szépen, hanem parasztosan, hogy Vínbocskor. Hú, mindenki szaladt, ki erre, ki arra, rendbe tette magát, hogy gyütt a Vínbocskor, de mikor ott voltunk, akkor nem mondtuk ám neki, hanem hogy Szabó néni. Köszöntünk illedelmesen, csókolom, az öreg is köszönt: szerbusztok. Na megvattok még? Az se tudta barátságosan mondani! Igen, mondtuk, aztán odasorakoztunk és adott a kezeinkbe 2-3 fillért, nem tudom már, hát olyan 10 fillér körül kétfilléresekben, tele volt a köténye. A kezünkbe adta, megvolt a jutalom, aztán szétszaladtunk a tanyába, elszéledtünk, Szabó néni meg elintézte az ő dolgát.

Ehhöz a Szabó nénihöz kerültem a második esztendőben, a Hajnal utcába.

A péceli piacon

Míg Ilonka néninél laktam, onnan kiszaladtam a piacra, ahol apám árulta a szép nagy paprikákat, amit otthon termesztett. Az egész piac a csodájára járt. Én is ott lábatlankodtam körülötte, én is árultam. Szegény apám elnézte, ha olyan 10-20 fillért nem tettem a többi közé. Nem mind tettem el, esetleg a maradékot, a zsebbe csúsztattam. Sokszor még a 10-20 fillér egy pengőre is összejött. Az egy napszám volt már. Akkor az asszonyoknak 70-80 fillért, a felnőtt férfiaknak egy pengő 20-at fizettek aratásért, kaszálásért. Ha egy pengőt meg bírtam ugrasztani… még többet is meg bírtam volna, de én sem akartam túl szemtelen lenni. Abból egész héten eléltem mint kisdiák.

Piaci cukorkaárus

Árultak olyan 10-20 filléres cukorkákat öreg nénik[37] egy-két fillérért A boltos megmondta, Zsuzsi néném, menjen ki a piacra egy kis doboz cukorkával, oszt adja el. Ha eladja, kap érte két pengőt vagy hármat, abból magáé lehet 20 fillér. Megcsinálja? Meg! Így megosztoztak. Nyári időkben, ahogy megkezdődött, az öreg néni már ott állt. Állt vagy ült, egy három lábú asztalkán volt az áruja. Kedves arcú, szép öreg nénike volt. És amikor szaladtam hozzá, hogy 10 fillérért csokoládét, „no jönnek már az én kuncsaftjaim”! Kedvesen kiszolgált és akkor... hétköznap is, mert szerdán is volt egy kicsi, nem egy kicsi, jó nagy piac volt a maga idejében, volt ilyen árulóhely. Juli néni, vagy hogy hívták, volt az első, én a második. Még oda sem ért szegénykém, már segítettem is neki, vinni a kis asztalkáját meg sámlicskáját, és ő el is árulgatta azt a csokoládét, meg ami cukorkája volt. A piacon ilyesmit nem árultak, ilyen cukorkaféle nemigen volt ottan. A Juli nénin kívül más nemigen volt ott, és azért a neki ígért pénzét fölvette, így ő is kapott valamit, vehetett rajta, amit kaphatott érte, meg jól érezte magát, idejét is eltöltötte. Ilyen nénikéknek sok idejük volt, nagy munkákban nem vehettek részt, csak esetleg ilyesmikben. Már kapálásba meg házimunkákba sem fogták be őket, ahol volt megfelelő erő ezt a munkákat elvégezni. Ott is volt nekivaló munka. Ennek a néninek, akiről effektíve szó van, ennek a családja is olyan volt, hogy nem volt rászorulva, hogy a néni esetleg menjen kapálni.

Első polgárista

Amikor polgáriba kerültem, Szász tanár úr lett az osztályfőnököm.

Hát még ember nem fogott ki osztályfőnököt úgy, mint én ezt a Szász Gerőt. Már ahogy először találkoztunk, az is egy peches dolog volt. Hogy az Ilonka néninél laktam, az is olyan izgalomban

37 Háborús támogatások lehettek hadirokkantaknak, özvegyeknek.

volt, hogy iskolába megyek, bevásárolt a táskába mindenféle iskolaszert, addig vacakolt ott velem, míg elkéstem. Mikor észrevette, hogy már nyolc óra van, akkor jaj, hiszen már neked menni kell Feri! Most az a nagylány, aki az apácáktól elvitt oda lakni, ez a Mancika, ez vitt oda föl, az 18 éves lány lehetett. Szép lány volt, de nem lehetett olyan, mint a többi. Másképp állt a lába, meg az arca, meg minden, de azért szép, kedves lány volt. És akkor elvezetett oda, meg volt az is ijedve, még jobban, mint én. Melyik lehet az első osztály? Hát ott sok terem volt, meg sok épület, melyik lehet az első osztály? Szerencsére a Fogarasi Józsi jött ki. A Községház utca végén volt egy asztalosmester és ennek a fiacskája jött ki, beteges gyerek volt, cukorbeteg, meg is halt aztán 13 vagy 14 éves korában polgáriban. Csak az tűnt föl, a Józsika az udvaron. Várjatok, majd megnézem. És odament, benyitott minden további nélkül. Azt se bánta, ha meglássák, lássák vagy nem lássák, tölcsért csinált az arca elé, hogy belásson, igen, aszongya, ez az! Gyere akkor Ferike, odavezetett, kinyitotta az ajtót, engem beengedett, aztán becsukta mögöttem az ajtót. No Feri, most aztán mi lesz veled?

Hát, ottan volt három padsor. Kettesével ültek a gyerekek, hát hol üljek le, sehol sincs hely. Locsodban négy gyerek ült egy padban, itt meg csak kettő van, egyik felin is egy, a másik felin is egy, ottan közöttük nem lehetett átjárni, volt olyan építmény, amin állt a pad. Az tartotta ezt a két ülőhelyet. Micsinájjak? Mentem ott két-három lépést, majd rászóltam halkan a gyerekre: menj arrébb! Arrébb ment, én meg leültem. Majd lesz valami. Ott ketten szorongtunk. Az se mondott semmit, hogy nem jó helyen vagy, vagy valami, hanem akkor csak ültünk. Akkor írta a Szász Gerő az osztálynévsort a naplóba. Írta be, úgyhogy akkor tartott talán az elejin. Én észrevettem, ahogy kezdtem figyelni, hogy ABC szerint szólítja a gyerekeket. Gyűjjön az, akinek b betűvel kezdődik, akinek c betűvel kezdődik… akkor mindég öt-hat gyerek kiment, és akkor beírta, hogy hívnak? Így és így, beírta a nevét, az a helyire ment, a következő .. Én már izgalmamban úgy hallottam, hogy mikor a D betűnél tartott, hogy B-t mond. Hát én is kimentem. Ott is úgy helyezkedtem, hogy utoljára kerüljek.

A Bugyi név

Téged hogy hívnak? Bugyi Ferenc. Hoogy?! Bugyi Ferenc. Bugyi? Igen! Ú, de nagy szamár vagy! Na mondom, ez aztán jól fogad! Hogyhogy Bugyi?! Nem tudom, hát Bugyi. Végre rájött, hogy nagyon bele van bolondulva ebbe a kérdésbe meg a névbe, hogy már nem is tudott helyrejönni, végül megemberelte magát és akkor b betűvel? Bugyi? Mondom b betűvel, igen. És akkor fogta

magát, beírta oda a b betű mellé, nem a sorba, hanem az mellé kicsivel, hogy Bugyi Ferenc. Akkor aztán, no menj a helyedre! Kisért a tekintetével, hogy hova megyek. Már leülök oda. Ott ülsz? Utánam lépett. Igen! Gyere el onnan! Akkor vettem a táskám, mentem utána és akkor…a 3. sorba vitt oda hátra. Ottan még volt egy hely és oda ültetett. Asszem, hogy … nem tudom már, de talán 55-en voltunk elsősök. Egy kicsit soknak találom még most is, de úgy tűnik, hogy 55-en voltunk. És odaültem, és attól kezdve odajártam. Ott elfértem és elhelyezkedtem, berendezkedtem, odaültem.
Ezzel a Bugyival sok bajom volt. Ezen minden tanár, minden gyerek csodálkozott. Mikor kimentünk szünetben, körülfogott minden gyerek.

A nevem keservei

Méltatlankodtak, hogy engem Bugyi Ferencnek hívtak. Pécelen én voltam az első Bugyi, de mondjuk Sáptól, Sülytől lefelé, Kóka, Dány, meg azok a faluk meg még lejjebb, Nagykáta meg errefelé az mindennapos név volt, abszolút ismert név volt, nem csodálkozott azon senki, csak esetleg ha valaki errefelé vetődött valami okból kifolyólag. De nem sokat csodálkozhatott, mert ha méltatlankodott volna rajta, a vad kókaiak egykettőre agyonverték volna, vagy megpofozták volna. Csodálkoztak: Bugyi? Bugyi? Volt olyan gyerek, aki félrehívott, hogy te, Feri, mondd már el nekem, hogy milyen név ez? Hát, mondom, nem tudod? Olyan buta vagy, nem tudod? Egy rendes magyar név. Hát hogyhogy milyen név? Hát hogyhogy magyar név?! Rendes magyar név, hogy Bugyi?! Tudod te mi az a bugyi? Hát, mondom lényegében tudom, tudom, hogy engem Bugyinak hívnak. Hogy másképp mi az, mondtátok már, más is mondta, hogy a nőknek a gatyája. A Szász tanár az úgy megfertőzött engem, illetve ellenszenvet váltott ki a többi tanárokból én irányomban azért, hogy én Bugyi voltam. Nahát volt ottan egy némettanár, Ádám Zoltán. Cserkészparancsnok is volt, a polgáriban lévő cserkészek mikor olyan bizalmasan beszélgettek vele, Zoli bá-nak hívták. Az osztályban is. Nem tiltakozott, jó tanár volt, szerette a gyerekeket. Én jó voltam németből nála, nemcsak nála, odafigyeltem, jó előadási módja volt, és ott jól tanultam. Jó dolgozatokat is csináltam. Egyszer olyan rendkívüli jót csináltam, megdicsért, megsimogatott, azt mondja: minden rendben volna Ferikém, csak ne Bugyinak hívnának. Hát én is elérzékenyültem, mert én simogatást, jó szót én nem kaptam tanároktól egyáltalán. Csak a megszokottat. Ha jól feleltem, beírták a kettest, hármast, egyest, mikor milyent, de különösen nem verte a seggit a földhöz, hogy hűha! A Bugyi de jól felelt! És a megsimogatás váratlanul ért engem, el is érzékenyültem, rendben volna minden, Ferikém, a keresztnevemen is ritkán szólítottak, azt mondja az a baj, mért hívnak Bugyinak. Akkor

az egész osztály fölröhögött, én helyre mentem. Lassan a gyerekek is napirendre tértek fölötte, úgy szólítottak, hogy Bugyi.

Ókori!

Volt egy esernyőm, ilyen régi esernyő, kaptam otthonról, hogy ha esik az eső, olyan világos, zsömlebarna színű, nagy, bolond esernyő volt. Hát én elfogadtam, nem is méltatlankodtam rajta, de ezek a péceli gyerekek nem nagyon láttak még ilyen színű esernyőt. Ha én kinyitottam, megint nagy röhögés, körülálltak, hogy nézd már, nézd! Hát abból is valahogy kimásztam, meg elmúlt ez a nagy esernyőcsoda, és aztán kezdtek engem úgy hívni, hogy Ókori. A gyerekek mondták, hogy ókori esernyő ez, nem látjátok, milyen ókori? Akkor nagyot kiáltottak, hogy Ókori! Olyan szívesen hallgattam ezt, hogy Ókori, mert akkor sem azt kiáltják, hogy Bugyi! Úgy féltem, hogy a másik osztály is, nem messze voltak a lányok, aranyos, szép ruhába öltözött lányok, karonfogva sétáltak a szünidőben körbe-körbe ott az udvaron, mi meg vágtáztunk, ordítoztunk, mint a rossz csikók, és féltem, meghallják ezek a lányok, hogy Bugyi. (…), aki ezt a Bugyit a nyakamba akasztotta! Mikor valaki úgy hívott, hogy Ókori, de ha valaki nagyon hangosan kiáltotta, hogy Ó-ko-ri! – boldog voltam, hogy nem Bugyit kiált. Inkább Ókorit, mint Bugyit.

Végül jött a féléves osztályozás. Hát éppencsakhogy átmentem, két tantárgyból, már nem tudom, melyikből, bukásra álltam. Csillagos hármast adott a tanár. A csillagos az olyasmit jelentett, hogy éppenhogycsak nem négyes. Éppenhogycsak! Még meg is fenyegetett, hogy csak jóindulatból adtuk a csillagos hármast, hogy ne bukjál meg, de mostan szedd magad össze és tanulj, hogy ne kelljen ilyesmit csinálni – mondták a tanárok. Meg is fogadtam, össze is szedtem magam, de csak nem bírtam úgy magamévá tenni a polgárit, a tanulást. Ez a Szász Gerő olyan szar pali volt! Nem mindig az ő órájával kezdődött a napunk, de akkor is talált rá módot, alkalmat, hogy bejöjjön az osztályunkba. Aztán hármunkat, négyünket, aki neki unszimpatikus volt, végigvert. De nem mindig nádpálcával, hanem volt rendes igazi mogyorófa, igazi fegyelmezésnek szánt bot. Úgy, hogy bejött az osztályba, akkor Bugyisz! Az volt a ...Bugyisz! Esz betű! Bugyiszamár. Ez volt a … Bugyisz, Bezzegsz, Almasz, Bogisz, meg mit tudom én, még egy kettőt, hármat, de volt olyan, hogy csak engemet hívott ki. Az első padban olyan jó fogdmeg gyerekek voltak, megfogtak úgy, hogy meghajolhassak, a kabátom felhúzták, a kis, nyeszlett valagamra olyan ötöt, hatot ráhúzott ez a Szász Gerő. Hogy a ménkű vágjon a kezibe! De a többit is így végigverte. Többet nem szokott végigverni, mert elfáradt az a puha keze, az elpuhult teste.

No most, akkor amikor nyár volt, ott a Rákos pataknál, a malmon túl egy 100 méterre, ott képződött egy fürdőhely. A gyerekek kiugrálták a partját, kifürödték, a medre kiszélesedett, a part kisimult, és oda jártunk fürödni gyerekek. Mikor a strandon levet..nem a strandon, hanem a Rákos patakba levetkőztünk, májusban, már akkor szokott olyan idő lenni, levetkőztünk meztelenre, mind meg lehetett tudni, melyik volt a Szász Gerő osztályából való, olyan kék hurkák voltak a fenekünkön. Elég az hozzá, hogy nagy kínnal eltelt az esztendő. Félévben majdnem megbuktam, év végén meg átcsúsztam. Mert tandíjmentességet kaptam. Aztán az édesapám is bement egyszer-egyszer órára, illetve a szülői értekezletre bement és végighallgatta a szülői értekezletet, aztán … Egyszer történt olyan, hogy a Szász Gerő beszámolt az osztályáról, aztán mondta, hogy olyan pletykákat lehet hallani, hogy a tanárok kivételeznek a gyerekekkel osztályzások alkalmával. Hogy nem mindig úgy van, ahogy beírják, mert ennek ez az apja, az ezért, mert az az apja, kivételeket kap. Nehogy azt higgyék, hogy úgy van, mert mindenkit igazságosan osztályoznak. Na aztán mikor mondták, hogy hogy kivételeznek így is úgy is, akkor a fater mellett lévő szülő bekiáltott, mivelhogy úgy is van! Meghökkent rettentően, mert cselédember, azok hozzá voltak szokva az alázathoz, a nem visszaszóláshoz. De elszégyellte magát az apám, ahogy elmesélte, hogy mi történt. Azt mondja, hogy direkt azért mentem hozzá oda a végén, amikor már egy-egy szót váltottak a tanárral, kérdezték a gyereküket, hogy hogy tanulnak, hogy viselkedik, és akkor a tanár megmondta. Általában megmondták rendesen, de ez a Szász olyan gazember volt, énrám csak rosszat mondott. És akkor apám is kérdezett valamit, de hogy mit mondott, mit nem, azt apám nem mondta, csak azt, hogy azért mentem oda hozzá szólni, hogy a hangomat megismerje, nehogy azt higgye, hogy én mondtam minthogy úgy is van!

Amikor édesanyám elment egyszer, aztán mondta, hogy Bugyi Ferencről szeretnék tanár úr kérem érdeklődni. Bugyi? Bugyi? Hó, az nagy gazember! Szegény anyám sírva jött haza, majd a méreg megevett! Akkor már éppen kezdett kialakulni bennem a gyerekességből az a férfiasság, az a konokság. Olyan pipa lettem. Édesmama, elhiszi annak a piszkos gazembernek, hogy én olyan vagyok? Gazember? Úgy nézek én ki? Gazembernek? Az se úgy gondolta, mondom, legfeljebb azt mondhatta volna, hogy buta vagyok, vagy mit tudom én mit, nem gazember! Mért, nem igaz? Hát a tanár úr hazudik? Azt mondja. Te meg igazat mondasz? Pontosan úgy van, mondom, a tanár úr hazudik. Olyan szar ember, az mindig hazudik. De én sose mondtam tanárra vagy bárkire rosszat. Ilyesmit is hiába panaszkodtam volna, hogy a Szász Gerő ilyen, a Szász Gerő olyan! Azt nem hitte volna el egyik szülőm se, sőt! A tanyasiak se', senki se hitte volna el! Hanem ott volt egy

szakácsnő. A Bagi tanyán az úrnak a kastélyban szakácsnő. És annak volt Gödöllőről egy unokaöccse, a Király Bandi, kijött a Bagi tanyára kicsit a nagynénjéhez nyaralni. Ő egy évvel fölöttem járt. Mivel engem a Király is úgy ismert hogy Bugyi, de nem csúfolt ő sohase, vörös hajú, szeplős gyerek, nagy, bolond szeplők voltak az arcán, úgy jóképű gyerek volt, nagy, húsos gyerek volt, meg éntőlem jóval nagyobb, hát én se csúfoltam soha, megvoltunk egymással úgy, mint olyan másik osztályba járó diákok. Egyszer csak azt vettük észre, hogy ott van a Király Bandi a tanyában. Énvelem kezdett úgy haverkodni, énvelem tudott is beszélni, mert már falusi gyerek voltam, kicsit kitűntem a tanyasiak küzül, aztán hát énvelem haverkodott.

Egyszer eljött mihozzánk is, ott az ajtó előtt beszélgettünk, és kijött az anyukám. A mama, és úgy kezdte faggatni a Bandit. Hogy vagytok, mint vagytok, Ferikével szoktál beszélgetni, játszotok? Hát aztán ő megmondta, hogy Bugyi néni kérem, azt mondja, nemigen szoktam én a Ferikével, mert másik osztályba jár, és nemigen szoktunk beszélgetni, nem is igen ismertük egymást. Hanem hallottam hogy Bugyi, hát én is megnéztem magamnak, szimpatikus gyereknek tűnt, még sajnáltam is, hogy a többi csúfolja. A mama érdeklődött, hogy milyen gyerek, hát megmondta, ilyen meg olyan. És hogy tanul a Ferike, kérdezte. A gyerek hát így meg úgy. Hát, rosszul, panaszkodott a mama, majdnem megbukott, és azt mondja ahelyett, hogy megbánná, bocsánatot kérne, még a Szász tanár úrra fogja. Mintha a tanár úr hazudós lenne. Hát, azt mondja a Bandi, Bugyi néni, tessék elhinni, mert az egy utálatos, rossz, gonosz ember, mikor született, már akkor agyon kellett volna ütni[38]. S a mama csodálkozva elhitte. Bandi! Télleg igaz? A Ferike egyszer mondta, de nem hittem el, azt hittem, hogy ő csak rosszaságból mond rá rosszat. Jaj dehogy, az egész iskolában mindenki utálja, mindenki haragszik rá, és akkor a mama megbékélt velem.

Csak a második osztályba amikor kerültem, borzasztóan nem sikerült nekem az az osztály.

A félévi vizsgán négyből megbuktam. Azt a hétszázát neki! Hát azt a fater is látta, alá kellett íratni. Mi van veled? Hát aztán mondtam, hogy miért történt, most már nem emlékszem, miért történt. Hát azt mondja, ide figyelj! Ha nem tanulsz, baj lesz! Baj lesz, oszt milyen baj? Hát hogy elmész dolgozni, nem jársz iskolába. Mondom, idefigyeljen, apus! Ha megígéri, hogy jövőre nem járok iskolába, akkor nem bukok meg, átmegyek, de ha tovább kell járni, én meg fogok bukni. Aztán megyek dolgozni. Szívesen dolgozok én, arra teremtett engem az Isten, nem iskolába járni. Különösen, ahol rossz tanár van! Jól van, ha nem buksz meg, akkor jövőre nem mész iskolába, ha megbuksz, akkor se, de azért ne bukjál meg! Becsülettel vizsgázzál le, és akkor, 12, 13 éves voltam,

38 Apám felnőttkori szavajárása. Ilyen felnőttkorára is megmaradó indulati véleményt keveset találtam az elbeszélésében.

dolgozol még itthon két évig a gazdaságban, utána elmész, keresünk valami jó állást inasnak. A helyzet az volt, hogy én akkor jól rákapcsoltam. Nem kellett olyan nagyon rákapcsolni, hiszen ha az ember odafigyelt az iskolában, mikor magyaráztak, ha többet nem is tanulta a leckét, amit föladtak, akkor is úgy hármasra tudott felelni. Ha odafigyelt, még többre is, kettesre vagy egyesre tudott felelni, de ott se nagyon figyeltem, meg nem is tanultam, akkor jól jött össze az eredmény. De aztán mikor apám mondta, akkor kicsit ráhajtottam, szépen átmentem.

A kiadott vadászterület

Volt egy nagy vadászterület a Korona-erdő mellett. Annak egy olyan kilométeres része az egy erdő mellett húzódott el, ahol vaddisznók meg szarvasok, meg ilyen nagyvadak is voltak. Meg sok fácán. A Burján gazda abba az egy kilométerbe mindig kukoricát ültetett, ahányszor csak lehetett, legalább 4 évig egymás után tudott ültetni, meg azt a táblát olyan jól ellátta trágyával, hogy az bírta a sok kukoricát. Arra mentek ki aztán a vadak. Ott tudtak jól lőni. Még szegény apám is, pedig az nem nagyon tudott lőni, mert a fácánt azt nem találta el, de vaddisznót lőtt ötöt-hatot. Baki Imre halála után aztán azt a 360 holdat kiadták vadászatra úri embereknek, akik mást nem csináltak, csak vadásztak. Ha vaddisznókat lőttek, akkor feles volt, valami ilyesmi. Például volt ottan kórházigazgató meg rádióbemondó, akkor kezdődött a rádió.

Rádió a tanyán

Még nekünk is csak olyan izé volt, olyan kristályos. Egy kis tűvel kellett a kristályon megkeresni azt a pontot hajszáltű segítségével. A hajszáltű be volt fogva egy fogóba, illetve egy kis szerkentyűbe. Fogta az ember azt a kis fogót, olyan volt, mint egy ceruza, ceruzánál kisebb, olyan gömbölyű, és annak a végére volt erősítve egy hajszáldrót, és azt a hajszáldrótot kellett azon a kristályon húzgálni, hogy megtalálja azt a pontot, amire reagál. Lehetett is vele. Fülhallgatóval hallgattuk. Három pár volt, szétvettük, úgy egy hallgatón ketten hallgattuk. Az nem sokáig volt nekünk, egy- két évig, aztán jött a detektoros rádió, majd később aztán a hangos rádió, mindenre talált megoldást ez a magyar ember. Nahát kiadták egy izének is, egy kórházigazgatónak ezt a vadászterületet.

Kórházigazgató

A kórház gazdája megkérdezte a Maricától vagy valakitől, hogy hát van-e itten fiú, aki őneki segédkezne. Van hát, ügyesebb, mint mink vagyunk[39]. Tényleg? Tényleg. Kellene nekem, aki kihozza. Kihozza? Biztos kiviszi. A Marica kiállt a tanya közepére: Ferike! Valahol meghallottam, még a hangja is olyan úrias volt, nem csak a modora. A hangja másképp kiáltott, mintha parasztasszony kiáltott volna. Akárhol voltam, meghallottam: tessék, nagyságos asszony! Gyere ide kisfiam, gyere ide! Nahát nézze, itt a Ferike, nyújtotta a kezit a kórházigazgató, aszonta: doktor Brancs[40] vagyok. Aszongya hogy… bemutatkozott, aszongya, ezt meg ezt akarok csinálni, hát hogy segítek-e. Most lesz nyári szezon, nem kell nagy segítség, csak vizet köll vinni minden alkalommal, ivóvizet, meg ezt-azt. Hogyne, én is ráérek nagyságos úr, mondom, én is ráérek.
Nahát ezt a két párt szolgáltam én ki.

Vadászkunyhó építése

A vadászterület szép, vadregényes táj volt. A Korona-erdőtől lehetett 5-600 méterre, mert a Korona-erdő húzódott É–D irányba, a földdel úgy párhuzamosan, és a kunyhót, ez a kórházigazgató, kórháztulajdonos volt, azért volt igazgató, ez meg merőlegesen rá a Korona-erdőre, nyugati irányba, egy olyan kilométerre lehetett az erdőtől, egy völgybe építtette. Nem olyan nagy völgybe, csak olyan lankás kis oldalba egy nagyon frankó izét csináltatott ahhoz értő emberekkel. Szépen megcsinálták, úgy, hogy két emeletes ágy volt benne egymás fölött, frankón összeácsolva, olyan élőfákat vágtak ki, aztán alul legalább egy-egy méter föld volt rajta, a tetején meg nem volt több olyan 30-40 centinél, de olyan gyeptéglával volt kirakva. Nagyon szépen meg volt csinálva. Irtó aranyos. Télen is lehetett volna benne lakni. Lehetett is, mert volt benne egy izé, egy kéménycső kidugva, és ahhoz lehetett tenni egy olyan gömbölyű kályhát. Vagy valamilyen kályhát. Meg is csinálták, ez a doktor úgy is csinálta, hogy majd ő télen kijön, aztán vadászik vaddisznóra. Meg ilyesmire. De hát nem lett ebből semmi, mert ott, ahol ember lakik, nagy szaga van, a vadak érzik, oda nem mennek. Annak több esze van azért, mint az embernek!

Vízhordás a vadásznak

Na ez a doktor engem magához kéretett, és megmondta, hogy hordok-e neki vizet ki. Két kannával minden nap, 20 liter az körülbelül, meg mennyiért hordom. Mondom hordok én vizet, doktor úr

39 Ebben apám felnőttkori véleményét vélem gyerekkori önmagáról.
40 Brancs egy különleges viselkedésű summás legény volt az aratócsoportban.

kérem, annyiért, amennyit a doktor úr ad, annyiért hordok. Hát aszongya, 1 pengő elég lesz? Persze, elég, igen, azért hozok. Egy pengő, az egy felnőtt napszám. Ha én mentem napszámba lovat vezetni, akkor kaptam 60 fillért, de ha édesanyám ment kapálni, az már kapott egy pengőt. Ha apám ment kaszálni, ment volna, az egy húszat kapott volna. De a nap nem úgy értendő, hogy 8 órát, mint mostan divat, hanem napkeltétől napnyugtáig. Marha egy hosszú nap volt. Volt nyári időkbe, hogy hosszabb volt, de aratók addig dolgoztak, míg láttak. Volt, hogy 20 órát dolgoztak egy nap. Kicsit ledőltek, mikor besötétedett, ledőltek ezek ott a tarlóra, és akkor már három órakor keltek föl. Újra. Hát borzasztó izé volt. 11-kor feküdtek le. És akkor .. ennek a doktornak ki is hordtam a vizet. Az körülbelül volt 4-5 km. Egy vácskával, olyan rúdfélén, rá volt akasztva két kanna, azt a vállamra vettem oszt ballgtam. Mert olyan hosszú kannák voltak, úri vizesedény, mert azt csak fölnőtt ember tudta kezibe vinni, mert olyan hosszú volt. Nem olyan, mint a rendes vizesvödör, hanem hosszúkás. Evvel a vácskával kihordtam én! A izét… hát egy óra alatt kiértem 4-5 kilométerre. Jó, príma vizet vittem az öregnek, akkor jó meg voltam izzadva, akkor egy izét bögrével öntött a kezembe, avval megmostam az arcom, meg úgy a nyakam, aztán egy másik vödörrel meg ráöntött a fejemre, úgy le voltam hajulva és úgy a fejemre ráöntötte, úgy leöblítette. Mert olyan piszkos víz volt, de bennem volt olyan tisztaságérzet, hogy azt úgy leöblítette.

Nahát most már lassan vége lesz, sietek befejezni ezt a témát, aztán több izét nem mondok én rá. Van még itt négy kazettám, azt alkalmanként elhasználom, ha nem jut eszembe valami jó sztori.

Szarvasfotózás

Na, elég az hozzá, hogy egyszer rábeszélt, nem kellett olyan különösképpen rábeszélni, hogy menjek ki vele lesbe. Le akart fényképezni vad állatot. Hát nem tigrist vagy oroszlánt, hanem vad állatot, ami erdőből jön ki, vaddisznót vagy szarvast akart ő, az volt a leghőbb álma. Én meg fogjam a kutyát. Mert ha otthon hagyjuk, akkor ugat, ha visszük, akkor meg zajt csap. Vigyázzak rá, hogy ne zörögjön. Hát le is ültem ott kívül, három-négy méterre a gödörtől arrébb húzódtam és ezt a kutyát fogtam. Nem volt egy idomított, nem tudta, hogy őneki hallgatni kell, csak ahogy én mormogtam, hogy hallgass, meg maradj csöndben, azért úgy iparkodott. Nahát egyszer kijött egy izé. Olyan tizenhárom, tizennégy agancsos szarvas. Csak azt hallottam, hogy psz, psz, piszeg nekem az orvos, hogy... és akkor volt egy szíj a kutyának, azt a pofájára csavartam, oszt fogtam, meg is fogtam a bal kezemmel, a jobbal meg simogattam, dédelgettem, csitítgattam. Egyszer csak fölgyúccsa a reflektort, volt neki egy olyan hatalmas reflektora, még egy kilométerre is elsugározta

volna a fényt. Ilyen akumlátorszerű, izé, lámpa volt neki. Meggyújtotta a lámpát, a szarvas úgy állt, mint a szobor! Néztem én is elbűvölve, elcsodálkozva, Atyaúristen! Nincs olyan festő, aki olyan gyönyörűszép szarvast tudott volna festeni. Állt ott vigyázzba, büszkén, mintha a Csodaszarvas volna. Amit Árpád fiai zavargásztak. Vagy a izék… na mindegy! Nem jut eszembe. És akkor lefényképezte. Volt neki olyan vakus fényképezőgépe, egy nagyot lobban, az meg volt frankón csinálva, az jó fényképező gép volt. Láttam is a fényképet, olyan volt, mintha le lett volna festve! Jaj de boldog volt az öreg! Majd megmutatom neked Ferkó, majd meglátod fiam, milyen fajin, van énnekem ilyen meg ilyen fényképész haverom, majd csinál az fényképet. Hát még ilyet! Ez volt a szívem álma, vágya, hogy így egy szarvast lefényképezzek. Hát az örült, én is örültem, még ivott is pálinkát, talán nekem is adott, nem tudom már, biztos nem, de tudom, hogy valami szart ott nyalogatott, meg nagyon örült, nagyon boldog volt. Magyarázta a izének, Burján bácsi, ha látta volna! Úgye Ferkó, ugye mekkorát fényképeztünk, ugye így, ugye úgy! És akkor a gazda bácsi is gratulált, örült. Aztán mondta: Burján bácsai! Most már van öt puskám! A Burján bácsinak csak egy rossz puskája volt. Körülbelül olyan… ezeknek a kocavadászoknak volt olyan puskája, a legdrágább. Hogyha volt, mondjuk csak egy autót izélek, mondok, ezt a Trabantot, meg aztat, aki másfél milliót ígért a becsületes megtalálónak, mikor ellopták, na ilyenfajta különbség volt **a** tanyasi életben a Burján bácsi izéje meg az izé között is. A doktor úré között. De azért jó volt, tudod, mert irtó nagy tekintélye volt a Burján gazdának ott.

Félkommención[41]

Az iskolába hogy nem mentem, édesapám beadott a tanyába dolgozni. Leszerződött ott engem félkommenciós cselédnek. Pontosan felét kaptam, mint az átlagos cselédember. Hát aztán hol mit kellett csinálni, ahol hiányzott valami. Nagyon kis gyerek voltam, elmaradott, satnya gyerek, nem is tudom, hogy tudtam olyan girhes, göthös...lemaradni a többitől. Amikor 15 éves koromban elmentem inasnak, akkor voltam 44 kiló.

Gazda bácsi

Mikor kitavaszodott, akkor kezdtem már kijárni a kocsisokkal. Vetettünk árpát, kukoricát, ezt-azt, amerre a lovak vezettek. Vetőgéppel is vetettem, kapáláskor is vezettem a lovat. Egyre nagyobb voltam, egyre ügyesebb. Nagyon vágtam ezt a témát, ezt a gazdasági témát, hát a Burján bácsi volt a gazdaságvezető, egy ellőtt lábú katonagyerek volt ő szegény.

41 Konvenció

A combját a farában lőtték neki el, a combcsontját, sántított. Erősen sántított az egyik lábára. Az asszonyokkal szeretett mindig huncutkodni, és megtapogattatta, hogy nézzék meg, hol ment be a golyó, meg hol jött ki. Hát vagy elől ment be, és hátul jött ki, vagy hátul ment be és elöl jött ki, és ő avval dicsekedett, hogy őneki a pöcsit ellőtték a háborúban. Dehogy lőtték gazda bácsi, ne beszéljen, mondták neki az asszonyok meg a nagylányok, hogy lőtték volna el! Van fia, három fia is! Ettől biztos volt! Nem hiszed? Nem hiszed? Gyere ide, nézd meg, és akkor a kijövetelhöz, a combjához belülre, ahol a sebhely volt valószínű, és a lány úgy csodálkozott, vagy a nő, amelyik tapogatta, őneki meg tetszett a játék, és hát elhitték neki.

Nyári munka

Még két lányt fogadtak, napszámoslányt, a Burján Marist meg a Gyurics Ilonát[42], meg engem és így hárman kapáltunk. Azt a rengeteg sok földet hárman kapáltuk be. Már úgy, hogy lóval beekézték, az eke után kimaradt sort, mondjuk úgy 20-30 centikre, amit nem kapált be, azt kapáltuk. Az olyan gyorsan ment, mint ha az ember gyalogolt volna, annyira haladt avval a kapálással. Úgyhogy volt ottan vagy 100 hold kukorica, azt a 100 hold kukoricát mink kapáltuk be. Hárman. Első kapálás, második kapálás, mire az első kapálással végeztünk, akkorára már kellett újra ekekapázni a földet, nagyon megnőtt. Mikor először kapáltuk, volt csak olyan 10 centis, 5-10 centis, mikor másodszor kapáltuk, 70-80 centis. Már az ember a lába közé se vehette a növényt, mikor haladt a kapálással. Mikor kapáltak, úgy a lába közé vette a kukoricát, de oldalról kellett kapálni a sort, úgy haladt. Azt is tudtuk, ügyesek voltunk, azt is tudtuk csinálni rendesen. De nagyon-nagyon kis, vézna gyerek voltam, apám csinált egy új kapát. Vett egy új kapát, volt általában 100-as kapa, az volt a legnagyobb, lehetett olyan 30 centi is talán. Azt rátették egy nyélre, az volt másfél kiló is, ahogy emelgette az ember azt a másfél kilót, állandóan emelgette. Az enyim meg kisebbre volt csinálva, ügyesebb volt, az lehetett egy kiló. Nyelivel együtt.

Cselédkanász

Első évben, nyáron, akkor voltam kanász. Cselédkanász, a cselédek disznóira vigyáztam. Hát az jó volt. Szereztem egy kiskutyát, az nem izékutya volt, pásztorkutya, ilyen Buksi vagy mi az isten, ilyen pulikutya, nem ilyen volt, hanem csak egy rendes, korcs vadászkutya. Vizslakutya volt. Nőstény is volt ráadásul, hát amilyent apám tudott kapni, olyan volt, ő nem nézte, hogy nőstény vagy bak, mert ha bak lett volna, másképp alakult volna annak az élete valamennyire. Nohát az a

42 A gazda bácsi unokahúgai a Patai tanyáról.

kiskutya fölnőtt, aztán már jó kezdett lenni, okos kutya volt rettentően. Azt is megtanulta, hogy kell a disznókat elhajtani. Vagy megértette a .. ha távolba mutattam, hogy eredj csak, hát volt olyan kilométerre tőlem az a disznó, akit mutattam, és arra nézett és meglátta. Mondtam eredj! Hajtsd vissza! Odahúzott, belekapott a valagába a disznónak, a disznó meg tudta is hogy mért van, szaladt vissza. Végül hasznát vettem a kutyának. Feküdtem a hűvösben, vagy valami, a disznók szétszéledtek, vagy erre-arra csavarogtak, szóltam neki, hogy eredj csak! Megnevezve a kutyát, hogy eredj! Eredj! Hajtsd össze őket! Olyan szépen ment! Csinált egy félkört, jött vissza, a farkát csóválta, megdicsértem, jól van. Na akkor voltam cselédkanász, télen is egy-két hónapig vagy hétig, de újév után igen, fogadott az uraság föl kanásznak való embert, és akkor én kikerültem illetve visszakerültem a csoportba a cselédek közé. És akkor volt egy kanász, azt hiszem Juhász bácsinak hívták, öregember volt, volt neki két fia, egyik Pesten volt ilyen bicskanyitogató, a másik meg beteg volt. A Jancsi beteg volt, a Pista meg Pesten volt alkalmi munkás, ilyen pénz nélküli, vagány gyerek. Az lett a kanász.

Télen a tehenészetben voltam, mikor kitavaszodott, akkor kezdtem már kijárni a kocsisokkal. Vetettünk árpát, kukoricát, ezt-azt, amerre a lovak vezettek. Vetőgéppel is vezettem, kapáláskor is vezettem a lovat. Egyre nagyobb voltam, egyre ügyesebb voltam. Nagyon vágtam ezt a témát, ezt a gazdasági témát.

Robinak hívták az én kutyámat, most már tudom. A Robinak lett akkor nagyon jó sora, mert hát én bolondja voltam a kutyának, és télen, ahogy hordtuk be a marharépát, tél, őszkor, már jó hideg volt, már fagyott a föld, a répa be volt takarva répalevéllel meg evvel-avval addig, amíg be nem hordta mindenki az övét. Harmados[43] répák voltak, úgy, hogy lett egy jó kocsi répa nekünk, vagy talán több is. Azt akkor már mindenki kiszedte, le volt takarva, az uraság kiválasztotta az övét, és mindenki a sajátját oda vitte, ahova akarta. Rendes helyre. Akinek nem volt gödör, krumplis gödör, hogy belefért volna, az leföldelte. Összerakta rakásba, leföldelte és akkor onnan babrálta, használta. De az nem volt egészséges dolog, mert vagy megfagyott, vagy mit tudom én mi lett vele. A krumplisgödör az jó volt, abba beledobálta, ha kellett, akkor az ember hozott föl egyet-kettőt, disznóknak összevágták, nagyjából megfőzték, moslékba beletették, a disznók szerették, de nekünk volt tehén is. Soknak volt tehén is. A répa a tehénnek volt. Összevágtuk izére, késsel minél apróbba egy olyan kosárkával, tett rá mama korpát, és akkor ez volt az abrak a tehénnek. Eléje tettük az abrakot, utána kukoricaszárat, ha volt széna, nem mindenkinek, soknak nem volt, legtöbbnek nem

43 Takarmányrépa. A tulajdonosé két rész, a munkásé egy rész.

volt, akkor aztat, utána kukoricaszárat dobtunk elé, az volt sok, és aztat lerágta. Lerágta róla a leveleket, a hegyit a kalásszal, nagyon kevés volt abban a vitamin, de hogyha kapta ezt a takarmányt, ezt a répát meg az abrakot, meg ezt-azt, azért adott tejet. Abból volt egy pár fillér, lehetett látni egy pár fillért belőle. Tejeskocsis hordta be az izébe, a faluba valakinek, hát mink a Zingerhez hordtuk, a sápi zsidó fűszeresnek, és onnan kaptuk a pénzt.

Nem gyereknek való munkák

Úgy eléggé olyan talpraesett gyerek lehettem én, mert egész nagy dolgokat bíztak rám, de azért úgy megbirkóztam vele. Mivel én fölösleges ember voltam, rám kerültek olyan dolgok is, amik nem gyereknek valók. Pl. négy ökör volt egy embernek. Azt hiszem, három béres volt ottan, és egy hiányzott. Akkor nekem adtak négy ökröt. Hát az … végeredményben el is bírtam velük, tudtam velük beszélni, szót is fogadtak, aranyosak voltak szegénykék, de a járommal voltam bajban. Azt a jármot a nyakába tenni! Szegény olyan okos volt, hát lehajtotta ő a fejit, hát úgy csináltam, hogy… olyan nehéz volt a járom avval az izével együtt, a vontató rúddal, tézslának hívták, olyan nehéz volt, hogy nem bírtam fölemelni annyira, hogy az ökörnek a nyakába kerüljön. Úgy iparkodtam megoldani, hogy először az egyik felit emeltem föl, az ökörnek rátettem a nyakára, akkor próbáltam a másik felit fölemelni, ami rettentő nehezen ment. A nagy, buta fejit próbálta odatenni, de az nem fürge jószág, volt, hogy lecsúszott újra. Mikor már rajta volt a nyakán, akkor már könnyű volt, akkor a nehezén már túl voltam, a járomszöget beszúrtam a megfelelő helyre, akkor nem bírta kivenni belőle a nyakát. Nem is akarta.

Nagyon nagyon nagy kínom volt, az emberek meg nem segítettek. Két ember volt, egyszer-egyszer megsajnáltak, hát én tegyem föl? Én fogjam be neki az ökröt? Hát, aszongya, fogadjanak rendes embert, ne gyereket küldjenek ide! Úgyhogy aztán én kínlódtam. Odaszóltam, Laci bácsi, gyűjjön má, az Isten áldja meg, nem lássa hogy kínlódok? Hát megyek én fiam, de azért engem nem fizetnek! Mér nem adnak ide rendes embert? Azért nem adnak rendes embert, mert nincsen nekik, hát nem lássák be a kínomat? Olyan nagy dolog az segíteni? Leizéltem mérgemben, mert olyan nagyon el voltam keseredve, meg undorodva ilyen hülye felfogástól, aztán így letoltam őket. Nem szégyellik magukat, lássák az ember kínját, aztán mé’ nem adnak rendes embert? Mé’ nem adnak, azé’, mer’ nincs, azt a’ eere-aara maguknak, mondom. Megmorogtam, szégyellhetnék magukat. Aztán pl. amikor trágyát hordtunk. Amit egy ember fölvett a vasvillára, egyszerre föltette a kocsira, azt én kétszerre, háromszorra tettem föl, mert nem bírtam, és akárhogy iparkodtam. Akárhogy

siettem, nem bírtam akkorára megrakni a szekeret, mire ők. És aztán nem vártak, ők szépen, lassan megpakoltak, készen vagy? Készen vagy? No gyerünk, isten veled! Hát nekem meg amennyi volt rajta, annyival indultam De iparkodtam vóna, hogy nehogy megszóljanak, hogy én csak ennyit viszek. No mostan kiértünk arra a darab fődre, amit trágyáztunk. Aztat úgy köllött, hogy minden szekér egy sor. Például körülbelül egymástul 10 lépésre voltak a sorok, a sorközti távolság rakások között olyan 7-8. Hát mondjuk 8-10 rakást izétek az emberek. Hát nekem is annyit kellett hozni, mert akkor hiányzott. Akkor fölbomlott a szimmetria. Hát én meg úgy oldattam meg, nem sikerült annyit, én meg kisebb rakásokat csináltam. De annyinak köllött lenni, hogy el ne maradjak a többitül. Szóval azért megoldottam. Délben, amikor volt pihenő, akkor én a pihenőben megraktam a szekeremet rendesen. Jól megraktam és akkor kiértünk, és akkor annyi rakás lett, mint az övéké. Annyi trágyát vittünk ki. Aztán ez meg lett oldva. Aztat már rábeszéltem[44], hogy egyszer ott is aludtam, aztán hogy telt el az éjszaka.

Éjszaka az istállóban

Úgy volt a szokás, három béres volt, hogy minden héten egy aludt az istállóban. Hát én akkor lehettem 14 éves, 13-dikból 14-be, kis, süldő gyerekecske. Esetleg 30 kiló ha voltam. 35. Mindig mondta Oravecz bácsi a másik béresnek, de nekem szólt, meg nekem is mondta néha, hogy az úgy lenne illő, Ferikém, hogy minden harmadik héten te aludnál az istállóban. Ezek a felnőtt emberek szívesebben aludtak az asszony segge mellett, mint az istállóban a jászolban vagy a földön. De ha kellett, akkor ott aludt azért, minden további nélkül, mikor elszegődött erre a munkára, akkor arra is esküt tett, bár az esküt csakúgy mondom, nem tett esküt egyik se, hát megállapodást kötöttek, akkor tudta, hogy neki mindig az istállóban kell aludni, ha rákerül a sor. De ha ketten vannak a béresek, akkor minden második héten rákerül. Egyszer beszélgetés közben mondtam én, Burján Pista bácsi volt (*ott*), meg az Oravecz bácsi. Mondom: Pista bátyám! Hát én vagyok a harmadik béres. Igaz, hogy gyerek vagyok, de, mondom, és szívesen aludnék minden harmadik héten az istállóban. Ne beszélj már, csak gyerek vagy te! Hát én csak gyerek vagyok, de én szívesen alszok kint az istállóban, mikor rám kerül a sor. Hát oszt mikor rám került a sor, akkor aludtam. Egy jászol volt középen, meg egy-egy jászol a két szélén. Az ökrök fejjel voltak falnak fordulva, ott volt egy jászol. A másik szélén ugyanúgy. Középen meg volt egy szélesebb jászol, ottan meg egyik felin is voltak ökrök, meg a másik felin is.

44 T.i. a magnóra.

Egyik felin volt négy ökör, a másikon négy, akkor a falnál ott is volt négy ökör, meg a másik falnál másik négy ökör volt. Az én ökröm, a Daru meg a Nyalka az középső helyen feküdt, a Daru az feküdt a szélin, ottan még elfért volna egy ökör. A Daru az szép, nagy barna ökör volt, félig magyar ökör, félig piros-tarka. De nagyobb teste volt, mint a tehénnek sokkal, lehetett olyan nyolc mázsa. Odafeküdtem én a Daru mellé. Egy hétig mentem, akkor a következő, aztán a harmadik, aztán megint rám került a sor, megint én.

No és egyszer, hallottam, mikor ezek a cseléd-emberek esténként összejöttek, még nem feküdtek le, különösen őszi, téli estéken és beszélgettek. Aztán mondták, hogy valamelyik tanyán, ilyen kis tanyán, nem ilyen nagy tanyán, mint a Bagi-tanyán, hanem olyan kis tanyán, ahol egy paraszt volt csak, és annak a ökre, vagy a lova, tehene istállóban volt, nem aludt vele senki, és este a izé becsukta az ajtót, ott volt kutya, az volt az éjjeli szolgálatban és a gazda meg bent aludt a családjával a házban. Egyszer télen úgy történt, hogy reggel a gazda kimegy, hát nincsenek meg az ökrök. Elment az ökörnyomon egészen addig, amíg az ökörnyom tartott, mikor rátért a járott útra, mikor az ökörnek a nyoma nem látszódott ki, akkor elveszett a nyom. Azt se tudták, jobbra ment vagy balra, nem találták meg az ökröket soha. És hát ezt mesélték, megjegyződött az agyamban, hogy hát énnekem vigyázni köll, mert előfordulhat az is, hogy ide jön valaki lopni. No de egyik végén volt a lóistálló a tanyának. A másik végén meg a svajceraj, a tehénistálló. Középen meg volt az ököristálló.

Az ökör emésztése

Hát egyszer az egyik ökör nem bírt kérődzni. Megállt valahogy a kérődzése, toll került a takarmányába vagy valami más, nem bírt kérődzni, és amikor akart kérődzni, nyögve erőltette föl a kérődzést. Aki nem tudja, mi az a kérődzés, az, hogy a kérődző állat először lelegeli a füvet, nagyjából összecsócsálja, lenyeli, az megy a százrétűbe, a pacalba, százrétű gyomorba megy és az ott gyűjti. Gyűjti ezt az összerágott, félig összecsócsált takarmányt, ez ment a gyomorba, a pacalba, akkor aztán, mikor lefeküdt, vagy volt ideje, éjjel pihent, akkor fölbüfögte újra a szájába, ott jól összerágta, akkor lenyelte, akkor ment olyan helyre, a százrétűbe meg a gyomorba, összeőrölte rendesen, akkor kezdődött meg az emésztési folyamat. Szóval érdekes dolog ez a szarvasmarhánál, a birkánál, juhnál meg a vadállatoknál is, őz, szarvas meg ilyenek. Na és akkor lefeküdtünk este, el szoktam aludni nyugodtan éjjel, ha csak valami nem történik, mert ha valami történt, nagyobb zaj volt a megszokottnál, akkor fölébredtem.

Harc az ökörtolvajjal

Annak az állatnak, szegény állattársának, amelyik feküdt volna nyugodtan, és nem tud védekezni, meg van kötve, nekifordult és elkezdte a szarvával ölni, gyilkolni. Az meg rémületében, hogy nem tud védekezni vagy elszaladni, elkezdett hangosan bőgni. Úgyhogy aki aludt, akármilyen mélyen aludt, az fölébredt, mert akkorát bőgött az a tehén, vagy ökör, hogy aki a tehénistállóban aludt, fölébredt rá. Ha fölébredt, akkor elkiáltotta magát, akkor a tehén megszűnt a másikat bántani, akkor már rendesen állt, mintha mise történt volna. No akkor az ember kiment, jól megszidta, kettőt-hármat odahúzott a tehénnek vagy az ökörnek: nem szégyelled magad? A megkötözött állatot bántani? Te ilyen, te olyan, ilyen szar ökör, vagy ilyen ganéj tehén vagy ez meg az… megkötötte az ember, az izét megsimogatta, azt, amelyiket verték, meg ahhoz is szólt egy-két szót, ezt meg megsimogatta, aztán visszafeküdt aludni. Nahát, amikor ez az eset történt énnekem, hát erre a nagy nyögésre én is fölébredtem egyszer. De olyan tisztán hallottam, kitisztult az agyam, az értelmem, mindenem, atyaúristen! Valaki azt mondja, hogy ne! Ne! Azt úgy tanítottak minket, hogyha bemegyünk az állathoz, állatok közé vagy mellé, vagy oda akarunk állni, akkor szóljunk neki, lehetőleg az ember az állatnak a nevét mondta: Nyalka! Vagy Daru! Vagy ha nem a nevét mondta a tehénállatnak, akkor odaszólt, hogy Ne! Akkor az állat odafigyelt és akkor az ember bemehetett nyugodtan, nem történt semmi. De ha az állat el volt foglalva... evéssel, nem figyelt oda, csak azt vette észre, mikor az ember mellette van már, különösen ha szólt, vagy megfogta, akkor úgy megijedt, hogy akkorát rúgott vagy döfött, vagy amit tudott, hogyha az embert elérte, akkor baj volt. Így az ember hozzá volt szokva már kiskorától, hogy akár be volt fogva, akár nem, ha az ember mellé ért, akkor mindig szólt neki. Vagy a nevit mondta, vagy mást mondott, és akkor megfoghatta nyugodtan, nem bántotta, sohase bántotta ilyen igavonó állat, meg más se. Előfordult egyszer-egyszer a huszároknál, hogy volt harapós ló, harapós az volt, de rúgós az nem volt soha.

Hát nyögött a tehén, öh, öh, öh, de én nem azt hallottam, hogy így nyög, hanem mintha azt mondta volna valaki, hogy ne! Ne! Ne! Nem hangosan mondta, hanem súgva: ne! Ne! De még ez se így történt, hanem egyszer, amikor mondta, hogy ne! Ne! Én már azt képzeltem, hogy a betörő, a tolvaj a farától megy befelé a.. de korom sötét volt, megy befelé az ökrök közé. Úristen! Akkor megcsörrent az egyik lánc. Azalatt azt értettem, hogy megfogta a tolvaj az egyik láncot, és akkor elengedte. Akkor vezette kifelé az ökröt. Hát… egyszer csak megcsörren az ajtó. Hallottam, hogy az ajtó megcsörren. Kinyissa a kilincset, olyan húzós kilincs volt, kihúzta, olyan nyikorgós ajtó volt, kicsit az ajtónyílás zaját mindenki tudta ezer közül megismerni, és akkor kinyílt az ajtó, aztán… na

mondom, ha elhalad egy kicsit, kis darabon, fölkapom a lábomra a bakancsot oszt leszaladok a tanyába, voltak a házak olyan 100 méterre, leszaladok a tanyába, fölébresztem az embereket és akkor vasvillával utánuk megyünk. Vasvillával. Hát az ökör nem tud szaladni, az nem megy gyorsabban, csak ha hátulról veri valaki a fenekit, az akkor se megy gyorsabban. Szaladni akkor se bír. Hát elszaladna egy kilométert is az ő módján, a maga módján, de gyors ütemre nemigen lehet sarkallni az ökröt azért. Én a kis gyerekagyammal mondom, kimegyek és szólok. Majd jön az Oravec Pista bácsi, majd ad ennek a gazembernek, meg én is! De oda volt készítve énmellém a vasvilla. Hogyha valami baj van, énnekem a kezem ügyibe legyen vasvilla, hogy tudjak én mindjárt védekezni. Hát becsukódott az ajtó, hanem egyszer hallom ám, hogy valaki veszi ki a zsebibül a gyufát. Ó, azt a hétszentségit! Hát ez meg mi? Az nem teccott a képbe, már a gyufakivétel, mert már akkor nem szabad lett volna istállóban embernek lenni, tolvajnak, kiizéli a gyufát, veszi ki, csiszogtassa a gyufát a skatulya oldalán, csiszolja, hogy meggyújtsa, én már akkor fölültem, fölálltam, kezembe volt a vasvilla szúrásra! Hát az Oravecz bácsi éntőlem állt olyan 4-5 méterre! Az ökröm faránál az ajtónál, én meg az ökröknek emez felén, a fekvőhelyén. Nagy ordítással előrevetem magam, szúrásra a vasvillát, az Oravecz bácsi alig bírt elugrani, szétszúrtam volna az arcát. De már akkor én is, pont a bajúszos arcába világított a gyufa, de visszatartottam magam, úgyhogy az Oravecz bácsi nem sérült meg, de én tiszta hulla lettem. Leültem a szalmába mindjárt aztán elkezdtem sírni. Odagyütt a izé, Oravecz bácsi: Mi van veled Ferkó? Mért sírsz? Mért vagy így összenyomorodva? Mi történt? Jaj, Oravecz bácsi, várjon, mindjárt elmesélem. Maga is majdnem meghalt. Mert én meg voltam győződve, hogy az Oravecz bácsit agyonszúrom. Nem tudtam én, hogy az Oravecz bácsi, hanem aki ott van, az a tolvaj! Vagy aki… talán visszajött. Millió gondolat forgott az agyamban. Azért van itt. Mért gyúccsa meg a lámpát? A másikat le tudta kezelni? Ezt meg nem tudja? Mért gyújt gyufát? Ez ugye pillanatok alatt átszaladt az agyamon, de már akkor én nagy ugrással oda is vetettem magam Oravecz bácsi elé, aztán ottan lerobbantam, lerogytam, sírtam, tudja Oravecz bácsi, arra ébredtem, hogy valaki jár itt, mondja hogy ne! Ne!

Az ökör még akkor is nyögött. A rendes nyögésivel, ahogy az kell, az állatnak nyögni. Nem úgy, hogy ne! Ne! Hanem úgy, hogy öh, öh! Ütemesen, egy időközönként. De ugye már a fantáziám meg a gondolatmenetem annyira kicsiszolta a nyögését, hogy úgy tűnt, hogy ne! Ne! Elkezdett az Oravecz bácsi nevetni, hogy Ferikém, nem baj, nem történt semmi. Jó, hogy az arcomnak nem szúrtad, hát agyonszúrni nem bírtál volna, én megfogtam volna azt a villát! De ha váratlanul odavág az ember a nyakához, hát csak a nyakát tudtam volna, vagy az arcát megszúrni, mert a ruháján

nemigen ment volna az a tompa villa keresztül, de ha a nyakát vagy az arcát megszúrja az ember, az már elég cikis, elég baj. Hát idefigyelj, Ferko, azt mondja, eredj te haza, majd én lefekszek, egy óra van, reggelig … háromkor kellett kelni etetni. Majd reggelig már én itt leszek. Eredj haza, feküdj le, aludj nyugodtan. Hej, Oravecz bácsi, maga ha visszamegy ha nem, én már haza nem megyek, mondom, nem zavarom a többit, meg úgyse tudnék aludni, én már itt elleszek reggelig. Le is dőltünk mind a ketten a szalmába és beszélgettünk. Ilyen eset volt, ami érdekesebb volt, nem a rendes, megszokott volt az ökröknél.

Inasnak állás[45]

A következő évben már én 15 éves lettem. 15 éves december 8-án. Akkor édesapám elment a Hodászy... Hodászy Bélának hívták a főnököt[46], egy péceli hentesmester, megbeszélte, jön a gyerek ekkor meg ekkor, jön a tejeskocsival. Rendben van. Megmérekeztem, búcsút vettem a kutyától főleg, szegénytől, és elindultam a tejeskocsival. Haza se mentem, csak évek múlva kerültem haza. Elmentem a Hodászyékhoz. Nem tudom, hogy mostan hagytam-e ki lényeges dolgot, nem valószínű, hogy hagytam. Hodászyék azok szép házban laktak, már modern épületben, a többi még szegényes ház volt. Majdnem olyanok, mint Sápon vagy a tanyán.
Főnök meg nagyságos asszony, így kellett nekünk szólítani a Hodászy nénit[47], nagyságos asszony. A lányuk az második polgáriba járt vagy harmadikba, azt meg kisasszonynak hívtuk, szép kis süldő lányka volt az Irénke, a fiukat azt nem, az velünk egyrangban volt, hát ő aztat úgy képzelte, hogy ő magasabb rangban van, abban is volt, de én meg úgy képzeltem, hogy nincs magasabb rangban, hát ő még diák, én meg dolgozok, kenyeret keresek, és.. szóval mi nem is vitatkoztunk ezen a Bélával. Játszottunk, rosszalkodtunk, engem mindig evett a ...nem mindig, hanem amikor úgy ráértem, Feri, most egy fél órát órát játszhatsz a Bélával!

Inasi „kelengye”, hentesi munkaruha

És hát elkerültem inasnak. Kellett vinni hat inget, hat alsónadrágot, hat kötényt, meg ilyen dolgokat. El kellett hogy lásson a mama fehérneművel meg a hozzávaló dolgokkal, ami nekünk az inasévekhez szükséges volt. Nem volt akkor a hentesnek más védőruhája, csak a köténye, majd amikor később én már segéd lettem, meg nem is segéd. Mikor segéd lettem, akkor is csak kötény

45 Apám ezt nem idézte fel az élettörténetében, csak a családi beszélgetésekből tudom, hogy megmondta apjának, hogy ő Bugyi névvel nem megy sehova a továbbiakban. Ezért mielőtt inasnak állt, megváltoztatták a nevüket Badacsonyira.
46 Egyik péceli hentesmester.
47 Pár év múlva náluk inaskodott Pécelen.

volt a munkaruhánk. Hanem amikor már háború után visszakerültem a szakmába, akkor aki a boltban megjelent, annak már volt köpeny is. Köpeny, kötény, konyharuha. Amikor az ember fölvette a köpenyt, rákötötte a kötényt, a kötényre meg előre rákötötte a konyharuhát, hogy ne legyen alappiszkos, ha hozzáér a pultnak az oldalához vagy valamihez, ne legyen mindjárt piszkos a kötény, hanem a konyharuha. Az ember ráfűzte a kötény madzagjára és az oda volt kötve. Ha az ember kiment a boltból, a konyharuhát kihúzta, odaakasztotta, a konyharuhát nem vitte ki a boltból a ruhájával együtt, hanem az már külön volt.”

Képek

1. kép: Térkép az Alsó-Tápió forrásvidékének tanyáiról
Forrás: Erdős Szabolcs

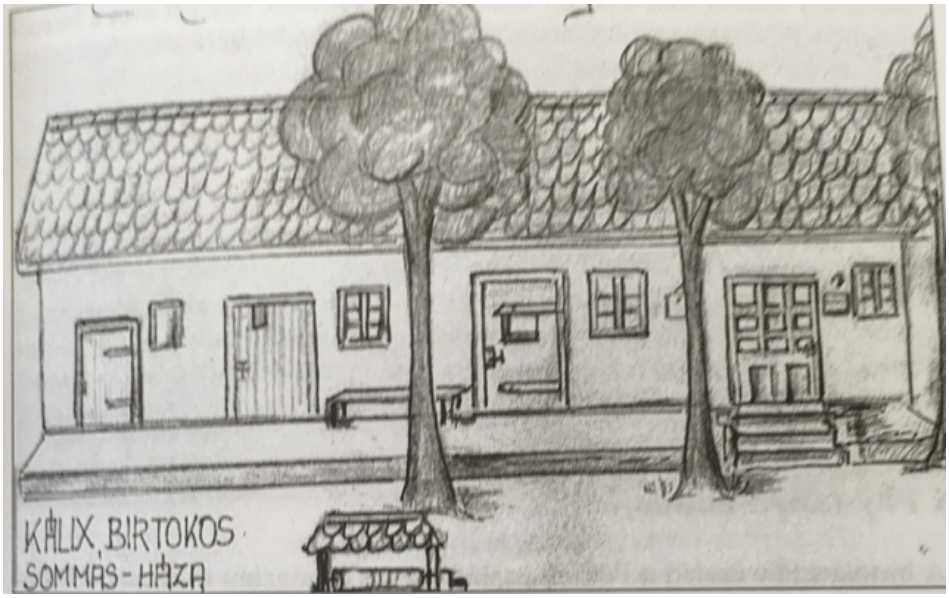

2. kép
A locsodi iskola egykorú gyermekrajzon
Forrás: Péceli Értéktár. Juhász Jenőné: A péceli iskolák története

Felhasznált irodalom

Barna Gábor: Jeles napok szokásai a Tápió mentén. In. A Tápiómente néprajza. Studia Comitatensia/ Szerk: Ikva Nándor, Szentendre, 1985.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_PEST_Studia_16/?pg=157END JEL=S

Fecske Sarolta: A Tápióvidék földrajza. A M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Tudományos Közleményei Szeged, 1938 46-70. URI: hrttp://acta.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/5892

Erdei Ferenc: Magyar tanyák. Erdei Ferenc összegyűjtött művei, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976

Erdei Ferenc: Magyar tanyafajták. Tanyás települések földrajzi szemlélete. https://real.mtak.hu/183024/atanyastelepulesekfoldrajzi szemlelelte.pdf

Juhász Jenőné: A péceli iskolák története. Péceli Értéktár

Küllős Imola: Élettörténet, igaz történet, önéletrajz. In: Magyar néprajz V. Népköltészet. Budapest, 1988. 251-266

Péceli Értéktár. Erdős Szabolcs szíves közreműködésével. Köszönet érte.